

Vztrajali bomo

Smo sredi priprav na kongres ZKJ in kongrese ZK republik in pokrajin, obenem pa tudi sredi volitev v tretji mandat delegatskih skupščin. Oboje nalaga odgovornost za nadaljnji razvoj in krepitev našega političnega sistema, socialističnega samoupravljanja. Tako kongrese kakor volitve letos prvič opravljamo brez tovarišev Tita in Kardelja, velikanov naše revolucije, graditeljev socializma, samoupravljanja in neuvrščenosti.

V svetu se stopnjujejo protislovja, zaostrujejo spopadi. Gospodarska in politična situacija v svetu in pri nas doma nista prav nič zavidljivi. Vse bolj je očitna ekonomska in družbena kriza. Razviti skušajo zadržati stare prednosti in prevreči težo zaostrenih ekonomskih razmer na manj razvite. Zato je uveljavljanje enakopravnega ekonomskega položaja vseh manj razvitih držav in držav v razvoju na podlagi uresničevanja načel nove mednarodne ekonomske ureditve edina pravilna usmeritev za napredek tako razvitih kot manj razvitih.

Pri nas se je okrepila zavest, da se bo v prizadevanjih za odpravo pomanjkljivosti potrebno odločneje kot doslej spopasti s premalo konkretnimi usmeritvami in nalogami, z neučinkovitostjo pri uresničevanju sklepov, da je potrebno bolj prislužiti delovnim ljudem in občanom v tovarnah, ustanovah in krajevnih skupnostih ter obračunati z malodušjem, kritikarstvom in zamegljevanjem perspektiv materialnega in družbenega razvoja samoupravne socialistične družbe. Vztrajali bomo in ne bomo popuščali. Svojo

revolucionarno akcijo bomo gradili na doseženih uspehih. Zavedamo se, da ne moremo samozadovoljno vztrajati pri njih, saj so za revolucioniranje tokov družbenega razvoja, posebej še za utrjevanje odločilne vloge delavca pri upravljanju z rezultati dela, nujne družbene spremembe in ustvarjalno vnašanje novih spoznanj v našo družbeno prakso. Za nas ni druge poti kot razvijanje in krepitev socialističnega samoupravljanja, kot enotnega sistema naših družbenoekonomskih odnosov, krepitev enakopravnosti ter bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti, njihove opredelitve za skupno življenje v federativni in neuvrščeni Jugoslaviji, spoštovanje svobode.

To je program, ki smo ga oblikovali v revoluciji in povojni izgradnji skupaj s tovarišema Titom in Kardeljem. Vztrajali bomo! Ni je sile na svetu, ki bi nas od tega jasno začrtanega in v praksi že velikokrat potrjenega programa lahko odvrnila. Zavedamo se, da je temelj tega programa postavljen na milijon sedemsto tisoč življenj, ki so onemela v najstrašnejših, a hkrati najslavnejših dneh naše revolucionarne preteklosti.

Tako je ob zaključku svojega govora na množičnem zborovanju borcev aktivistov, delovnih ljudi in mladine na Planici nad Crngrobom še posebej poudaril sekretar komiteja OK ZKS Kranj Stane Pirnat.

Ž. D.

V počastitev 40-letnice herojskega boja Selške čete v Rovtu nad Crngrobom in smrti narodnega heroja Staneta Žagarja ter 14 soborcev, v počastitev 9. kongresa ZK Slovenije in 12. kongresa ZK Jugoslavije je bilo minulo soboto na Planici nad Crngrobom tradicionalno množično zborovanje borcev, aktivistov, delovnih ljudi in mladine kranjske in škofjeloške občine.

Slovesnosti so se udeležili tudi vidni družbenopolitični delavci, med njimi predsednik Zveze sindikatov Slovenije Vinko Hafner, republiški sekretar za ljudsko obrambo Martin Košir, slavnostni govornik na zborovanju pa je bil sekretar komiteja OK ZKS Kranj Stane Pirnat.

V spomin na dogodke pred 40 leti so krajanje krajevnih skupnosti Bitnje, Jošt, Sv. Duh in Žabnica proslavili svoj krajevni praznik, praznovanje pa zaključili z nedeljskim pohodom patrolj po poteh Rovta. Učenci osnovne šole Lucijan Seljak in pihalni orkester iz Kranja pa so slovesnost, katere se je udeležil še edini preživeli borec bitke Stane Kersnik, popestrili z bogatim kulturnim programom.

Tekst in foto: Jože Čurin

V znamenju kontinuitete

Nedavno, to pot že prav alarmantno poročilo uredništva TV-15 o grozljivih finančnih stiskah tega časopisa je več ali manj le še ena iz dolge vrste bridkih ugotovitev o skrajno neugodnem položaju tega borčevskega glasila.

Nad tem kajpada ne gre jadikovati, niti ne moledovati pri organizacijah, ki so odgovorne ali bi vsaj morale biti odgovorne za tekoče izhajanje TV-15, pač pa je treba najti kar najboljšo sistemsko rešitev, ki bo trajno in dokončno rešila gmotno vprašanje tega glasila. To pa bo kajpada moč doseči le s tvornim sodelovanjem z vsemi (so)odgovornimi organizacijami, ki skrbijo za TV-15, vključno s svetom za kulturo pri RK SZDL. Tako se že na samem začetku kot eden izmed konkretnih predlogov ponuja povečan prispevek teh organizacij (v obliki rednih dotacij), pa povisana naročnina za TV-15 (le zakaj bi moral biti ta časopis najcenejši v Sloveniji?) in razširjen krog naročnikov. Tudi svet za kulturo pri RK SZDL bi, kot rečeno, lahko pokazal več razumevanja. To tembolj, ker gre v primeru TV-15 za preizkušeno, vsestransko preverjeno glasilo s spoštovanjem vredno tradicijo, medtem ko je nova, tako razvpita literarna revija, ki ji botruje ta svet, še vedno maček v žaklju. Najsi utemeljitve za ustanovitev te revije zvenijo še tako prepričljivo, bo vendarle prejkone doživela isto usodo kot vse podobne slovenske literarne revije: sprva utegne biti »elitna«, glasna, sčasoma pa le še konvencionalna, bolj ali manj bled posnetek drugih podobnih revij (kot so denimo Problemi, Sodobnost ali Dialogi). In glej, že čez čas se utegne pojaviti še kaka nova zahteva po »zares novi« najreviji, z drugim intelektualnim zaledjem, in vse skupaj bo kot začaran krog, ki bo le begal javnost in kvaril splošni okus, nudi pa le bore malo ali nič. Občutna bo le vrzel v proračunu Kulturne skupnosti Slovenije, ki bo financirala revijo.

Seveda pa ni moč kar čez noč preusmeriti vseh tokov, ki vejejo v slovenskem kulturnem prostoru. Tako bodo glasila z ozko literarno, aktualno socialno-politično in zabavno tematiko tudi še naprej na vrhu prednostne lestvice in torej deležna največ razumevanja, medtem ko bo TV-15, ki se ukvarja »v glavnem le s preteklimi dogodki« (kot pravijo nekateri), pač še naprej na repu te lestvice. Treba da je dati prednost besedi, ki se konstruktivno vključuje v tok življenja in dela, je bilo slišati ondan. Lepo in prav, vendar pa se tudi TV-15 ne drži tako togo svoje preteklosti. O tem zgovorno priča tudi raznolika in aktualna vsebina, ki jo nudi še zlasti v zadnjem času.

Nekateri tudi očitajo TV-15, da je vse preveč drobnjarski, da lušči le skrepenele drobce, ki so ostali od knjig. Skratka, da je v knjigah o NOB že vse povedano. Tudi to ne bo držalo, saj je prav TV-15 na svojih straneh razgrnil prenekatero skrivnost NOB ali pa ta ali oni pomemben dogodek iz tega časa prikazal v luči najnovejših odkritij. To si prizadeva, kot je videti, že vsa leta svojega obstoja in to tudi osmišlja njegovo kontinuiteto. Sicer pa – ali ni tudi mozaik sestavljen iz številnih drobnih delcev in ne iz enega samega kosa? Tudi spoznanja o preteklosti se ravna po zakonu dialektike in le na ta način dobivamo o njej celovitejšo podobo.

Seveda pa ni rečeno, da se mora TV-15 togo oklepiti svoje vsebinske in tehnične zasnove. Nedvomno je potreben še mnogih izboljšav, še zlasti tehničnih. To tembolj, ker med časopisi in revijami vlada vse hujša konkurenca. Še posebno kočljivo je pridobivanje mladih bralcev. Ti so namreč še najbolj občutljivi pri izboru ponujenega teksta, pa tudi pri tehnični obliki časopisov ali revij. Prav zato tudi TV-15, če se bo že hotel širše uveljaviti v slovenskem kulturnem prostoru, čaka še veliko dela. Tega pa bi se morali slejkoprej zavedati ne le njegovi neposredni izdajatelji, ampak sploh vsi, ki kakorkoli skrbijo za njegov obstanek in razvoj.

BRANKO VRHOVEC,
Horjul

Mariborski pogrebi in zvočne naprave

Vedno več je primerov, ko naši soborci omahnejo in ko se preživeli čutimo vse bolj osamljene. Naravno je pač, da drug za drugim odhajamo, saj se naš čas izteka.

Menim, da imamo v Mariboru poslovitve od preminulih članov naše borčevske družine sicer dobro organizirane. Pred krsto umrlega borca položimo venec in družbena odličja oziroma priznanja, kar spremlja pokojnika prav do groba. Pred odhodom na poslednjo pot govornik obudi spomine na zasluge borca, od katerega se poslavljamo. Pred odprtim grobom je običajno drugi spominski govor in borčevski prapor na čelu sprevoda se poslednjič pokloni. Akordi godbe na pihala in žalostinke pevskih zborov pripomorejo, da so pogrebne svečanosti čim dostojnejše.

Žal pa so zelo redki od sicer številnih pogrebov na poboškem pokopališču v Mariboru, da bi se pogrebci, zlasti takrat, ko so številnejši, tudi ne jezili. To pa zaradi tega, ker ne morejo slišati govornika.

Mariborsko pokopališče je namreč eno od tistih redkih, ki nimajo zvočnih naprav. In vsi govorniki pač nimajo tako močnega glasu, da bi ga lahko slišala večina poslušalcev.

Prav gotovo ne more biti vzrok temu pomanjkanje denarnih sredstev. Če imamo denar za marsikaj drugega, ga moramo imeti tudi za to.

Apeliram na borce, delegate v ustreznih forumih, zlasti v občinskih skupščini, da vztrajajo na čimprejšnji odpravi te pomanjkljivosti.

RADO PUŠENJAK
Maribor

Bil sem ranjen v glavo

Lani decembra se je iztekel film »Manj strašna noč«. Bil mi je zelo všeč, ker sem tudi jaz doživel usodo ranjenca. Sedaj sem 90-odstotni vojni invalid.

Ne nameravam na dolgo opisovati občutkov strahu in tesnobe, ki sem jo kot ranjenec občutil, ko sem ostal sam na položaju. Brez moči sem ležal in nisem bil niti toliko sposoben, da bi si sam vzel življenje. Tovariši so me zadnji trenutek odvezli s položaja. Ra-

njen sem bil v glavo in popolnoma ohromel na desno stran telesa. Proti jutru so me prinesli v brigadno ambulanto. Obvezali so mi glavo. Z drugimi ranjenci sem čakal, da nas odpeljejo v bolnišnico. Bila je že noč, ko so nas naložili na vozove in odpeljali. Zdravil sem se v Rogu, v bolnišnici Ajdovec.

Odkar sem bil ranjen, me glava ni prenehala boleti. Sestnajst let sem sede spal. Sedaj zaspim samo na desni strani, vsak drug položaj mi povzroči še večje bolečine. In ravno zaradi glavobola se po vojni nisem zaposlil. Bil sem že večkrat pregledan z različnimi aparati, če pa aparat ne registrira glavobola, ga tudi zdravnik ne prizna. Zdravniki se čudijo, da sem sploh ostal živ, in pri tem tudi ostane. Da so težave še večje, me že nekaj let spremlja vrtoglavica.

Za marsikaj sem bil prikrajšan v življenju, zaradi posledic vojne pa mi tudi sedaj ni lahko.

IVAN GAŠPERŠIČ
Ilirska Bistrica

Če stopiš mački na rep

»Ko stopiš mački na rep, mačka zamijavka,« pravi stari slovenski pregovor. Če ne bi bilo res tako, ne bi nekateri dejali ob mojem članku »Kaj bomo naredili, če bomo delali kot doslej?« (TV-15, št. 5/82), da bodo »nastradali ubogi borci«, če se bo skrajšalo zdravljenje v zdraviliščih za borce in aktiviste s treh na dva tedna. Vprašam jih, če je bilo samo to napisano, da bi skrajšali zdravljenje. Kaj ni tudi napisano, da bi na ta zdravljenja pošiljali resnično zdravljenja potrebne in materialno šibke borce in aktiviste NOB, da bi jim to zdravljenje olajšalo življenje, ne pa tiste, ki bi si sami lahko plačali?

Preneumno je pisati o sebi. Ker pa je posameznikom naša stabilizacija »deveta brigada«, bi jim rad povedal, da imam 70-odstotno telesno okvaro, da prejemam 11.000 din pokojnine in da s to pokojnino živiva dva, če ne že tri osebe, da sem med drugim odklonil avtorski honorar za pisanje v TV-15 v korist knjižnega sklada revije Borec in od lista Komunist v korist izgradnje in opreme Onkološkega inštituta v Ljubljani. Ne silim, da bi šel na zdravljenje v zdravilišče na račun skupnosti, kar pa delajo tisti, ki imajo v dvoje 30.000 din pokojnine in še iščejo dodaten zaslužek.

Zakaj ne bi ti tovariši ali tovarišice razpravljali z menoj, če so že bili komunisti, oficirji in borci NOB, pa bi to zadevo javno obravnavali, ne pa vsevprek kritizirali, kar je in ni dobro v našem samoupravnem socialističnem sistemu?

Žal, nosili bi se kot malomeščani in govorili o nekem socializmu ter demokraciji. Nam je znana tudi t. i. »široka demokracija«, kjer delavce gonijo s konji, in »realni socializem«, kjer je poleg delavca oklepni voz. Naj si izvolijo tovariši in tovarišice poiskati »demokracijo s konji« ali »socializem z oklepnimi vozili«, bodo videli, kje je bolje!

Res je, da bi marsikaj lahko tudi pri nas bilo boljše, če ne bi preveč gledali v »skupno skledo«, kot da ta skleda ni naša stvar, kot da vanjo pada mana z neba in da mi iz nje lahko le zajemamo. Minili so časi, ko je bilo vsega morda preveč, zato se je skleda izpraznila. Če bomo želeli, da bo polna, bomo morali zaviti rokave in si jo sami z lastnim delom napolniti.

I. M. Postojna

RADIO ŠE POMNITE – TOVARIŠI

Oton Zupančič

Ljubljana zajeta je v žico bodečo – v gorah je rešitev pred smrtjo in ječo – samo v gorah je svoboda.

• • •

OF je zapisano v srcih, v očeh in med žico bodečo na svojih smo tleh in v duši svobodni ko v gori!

To je odlomek iz osnutka za pesem o Osvobodilni fronti Otona Zupančiča, ki jo boste v celoti slišali v nedeljski oddaji (4. aprila 1982 po poročilih ob 9. uri). V oddaji bodo sodelovali ljubljanski aktivisti in aktivistke OF in iz njihovih spominskih pripovedi bomo spoznali, da žica, s katero so italijanski okupatorji obdali Ljubljano, tega mesta ni uničila. Nasprotno, žica je ljudi znotraj in zunaj obroča le še bolj združevala.

KOLENDAR POMEMBNEJŠIH DOGODKOV

1. aprila 1944 je 18. brigada 30. divizije NOV napadla nemško postojanko v Spodnji Idriji. Napad so ščitile druge enote te in 31. divizije. Boji so potekali štiri dni, brigada je uspela prodreti v postojanko, ni je pa mogla zavzeti. Enote, ki so ščitile napad, so prav tako imele hude boje s sovražnikom, ki je prodiral iz Idrije, Godoviča in Rovt.

2. aprila 1944 so mineri 9. korpusa minirali kinodvorano na Opčinah pri Trstu. V eksploziji je bilo ubitih osemdeset Nemcev, približno sto petdeset pa ranjenih. Kot povračilo za to akcijo so Nemci ustrelili trinsedemdeset Slovencev.

2. aprila 1945 – Deli Koroškega partizanskega odreda so v Večni vasi pri Pliberku napadli nemško orožniško postojanko. Partizani so ubili šestnajst, ranili sedemnajst in ujeli šest orožnikov.

5. aprila 1942 – Na Kremenjaku na Dolenjskem so ustanovili 1. slovensko narodnoosvobodilno brigado. Komandant je postal Franc Rozman, Dušan Kveder pa komisar. Kmalu pa so jo morali na povelje glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet preimenovali v 2. grupo odredov.

5. aprila 1944 – Na Srednjem Lokovcu pri Čepovanu so ustanovili italijansko partizansko brigado »Triestina d'assalto Garibaldi«.

6. aprila 1941 – Nemški bombniki so zgodaj zjutraj z letališč v Bolgariji in Romuniji nepričakovano napadli Beograd. Potem so nemške, italijanske in madžarske divizije brez vojne napovedi vdrle v Jugoslavijo in Grčijo.

7. aprila 1921 – Italijanske vojaške enote so s kopnega in morja napadle in zavzele raške premogovnike, tako imenovano labinsko republiko. V spopadu sta padla dva rudarja, nekaj pa jih je bilo ranjenih.

7. aprila 1941 – V Novo mesto so začeli na poziv KP prihajati prostovoljci. Vojaško poveljstvo jih je nastanilo v vojašnico, zavlačevalo pa je z izročitvijo uniform in orožja.

7. in 12. 4. 1945 so enote operativnega štaba za zahodno Primorsko odbile poskuse prodora SS policije in belogardistov pri Livških Ravnah in kozaškega polka pri Zg. Tarblju (Tribil sup.) na osvobojeno ozemlje.

Dom invalidov v Strunjanu

Poskrbljeno je za vse

Komaj nekaj kilometrov od Izole, v Strunjanu, stoji eden največjih in najlepših rekreacijskih centrov za invalide. Zrastle je iz prvotno majhnih počitniških hišic, v katerih je našlo oddih le manjše število invalidov. Današnji objekt, dograjen je bil v letu 1979, pa dokazuje skrb naše družbe za vojne in delovne invalide. Prihajajo iz vseh naših republik in tudi iz zamejstva. Največ jih je iz beograjskih občin, je povedal receptor doma Djordje Vujić. Prihajajo z zdravniškim priporočilom, vsako leto, ali pa se tudi sami odločijo za ta oddih. Tu se zblížujejo, spoznavajo, izmenjujejo mnenja in izkušnje, pa obujajo spomine iz narodno-

osvobodilnega boja, govorijo o sebi, o družbi. Čas hitro mineva, so dejali zadovoljni gostje.

Jože Lokar, Francka Kunovar, Marica Pretnar in Danica Rožman so dobre znanke iz Šiške. Letos so se prvič odločile, da prebijajo nekaj več kot teden dni v domu invalidov v Strunjanu. Po treh dneh so si že ustvarile sodbno o tamkajšnjem življenju. »Pravzaprav nam je bilo že ob sprejemu tako prijetno! Prijazni ljudje, tople, lepo opremljene sobe, odlična hrana, radio, vsakodnevni časopisi, televizija..., kaj pa bi si še lahko želele,« je dejala tovarišica Danica. »In vse je tako funkcionalno, prav vse služi človeku!« je dodala Joža. »Zanima me,

Joža Lokar

kateri arhitekt je izdelal načrt in nadzoroval delo.« Zadovoljstvo gostov, ki mu botruje s svojim idejnim načrtom, je za arhitekta gotovo veliko plačilo.

Na terasi, ki jo obkrožajo lepo urejeni nasadi podoživljajo sogačarice svoje dneve: zajtrk, popravljajanje, sprehod, kosilo, pa spet sprehod. Posebno hvalijo receptorko Miro Repič, ki je v vsakem trenutku pripravljena ustreči.

»Poskrbljeno je za vse, ki se tako ali drugače ukvarjajo s špor-

Francka Kunovar

tom. Na voljo so igrišča za tenis, mini golf, balinanje, odbojko, kegljišče in šahovnice, pa tudi velik bazen s toplo morsko vodo velja omeniti. Na razpolago so zdravnik, poklicne terapevte in maserji. In še veliko bi lahko zapisali v čast domu ter osebjem, ki v njem dela,« meni Ivo Lešnik iz Slovenske Bistrice.

V domu poskrbijo tudi za kulturno življenje. Tako so v petek zvečer organizirali koncert v veliki restavraciji. Nastopila sta pevski zbor in folklorna skupina kul-

Marica Pretnar

turno-umetniškega društva Karol Pahor iz Pirana. Po koncertu pa je folklorni ansambel zaigral nekaj narodnih melodij. Koncerta so se udeležili tudi borci odpartizanske gibanja, zaporniki in interniranci (KZ VERBANDT) z Dunaja, ki trenutno gostujejo v domu. Družabni večer ob prijatelji in naši lepi domači pesmi se vrstijo iz tedna v teden. Poleti bo še bolj živahno.

Nazadnje smo se pozanimali še za cene. Za april in maj znaša cena 462 din, torej se je le za 67

Danica Rožman

din zvišala od lanskoletne, junjski dnevi bodo zahtevali 518 din, julij in avgust 650 din, medtem ko bodo nekateri hoteli v Portorožu v tem času sredi sezone zahtevali kar 1000 din dnevno. Za september je predvidena cena 550 din, od oktobra do konca leta pa 474 din.

Zadovoljstvo gostov v Strunjanu dokazuje tudi to, da je že sedaj vseh tristo možnih prostih mest v hotelu in v dvanajstih bungalovih zasedenih do druge polovice maja.

Ž. D

Nadaljevanje Titove politike

Motili so se vsi tisti »preroki,« ki so ob Titovi smrti napovedovali, kako bo Titov odhod s svetovnega prizorišča nujno imel za posledico, da bo mednarodna dejavnost Jugoslavije postopno usahnula in da se ne bo mogla več povzpeti na tisto mesto, ki ga je imela, dokler je njeno mednarodno politiko vodil Tito.

Sama stvarnost, rekli bi vsakodnevna praksa Jugoslavije v mednarodnem življenju v vsem obdobju po Titovi smrti, je sama po sebi najbolj zgovoren in prepričljiv demanti takih in podobnih trditev o usihanju mednarodne vloge Jugoslavije. Prav sedanji in prihodnji dnevi in tedni utegnejo dati nadvse bogate dokaze o mnogoteri in vsestranski mednarodni dejavnosti Jugoslavije.

Nedvomno bi kazalo med osrednje in najbolj pomembne dogodke te vrste šteti obisk, ki ga je opravil predsednik predsedstva Sergej Kraigher v nekaterih deželah afriške celine, se pravi tistega dela sveta, ki mu je bil v preteklosti nekajkrat namenjen obisk Tita in ki pomeni najbolj množično bazo neuvrščenega gibanja, saj je Afrika skoraj v celoti vključena v krog neuvrščenih držav. Ni potrebno posebej iskati bistva pomena državniškega obiska Sergeja Kraigherja in njegovih pogovorov z voditelji obiskanih afriških držav. Samo nekaj mesecev loči neuvrščene od sedme konference na vrhu. To bo prva konferenca, ki ji ne bo več dajala pečat navzočnost Titove osebnosti, pa je zato tembolj pomembno, da bo konferenca izzvenela v duhu, kakršnega so neuvrščeni gibanju vcepili Tito in drugi vidni predstavniki neuvrščenih držav. Gre predvsem za ohranitev neblokirske narave gibanja neuvrščenosti za utrditev njegove samostojnosti in za ohranitev izvirnih načel, ki so vtakna v celotno dejavnost neuvrščenih in so vedno bila in bodo ostala jamstvo trdnosti gibanja in uspešnosti njegovega delovanja. Sedma konferenca se bo morala spopasti z izredno težavnimi in zapletenimi problemi, o katerih je treba že med pripravami najti kar se da obilo stičnih točk in enakosti stališč med neuvrščenimi. Sem vsekakor sodi izredno poslabšano mednarodno ozračje, ki ga označuje rastoča napetost med bloki in pa nezadržna dirka v oboroževanju. Pa ne samo to, neuvrščeni so že od Colomba dalje – bili so pravzaprav ves čas – tarča vse hujših bloksovskih pritiskov in pojavov vmešavanja v njihove notranje zadeve. Sedma konferenca v Bagdadu pa bo, kot vse kaže, potekala tudi v znamenju oboroženega spopada med dvema neuvrščenima državama, Irakom in Iranom, v kolikor ne bi do takrat uspela okrepljena posredovalna prizadevanja vseh neuvrščenih in še posebej islamskih držav, da bi dosegli pomiritev.

Glede na izjemen pomen neuvrščenega gibanja v sodobnem svetu je povsem umevna velika prizadevnost, ki jo kaže v krogu drugih držav tudi Jugoslavija.

Mnogostranska dejavnost Jugoslavije pa ni izčrpana zgolj z udeležbo v pripravah na sedmo konferenco. Narobe, vrsta dogodkov izpričuje, kako na široko je segla prav ta čas mednarodna dejavnost Jugoslavije. Dovolj bo naštetih samo nekaj konkretnih primerov. Prav kmalu se napoveduje uradni obisk sovjetskega zunanjega ministra Andreja Gromika v Jugoslaviji. To bo po Titovi smrti prvi tak visok obisk v Jugoslaviji. Gromiko prihaja prav v času mnogoterih pobud Sovjetske zveze – omenimo naj le predlog o zamrzitvi jedrskega orožja v Evropi in predlog Kitajski za pogovore – kar vsekakor veča pomen tega obiska. Zvezni sekretar za zunanje zadeve se že pripravlja na obisk v sosednjo Grčijo, ki je z veliko volilno zmago socialistov vstopila v novo obdobje notranjega razvoja. Sredi aprila meseca se obeta pomemben visok obisk iz sosednje Avstrije. Prvič bo našo državo uradno obiskal avstrijski predsednik dr. Rudolf Kirchschläger. Z mnogimi svojimi političnimi potezami, ne nazadnje z nedavnim obiskom pri koroških Slovencih – četudi je sam poudaril, da tega obiska ne bi kazalo razumeti kot gladitev poti v Beograd – je avstrijski predsednik dokazal privrženost politiki dobrega sosedstva in sodelovanja z Jugoslavijo.

Ne gre kajpada izpustiti pravkar končanega obiska predsednice poslanske zbornice italijanskega parlamenta Nilde Iotti, vidne predstavnice KPI Italije in žene pokojnega voditelja italijanskih komunistov Palmira Togliattija. Njene izjave o Jugoslaviji, o notranjem razvoju, še posebej pa o miroljubnem značaju jugoslovanske zunanje politike, so bile dokaz o nezmanjšanem ugledu naše države v sodobnem svetu. Nilde Iotti je jugoslovansko politiko neuvrščenosti takorekoč postavila za zgled vsem deželam tako na zahodu kot na vzhodu.

Drago Košmrlj

Porabiti bi smeli samo toliko, kolikor imamo

Ves čas zatrjujemo, da smemo porabiti samo toliko, kolikor ustvarimo. To načelo smo zapisali tudi v resolucijo o razvoju države v letošnjem letu. Toda analiza, ki so jo pripravili v združenju jugoslovanskih bank, to našo opredelitev postavlja v čudno luč. V njej so namreč zapisali, da smo z raznimi sporazumi, ki smo jih sprejeli, porabili tudi tisto, česar sploh nimamo. Pojdimo kar po vrsti:

Za tako imenovane prednostne naloge naj bi letos namenili dodatnih 171 milijonov dinarjev. Sredstva naj bi se povečala za 42 odstotkov. Sporazum, po katerem so ta posojila razdeljena, je podpisan in je zdaj še vprašanje, kako ga uresničiti.

Sklenjen je tudi sporazum o kreditiranju prodaje in nakupa domače opreme, ladij in tirnih vozil. Za ta sporazum smo si močno prizadevali, saj bi sicer velik del industrije zašel v precejšnje škripce. Toda sporazum terja dodatna sredstva, ki presegajo pet milijard dinarjev.

Podpisan je samoupravni sporazum o združevanju sredstev v jugoslovanski banki za mednarodno gospodarsko sodelovanje. Ta banka kreditira zlasti izvoz kapitalnih dobrin in tehnologije. Banka pomaga pri investicijskih delih v tujini, opravlja pa še nekatere druge naloge. Njeno delo je vsekakor izredno pomembno, vendar pa je lahko uspešna le, če denarne ustanove v državi v te namene v banki združijo potrebna sredstva. Letos naj bi zbrali pet in pol milijard, do leta 1985 pa skupaj 20 milijard dinarjev.

Pripravljen je družben dogovor o razvoju kmetijstva. Zapisali smo, da je razvoj te gospodarske panoge izrednega pomena. O tem smo govorili na številnih posvetovanjih, nihče pa ni izračunal, koliko bo to veljalo. Bančniki so zdaj prišli s podatkom, ki pravi, da bo vsako leto potrebno vložiti okrog 25 milijard dinarjev in da bi do konca leta 1985 za razvoj kmetijstva morali skupaj zagotoviti 150 milijard dinarjev. Pripominjajo, da brez teh sredstev kmetijske pridelave ne bo mogoče bistveno povečati.

Ce zdaj sredstva, ki bodo potrebna za uresničitev teh štirih sporazumov seštejemo, ugotovimo, da bodo banke morale zbrati več kot 200 milijard. Gre za prednostne naloge, o katerih smo se dogovorili v federaciji in na nekatere te ustanove niso imele takorekoč nobenega vpliva. S tem pa smo porabili že več kot 75 odstotkov vseh bančnih sredstev v državi.

V analizi združevanja jugoslovanskih bank je rečeno, da bo tem ustanovam letos na voljo, le še kakih 67 milijard, ki jih bodo lahko razdelile na podlagi svojih sklepov. Toda ali je to sploh res? Ne smemo prezreti, da bo potrebno s tem preostalim denarjem izpolniti že sprejete obveznosti za dograditev investicijskih objektov na področju energike, proizvodnje za izvoz, za kreditiranje stanovanjske zidave, tekoče reprodukcije itn.

Denarne ustanove v državi so na svojih območjih sklenile številne sporazume, ki jih še kako zavzujejo, da sodelujejo pri pokrivanju vseh mogočih izdatkov. Domnevajo, da je takih regijskih obveznosti kar za kakih 40 milijard dinarjev. Ne nazadnje od njih pričakujejo, da bodo železniškim gospodarstvom odobrile okrog 3 milijarde dinarjev posojil, ki naj bi jim omogočila nakup novih vozil, saj so zdajšnja res že močno dotrajana.

Pričakujejo pa tudi, da ne bodo pozabile na že sklenjen dogovor, po katerem bo treba vsako leto gospodarstvu na Kosovu za trajna obratna sredstva nameniti milijardo in 250 milijonov dinarjev. Ta dogovor je v skladu z resolucijo, ki se posebej zavzema za najhitrejši razvoj te naše pokrajine.

In zdaj se seveda vsi vprašujejo, od kot vzeti za vse to denar. Kako pokriti preostale potrebe, ki niso tako imenovane prednostne, da proizvodnja ne bo zaostala in da se bomo znašli tudi sicer v neprijetnih težavah? Še bolj kot to, se zdi na mestu vprašanje, kako smo se sploh lahko znašli v takih zadregah. Kje so doslej bili bančniki s svojimi podatki? Zakaj že prej niso bili plat zvona in opozorili na vso resnost položaja, v kateri so se znašli, ne samo tisti, ki posojajo denar, ampak vsi skupaj?

Opozarjajo, da v državi danes pravzaprav nimamo potrebnih materialnih bilanc. Tako, denimo, ne vemo, kaj načrtujejo v občinah, za kaj bodo namenjali ustvarjena sredstva v posameznih republikah in pokrajinah. Vemo več ali manj le za tisto, kar se dogaja v federaciji, to pa je za skladno načrtovanje veliko premalo. Zategadelj se dogaja, da računamo na sredstva, ki jih že zdavnaj ni več. Sporazumi in dogovori, ki računajo na ta denar, ostajajo seveda več ali manj le na papirju, saj jih kratkomalo ni mogoče izpeljati.

Postavlja pa se še drugo nič manj žgoče vprašanje. Kako je mogoče, da o pretežnem delu sredstev odločajo v izvršnih in drugih organih, ko pa vsi vemo, da gre za denar, ki ga ustvarja združeno delo? Na dlani je, da tukaj ni v redu, da o dohodku, ki ga ustvarjajo v temeljnih organizacijah, odločajo drugi, ne pa delavci.

To pa je hudo narobe. Že dalj časa govorimo o preobrazbi bančništva v državi, toda očitno je, da kaj dlje od razprav še nismo prišli, da še nismo zajezili velikih apetitov in da s tako politiko k stabilizaciji gospodarskih razmer seveda ne prispevamo kaj prida.

V kratkem času položaja ne bo mogoče bistveno preobrniti. Zdi pa se, da je analiza združevanja jugoslovanskih bank dobra podlaga za resno razpravo in za sprejetje prvih odločnejših ukrepov.

Darko Marin

Ali res?

Ali smo ali nismo? Menda bi bil dokaz tudi to: Lažem, torej sem! Toda kdo bi priznal, da laže! Resnica nad vse! Vsi hočemo veljati, da smo vojsčaki resnice – čiste, svete, gole, edinozveličavne itd. resnice. Če to ni res, pač lažem, če pa je res, lažejo bolj ali manj vsi. Danes smo celo ponosni, če se nam posreči potegniti kogarkoli izmed naših bližnjih. Zakaj danes, prvega aprila, je to celo nekakšna podedovana dolžnost ali pravica, ker pač »moramo« praznovati sicer neuradni praznik laži ali lažnivosti. Če bi to ne bilo res, bi v koledarju vsaj en dan na leto (ali vsaj vsako četrto leto, 29. februarja) posvetili sveti, prečisti resnici, resnicoljubnosti, iskrenosti, resnosti. Dneva, ki bi bil pravo nasprotje 1. aprila, seveda ni in tega menda nihče ne pogreša. Navdušenje nad »praznovanjem« 1. aprila pa je seveda splošno. Vsaj doslej je celo veljalo, da so ljudje 1. aprila v najresnejšem časopisju iskali potegavščine in da si je tudi televizija »štela v dolžnost« potegniti svojo zvesto srenjo.

Tako ima danes zelo ne-hvaležno nalogo vsakdo, ki bi si drznil kakšno nesposljivo pripombo o zagovornikih prvega aprila ali o skrivnih (pa tudi javnih) zagovornikih vsemogočne laži in lažnivosti. Ti zagovorniki so prepričani, da je laž nujno potrebna človeštvu, češ da osrečuje ljudi, jim olepšuje življenje, jih tolaži, jih spodbuja, da se ženejo v zaslepljenosti za »svetle« vzore, smotre in – srečo. Laž je upanje in brez upanja bi ljudje ne kupovali srečk in morda bi se niti ne ženili ali možili ne, ker je baje tudi zakon loterija. Kdo bi pa še hotel živeti, če bi ne pričakoval »lepše prihodnosti«? Kdo bi še kaj kupoval, če bi verjel, da bo jutri vse ceneje? In kdo bi še govoril resnico, če bi mu (vsem) vbili v glavo, češ da resnice sploh ni?

Sicer pa res ni treba nikogar posebej prepričevati – zlasti ne danes – da je laž potrebna, koristna, sladka, zabavna, duhovita, »ustvarjalna« itd., saj vendar pravimo, da je resnica kruta, žalostna, neizprosna, nelepa, strašna, kar neverjetna, črna, obupna ali nedosegljiva, nerazumljiva, neprijetna, boleča ali nikdar popolnoma nedvoumna. Trdimo celo, da resnice sploh ni ali da resnico še zmeraj iščejo, ker je pač še ni nihče našel. Kljub temu pa smo pripravljeni prisegati, se pridušati, da ne lažemo, da smo nedolžni, da so grešili drugi, da nas obrekujejo, da je vse laž, česar nas dolžijo, da še nismo nikdar lagali ali da ni bil še nihče nezvest v zakonu in kar je pač še treba s prisegami podprtimi lažmi prepričevati naše bližnje (pa tudi sodnike). Morda pa je kljub temu kdo tako pošten, da bo tiho priznal: »Pa še res je!« Ali res?

efes

Iz gradiva o dejavnostih ZZB NOV Slovenije med obema kongresoma:

Sodobna vprašanja vojaških invalidov

ZZB je namenila zagotavljanju socialne varnosti vojaških invalidov posebno skrb. Tako tudi njihovemu zdravstvenemu varstvu in prioritetni obveznosti družbene skupnosti in oblikam financiranja tega varstva, topliskemu in klimatskemu zdravljenju, oskrbi vojaških invalidov s kvalitativnimi ortopedskimi in ortotičnimi pripomočki, invalidskim prejemkom, razvijanju patronažne in sosedске pomoči, stanovanjskim in drugim problemom, ki zadevajo invalide.

Republiški odbor in njegovi organi so sproti obravnavali osnutke in predloge za spremembo in dopolnitev zakonitih predpisov in drugih samoupravnih aktov s tega področja ter predlagali pristojnim organom predloge in pobude za izboljševanje materialnega in socialnega položaja vojaških invalidov in njihovih družin.

V mednarodnem letu invalidov (1981) je dala ZZB poseben poudarek socialni varnosti vojaških invalidov. Osnovno izhodišče je bilo, da mora postati reševanje in urejanje borčevskih in invalidskih vprašanj sestavni del odločanja delovnih ljudi v temeljnih organizacijah združenega dela in občanov v krajevnih skupnostih ter v družbenopolitičnih skupnostih.

Po 8. kongresu ZZB NOV Jugoslavije so delegati v skupščini SFRJ pospešeno pripravljali spremembe in dopolnitve zakonov, ki pomenijo izpopolnitev in nadaljnjo dograditev socialne varnosti borcev in vojaških invalidov ter družin padlih borcev in njihovo usklajevanje s stopnjo razvoja družbeno-ekonomskega in političnega sistema. Izvršene so bile pravno-tehniške in druge izboljšave v zakonitih predpisih.

V razpravi o spremembah

in dopolnitvah zakona o vojaških invalidih se je ZZB zavzemala, da se pristojnosti federacije na področju zdravstvenega varstva prenesejo na samoupravne interesne skupnosti zdravstvenega varstva v socialističnih republikah in socialističnih avtonomnih pokrajinah. Izpostavila je potrebo po usklajitvi invalidnin vojaških invalidov na raven, ki je bila dosedaj najugodnejša za invalide, zlasti za invalide od VI. do X. skupine.

Pri obravnavanju podzakonskih aktov so prišle do izraza težnje, da se vojaškim invalidom in drugim upravičencem določene že pridobljene pravice zmanjšajo. ZZB se je postavila na stališče, da se že uveljavljenih pravic ne sme zmanjševati!

O družinskih invalidninah in invalidninah vojaških invalidov od VII. do X. skupine v primerjavi z invalidninami vojaških invalidov od I. do VI. skupine je ugotovila, da je razmerje kljub letni valorizaciji družinskih invalidnin neustrezno.

Menila je, da naj bo družinska invalidnina kot osnova za pridobitev pravice do invalidskega dodatka primeren družbeno priznanje, ki pa sicer upravičencem ne more zagotavljati socialne varnosti. To vlogo naj bi imel invalidski dodatek.

V ZZB smo v sodelovanju s predstavniki Zavoda SR Slovenije za rehabilitacijo invalidov ocenili tudi stanje na področju proizvodnje ortopedskih pripomočkov. Bili so enotnega mnenja, da so na področju kvalitete ortopedskih pripomočkov premalo uporabljeni izsledki znanosti ter da dogovarjanje temeljnih organizacij združenega dela v smeri izboljšanja ni zaživel v zadostni meri. Razlogi so v neustreznih delovnih pogojih, kadrovski zasedbi in organizacijskih problemih, pa tudi v neu-

strezni povezanosti ortopedskih organizacij združenega dela v Jugoslaviji.

Podprli smo idejo, da se v naslednjem srednjeročnem obdobju zgradi aplikacijski center pri Zavodu za rehabilitacijo invalidov Slovenije. Zavzeli smo se, da se neposrednim uporabnikom ortopedskih pripomočkov omogoči sodelovanje pri reševanju problemov s področja proizvodnje ortopedskih pripomočkov.

Ob razpravi o informaciji o zdraviliškem in klimatskem zdravljenju vojaških invalidov in borcev NOV v SR Sloveniji je ZZB zahtevala, da se dosledno izvajajo predpisi s tega področja. Kritično je ocenila predolgo čakalno dobo za sprejem v zdravilišče, slabe oziroma neustrezne nastanitvene pogoje za vojaške invalide, neustrezno razporeditev upravičencev preko celega leta itd. Zavzela se je, da mora biti medicinska indikacija odločilni kriterij pri pošiljanju upravičencev na topliškoklimatsko zdravljenje.

Pri delovanju služb zdravstvenega varstva borcev NOV, vojaških invalidov in drugih je ZZB ocenila kot pozitiven premik v smeri združevanja skrbi za invalide in borce. Ocenila je, da zdravstvena služba še ni povsod ustrezno organizirana, zlasti je še pereča organizacija zobozdravstvene službe. Tudi dolga čakalna doba pri zdravnikih - specialistih povzroča nezadovoljstvo invalidov in borcev.

Zdravstveno varstvo na terenu (patronažna služba, pomoč na domu) pa mnenju ZZB kljub temu, da je sistemsko dobro urejeno, še ni širše zaživel. O tem je delegat ZZB seznanil 3. tematsko konferenco pri uveljavljanju delavcev kot nosilcev socialne politike in zagotavljanju socialne varnosti delavcev.

Ko smo ocenjevali akcijo »Nič nas ne sme presenetiti« v SR Sloveniji, smo ugotovili, da bi bilo potrebno v krajevnih skupnostih zagotoviti delovanje premičnih lekarn, v primeru eventualnih katastrof pa bi se morali z Zavodom za rehabilitacijo invalidov dogovoriti o možnosti oskrbovanja invalidnih oseb z ortopedskimi pripomočki tudi v takih razmerah.

Veliko pozornosti je posvetila ZZB delovanju Zdravilišča vojaških invalidov in borcev NOV v Strunjanu ter pripombe do posameznih vprašanj posredovala preko naših delegatov svetu in delovni skupnosti Zdravilišča v Strunjanu. V času gradnje hotelskega objekta je gradbenemu odboru večkrat predlagala posamezne rešitve, ki bi olajšale bivanje vojaških invalidov v zdravilišču.

Z odločbo republiškega komiteja za zdravstvo in socialno varstvo smo dosegli, da je Zdravilišče v Strunjanu pridobilo status naravnega zdravilišča. V začetku leta 1981 so bili na posvetu v Zdravilišču predsedniki občinskih odborov ZZB in sprejeli enotne kriterije in merila za pridobitev pravice do regresa, ki ga daje republiški odbor borcem in invalidom z nizkimi prejemki. Ob tem smo občinskimi odborom ZZB NOV priporočili, da tudi sami skušajo pridobiti določena sredstva v občinah bodisi iz svojega ali občinskega proračuna ali pa od ustrezne interesne skupnosti, ki bi jih namenili socialno šibkim borcem za 10-dnevno koriščenje oddiha v Strunjanu, predvsem tistim, ki prejemajo zajamčeno borčevsko pokojnino, pokojnino z varstvenim dodatkom, borci NOV, ki prejemajo občinsko priznavalnino in kmetje-borci, ki prejemajo pokojnino z varstvenim dodatkom.

Poročilo o delu zveznega odbora med dvema kongresoma

V četrtek in petek, 25. in 26. marca, sta bili v Beogradu štiriindvajseta in petindvajseta seja zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, na katerih so obravnavali poročilo o delu zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije v času med osmim in devetim kongresom ZZB NOV, informacijo o udeležbi tujih delegatov na devetem kongresu, načrt sklepov devetega kongresa ZZB NOV, predlog sklepa o sprejetju zaključnega računa redne dejavnosti zveznega borčevskega odbora za lansko leto, predlog o predračunu za to leto, imenovanje poslovodnega organa in odgovornega urednika časopisno-izdajateljskega podjetja »Četvrti jul« ter še nekatera vprašanja.

V poročilu o delu zveznega odbora je uvodoma naglašeno, da je za borce NOV osebnost tovariša Tita ter njegovo delo trajna revolucionarna opredelitev in usmeritev, spodbuda za družbenopolitično akcijo. Že na osmem kongresu je dal tovariš Tito, ustanovitelj borčevske organizacije in njen prvi predsednik, dragocen prispevek k ocenjevanju družbenopolitične vloge organizacije in članstva ZZB NOV v naši družbi ter k sprejemanju novih nalog te organizacije.

Minulo obdobje je bilo zaznamovano z izgubo tovariša Tita in cele vrste revolucionarjev, med katerimi so bili Edvard Kardelj, Aleš Bebler, Uka Gaši, Djuro Pucar, Sima Karaoglanović, Franc Krese in vrsta drugih. Kljub žalosti, ki smo jo občutili z njihovo smrtjo, pa je borčevska organizacija delovala trdno in uspešno v konkretnih akcijah za uresničitev stališč z osmega kongresa ZZB NOV.

Takšna je skrajšana ocena delovanja borcev med kongresoma, ki jo bodo še dopolnili, medtem ko poročilo zajema tudi delo po posameznih področjih ter na posameznih mestih opozarja tudi na pomanjkljivosti in na področja, kjer bo treba v bodoče vlagati več truda za uspešno reševanje problemov.

Člani predsedstva so okvirno določili še čas borčevskega kongresa, ki naj bi bil nekako teden dni pred partijskim kongresom, torej okrog dvajsetega junija.

B. Ž. J.

Zakonske novosti

V Uradnem listu SFRJ št. 7/82 z dne 19. februarja 1982 so bili objavljeni pravilniki, ki so bili izdani na podlagi zakona o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev, to je 25. 2. 1982.

V zaporednih številkah bomo objavili bistvene spremembe, ki jih vsebujejo pravilniki glede na prejšnje, ki so bili izdani na podlagi zakona o vojaških invalidih (Ur. l. SFRJ št. 33/77).

Pravilnik o zdraviliškem in klimatskem zdravljenju vojaških invalidov

Po določbah pravilnika se sme napotiti na zdraviliško-klimatsko zdravljenje vojaški invalid, ki so mu v zadnjem letu s sodobnimi medicinskimi ukrepi in sredstvi intenzivno zdravili bolezen, ki je navedena ko indikacija in kontraindikacija v seznamu medicinskih indikacij in kontraindikacij za zdraviliško zdravljenje. Zdraviliško-klimatsko zdravljenje je torej nadaljevalno zdravljenje. Zdraviliško-klimatsko zdravljenje traja 21 dni brez možnosti podaljšanja do 42 dni. Zdraviliško-klimatsko zdravljenje odobravajo zdravniške komisije na podlagi predloga zdravnika za zdraviliško-klimatsko zdravljenje in pregleda invalida ali samo po vpogledu v medicinsko in drugo dokumentacijo o zdravstvenem stanju in o zdravljenju vojaškega invalida. Zdravniška komisija določi najmanj dve zdravilišči, v katerih je glede na medicinsko dokumentacijo mogoče zdraviliško-klimatsko zdravljenje. Zoper mnenje zdravniške komisije, s katerim le-ta zdraviliškega in klimatskega zdravljenja ni odobrila, lahko uveljavlja vojaški invalid ugovor pri komisiji zdravnikov izvedencev, najpozneje v 8 dneh po obvestilu. Komisija zdravnikov izvedencev mora podati svoje mnenje v 15 dneh od dneva, ko je sprejela ugovor.

Zdravljenje se lahko izvaja samo v naravnih zdraviliščih, ki so registrirana kot zdravstvene organizacije združenega dela, ki morajo nuditi vse potrebne oblike zdravstvenega varstva, vključno medicinsko rehabilitacijo.

Iz mednarodne borčevske dejavnosti:

Združitev madžarskih borčevskih organizacij

Na sosednjem Madžarskem, tako poročajo, je prišlo v začetku tega leta do organiziranega združevanja vseh nekdanjih pripadnikov protifašističnega odpora. Združevanje pa je steklo na pobudo združenja madžarskih partizanov. Nova organizacija, ki se imenuje Zveza madžarskih borcev gibanja odpora in antifašistov, tako uresničuje potrebo po širši ravni delovanja in dela.

Po sprejetju statuta je skupščina novoustanovljene organizacije izbrala devetnajstčlansko predsedstvo in najavila svoje sodelovanje v mednarodnem združenju udeležencev odpora (FIR), predvsem v boju za mir in družbeni napredek. Takšno je tudi sporočilo zveznemu borčevskemu odboru Jugoslavije, v katerem madžarski borci izražajo pripravljenost za nadaljnje razvijanje prijateljskih vezi, ki so bile začete že v preteklosti.

B. Ž. J.

S 27. seje predsedstva RO ZZB NOV Slovenije

Priprave na skupščino in kongres

Večji del časa so delegati na minuli seji predsedstva RO ZZB NOV namenili pregledu in dopolnjevanju osnutka poročila o delu ZZB NOV Slovenije med peto in šesto borčevsko skupščino. Kljub nekaterim konkretnim pripombam in dopolnilom k posameznim poglavjem poročila so menili, da je osnutek dobro pripravljen in odraža stanje pri uresničevanju programskih usmeritev in nalog, ki so jih slovenski borci sprejeli na skupščini in na letnih skupščinah ZZB NOV Slovenije. Osnutek poročila je osredotočen na pregled in oceno tistih aktivnosti in delovanja RO ZZB NOV ter njegovih organov, pri katerih se je v preteklem mandatsnem obdobju ZZB kot celota neposredno uveljavljala in soočala v razpravah in pripravah na delegatsko odločanje v skupščini SRS in samoupravnih interesnih skupnostih, v RK SZDL Slovenije in njenih delovnih telesih, v Zveznem odboru ZZB NOV Jugoslavije ter v usmerjanju dejavnosti borčevskih organizacij in njihovega deleža v drugih DPO in samoupravnih organizacijah ter skupnostih.

Spregovorili so še o pripravah na proslavo ob štirideseti obletnici slovenskih brigad in odredov, imeli nekaj pripomb in dopolnil k besedilu dogovora o podeljevanju domicilov enotam in službam NOV in POS ter aktivistom OF, sprejeli zaključni račun RO ZZB NOV Slovenije za leto 1981 in poslovno poročilo »Svobode«, zdravilišča VI in borcev NOV Slovenije in Strunjanu ter obravnavali tudi nekatera vprašanja o dopolnilnem varstvu vojaških invalidov v naši republiki.

B. Ž. J.

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Apače

Desetega januarja 1982 so člani krajevnice organizacije ZB Apače zborovali na redni letni volilni konferenci. Od 120 članov je bilo navzočih 80. Navzoč je bil predsednik krajevnice konferenca SZDL in predsednik občinskega odbora ZB Gornja Radgona, ki je govoril o trenutnem stanju v svetu in pri nas doma v političnem in gospodarskem pogledu, predvsem pa o zadnjih dogodkih na Poljskem in nedavnih dogodkih na Kosovem.

O delu apaških borcev je spregovoril predsednik krajevnice organizacije ZB. Pri pregledu in oceni dela v preteklih štirih letih so borci v krajevni skupnosti Apače ugotovili, da so bili vključeni domala po vseh področjih življenja in dela. To je bilo prikazano v izbranih poročilih predsednika združenja, tako oceno sta podala tudi predsednik krajevnice konferenca SZDL in predsednik občinskega odbora ZB Gornja Radgona. Še vedno velja to združevanje za eno najbolj delovnih v občini Gornja Radgona.

Prizadevanje za razvoj samoupravnih odnosov je tudi skrb borcev NOV v povezavi z drugimi družbenopolitičnimi organizacijami. Posebno skrb bo veljala borcem z nizkimi prejemki in ostalim socialno šibkim borcem. Borci so izrazili posebno priznanje odboru tega združenja, ki zna vsako leto lepo organizirati borčevske izlete v razne kraje, znane po partizanskih bitkah s sovražnikom in spominskih obeležjih NOB. Pri takšnih skupnih izletih se borci zbližujejo, obujajo spomine iz NOB, se sprostijo in pozabljajo, da so že priletni. Nekaj kritike je bilo slišati na račun občinskega organa za varstvo borcev NOV in VI pri skupščini občine Gornja Radgona, ki ne skrbi dovolj za reševanje borčevskih pravic pri uveljavljanju varstvenega dodatka za upokojene kmete-borce NOV.

Tudi na račun zdravstvenega varstva so bile pripombe: dejali so, da borci v občini Gornja Radgona še nimajo svojega dispanzerja niti ambulante kakor imajo to borci v drugih občinah in se čutijo prikrajšane. Kljub večkratnim prošnjam je občinska zdravstvena skupnost gluha za rešitev tega vprašanja.

Zveza borcev je edina organizacija v naši socialistični samoupravni Jugoslaviji, ki izumira; ne izumira pa njen duh in zavzetost, ki že prehaja na mladino.

J. Ž.

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Trenutki z delavci organov za notranje zadeve

Četa mala, a izbrana!

V republiškem sekretariatu za notranje zadeve je tudi več enot milice, ki so usposobljene za opravljanje posebnih nalog. Mednje sodi tudi letalska enota milice, ki ima sedež na Brniku. Ta enota je ena najmlajših, vendar

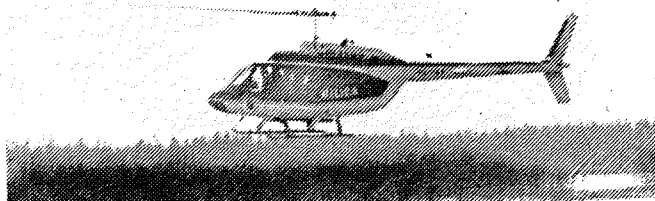
Tik pred poletom mora opazovalec Branko Legan preveriti, ali so radijske zveze v redu. (Foto: Mužič)

pa je po svoji uporabnosti skoraj nenadomestljiva. Prav gotovo pa je, da njen čas in čas njenih članov šele prihaja.

Naj kar že na začetku povemo, da so le redki miličniki, ki pridejo v to enoto. Poleg strokovne usposobljenosti morajo izpolnjevati stroge zdravniške predpise, saj večino delovnega časa preživijo v zraku. V enoti so poleg pilotov, ki upravljajo helikopterje, tudi spremljevalci, kot jim uradno pravijo, opazovalci. Tu so še letalski mehaniki in drugi, ki skrbijo za tehnično brezhibnost helikopterjev. Nove pilote sprejmejo v enote le vsakihi nekaj let. Po večini pridejo iz vojaške letalske akademije ali pa višje letalske šole v Zagrebu. Zadnje čase pa obstaja tudi možnost izobraževanja v interesni skupnosti. Kandidat za pilota mora za ta način šolanja končati dva letnika strojne fakultete, nato pa nadaljuje šolanje v izobraževalnem centru Inex Adrije. Precej drugačna pa je pot do opazovalca. Tudi njihovo število je povsem razumljivo omejeno. Bodoči opazovalec mora uspešno prestati zdravniške preglede in nato opraviti teoretični tečaj, kjer se seznami s svojim prihodnjim delom.

Kot smo že omenili, je letalska enota milice zelo uporabna pri delu milice. Najpogosteje jo uporabljajo za nadzor prometa na slovenskih cestah. Opazovalec ima iz zraka pregled nad cestiščem in lahko hitro ugotovi,

kje je nastal prometni zamašek in to po radijski zvezi sporoči najbližji cestni patrulji. V skrajnem primeru

Čez nekaj minut bo helikopter že nad cesto Ljubljana-Jesenice.

pa lahko pilot s helikopterjem pristane in opazovalec se spremeni v miličnika prometnika. Helikopter je uporaben tudi za vrsto drugih nalog, ki jih opravljajo miličniki. Tako lahko iz zraka nadzoruje dogajanja na državni meji in če je potrebno nezaželene goste preganja ali sporoča, kam so se napotili ali skrili.

V naši republiki je tudi precej planincev in alpinistov, ki se letalski enoti milice lahko zahvalijo, da so še vedno živi. Helikopterji milice so že velikokrat pomagali pri reševanju v gorah. Seveda so zato tehnično in strokovno usposobljeni. V sami letalski enoti pa poudarjajo, da bi veliko več lahko pomagali pri gašenju gozdnih požarov. Do zdaj so med nadzornimi poleti odkrili več požarov in pravočasno opozorili gasilce, kje so izbruhnili. S tem pa so opravili svojo na-

logo. Pravijo, da bodo v prihodnje dobili posebne posode za vodo. Z njimi bodo lahko aktivneje sodelovali pri

gašenju. Opremljeni pa so tudi za reševanje iz gorečih stolpnih, ki so tako visoke, da gasilci nimajo dovolj visokih lestev za reševanje v primeru požara.

Letalska enota milice ima tudi tesne stike s slovenskim gospodarstvom. Nekaj helikopterjev so kupili z združevanjem sredstev slovenskih organizacij združenega dela. Poleg rednih nalog tako helikopterji pomagajo pri prenosu gradbenega materiala, tehničnih naprav, raznih konstrukcij in drugega na težko dostopna mesta. S posebnimi napravami lahko v kratkem času odkrijejo napake in okvare na vseh električnih daljnovodih. V primeru, če bi se pokvarila kakšna gondolska žičnica v naših zimsko-turističnih središčih, bi helikopter milice lahko reševal potnike iz gondole, saj ima vse priprave za to.

Bojan Kuntarič

Vaje so dobra oblika

V sredo, 24. marca, je v Beogradu zasedalo predsedstvo Jugoslavije in proučilo več vprašanj s področja ljudske obrambe. Soglašalo je s predlogom, da bi ob spremembah in dopolnitvah zakona o službovanju v oboroženih silah vpeljali zgornjo starostno mejo. Zakon naj bi omogočil aktivnim vojaškim starešinam upokojeve še pred dopolnitvijo določenega števila let, ob sporazumu pa tudi pozneje.

Predsedstvo je sprejelo tudi poročilo o lanskim mobilizacijskih vajah v občinah. Ugotovilo je, da so vaje dobra oblika za preverjanje obrambnih sposobnosti vseh struktur v občinah ter njihovega nadaljnega obrambnega usposabljanja.

B. K.

Volilna konferenca v LAO

Dejavnost komunistov na ljubljanskem armadnem območju je bila v minulem obdobju usmerjena na idejno, organizacijsko akcijsko in kadrovsko usposabljanje organizacije Zveze komunistov, ki je temeljni pogoj za uspešno izvajanje politike ZKJ, krepitev bojne pripravljenosti enot, moralno-politične enotnosti aktivnih starešin in notranjega reda in discipline.

Težišče delovanja komunistov je bilo, kot je razbrati iz poročila o štiriletni dejavnosti, o čemer so razpravljali na volilni konferenci komunistov ljubljanskega armadnega območja, osredotočeno na izvajanje dokumentov 11. kongresa ZKJ in stališč organizacije zveze komunistov v JLA. Dejavnost se je prepletala z vsemi področji življenja in dela. Glede borbene graditve in krepitev moralno-politične enotnosti je organizacija zveze komunistov pripomogla k podružbljanju zasnove splošnega ljudskega odpora in ružbene samozaščite. S tem so še bolj pripravili vse prebivalce za opravljanje vojaških nalog.

V minulem štiriletnem obdobju je postala kadrovska problematika sestavni del idejnopolitične dejavnosti organov in organizacij zveze komunistov. Pri tem so se opirali na misel tovariša Tita, da mora biti sleherna enota in ustanova v rokah komunistov, ki so tudi idejnopolitično in vojaško-strokovno prekaljeni.

Trdimo lahko, da je bilo v središču pozornosti idejnopolitično, organizacijsko in akcijsko usposabljanje organizacije ZK ljubljanskega armadnega območja za uresničevanje vodilne vloge na ravni konferenc, komitejev in osnovnih organizacij v mirnodopskih in vojaških enotah. Zvrstilo se je mnogo seminarjev za sekretarje in člane komitejev, redno so organizirali tudi pogovore z mladimi vojniki - komunisti, ki so se aktivno vključevali v delo osnovnih organizacij.

Ob koncu volilne konference se je sešel še komite organizacije ZK, kjer so za predsednika komunistov ljubljanskega armadnega območja izvolili Antona Zupančiča, za sekretarja pa Josipa Fabčiča.

Filip Šemrl

Redna volilna konferenca OK ZRVS Bežigrad

Aktivno delali na vseh področjih

Pred začetkom delovnega poteka volilne konference občinske organizacije ZRVS Bežigrad je predsednik občinske skupščine izročil red republike s srebrnim vencom aktivistu ZRVS Dušanu Rebolju, s katerim ga je odlikovalo predsedstvo SFRJ. Predsednik občinske organizacije ZRVS pa je podelil pisna priznanja prijateljskim občinskim organizacijam ZRVS. Že po ustaljeni tradiciji so namreč konferenco obiskali predstavniki prijateljskih občinskih organizacij ZRVS iz Centra-Sarajeva, Medveščaka Zagreb in Palilule - Beograd. Predstavniki iz Sarajeva, ki je pozdravil prisotne v imenu prijateljskih občinskih organizacij, je tudi izročil njihovo pisno priznanje občinski organizaciji ZRVS Bežigrad. Med gosti so bili še predstavniki republiške in mestne konference ZRVS, občinskih družbenopolitičnih organizacij in občinske skupščine.

Temeljito in izčrpno poročilo o štiriletni aktivnosti organizacije in bistvene smerice za bodoče delo je podal njen predsednik generalmajor Jože Šeme. Tudi razprava je bila zelo živahna, kritična in koristna, zajela je vsa delovna področja organizacije.

Mirno lahko rečemo, da si je občinska organizacija ZRVS v vsem mandatsnem obdobju intenzivno prizadevala, da bi se vključila in aktivno delovala v vseh tokovih družbenega razvoja in političnega življenja. Zlasti je vsako leto povečevala število RVS, ki so aktivno sodelovali v družbenopolitičnih organizacijah in organih, v skupščinskih delegacijah, sisih itd. Tu je bilo v 1978. letu angažiranih 1060 članov ZRVS, v 1979. letu 2750, v letu 1980 okrog 2700, v letu 1981 pa že nad 3000. (Število je tako visoko zaradi tega, ker imajo nekateri po več funkcij.) Večina predsednikov in članov komitejev za SLO in DS v krajevnih skupnostih in tudi v organizacijah združenega dela so rezervni vojaški starešine. Od tu so nenehno izhajale pobude za organiziranje obrambno-vzgojnih aktivnosti. Naj mimogrede omenimo, da v organih, telesih SLO in DS, CZ, NZ, v komitejih, odborih in komisijah LO deluje približno 1500 RVS.

Pri tem posamezni aktivisti niso bili samo udeleženci, temveč so bili pogosto nosilci obrambnih priprav in drugih akcij v KS, v organizacijah združenega dela in v dru-

gih samoupravnih organizacijah. Tu moramo posebno poudariti pobudo KO ZRVS Urška Zatler, 7. september, Brinje in še nekaterih, ki so ob raznih oblikah delovanja aktivirale veliko število občanov, mladine in pionirjev. Zlasti velja omeniti dobro sodelovanje z družbenopolitičnimi organizacijami in društvi pri reševanju taktične naloge »Obramba naselja«. Odgovorni člani iz orga-

Med gosti so bili tudi predstavniki prijateljskih organizacij ZRVS iz Sarajeva, Zagreba in Beograda

nizacij ZRVS so izdelali celoten elaborat, po katerem so se v to akcijo vključili komiteji za SLO in DS, DPO, civilna zaščita, hišni sveti, mladina in pionirji itd. Taka

inicijativa zasluži pohvalo in zato so te in tako postavljene akcije letos prenesli z organizirano seminarso obdelavo na vse KO ZRVS.

Veliko skrbi so posvetili tudi šolski mladini. Več krajevnih organizacij je pri tem doseglo izredne rezultate v povezovanju z osnovnimi in srednjimi šolami, v organizaciji obrambnih krožkov, v izvajanju programov SLO in DS sploh, tako da je bil

obrambni dan na šolah največkrat odraz celotnega dela, ki je potekalo pri obrambni vzgoji skozi vse leto.

D. R. Bor

Ne zavedajo se svojih nalog

V Vrhpolju pri Moravčah namenjajo veliko pozornosti obrambnemu in samozaščitnemu usposabljanju krajanov. Lani so na tem področju dosegli dobre rezultate, zato so si za letošni zadali še bolj zahtevne programe izobraževanja. Medtem so že opravili nekaj predavanj za krajane. Vse odgovorne je presenetil podatek, da se je predavanj udeležilo manj krajanov kot prejšnja leta. Vzrok za to vidi v tem, da so poslali vabila na gospodinjstva namesto posameznim članom. Enega od predavanj se je od povabljenih udeležila le dobra tretjina. To kaže na dejstvo, da se ljudje še ne zavedajo svoje vloge in mesta, ki ga imajo pri obrambi našega družbenega sistema in neodvisnosti.

Jože Novak

Zasedalo predsedstvo RK ZRVS

V torek, 30. marca, je v Ljubljani zasedalo predsedstvo republiške konference Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije. Največ pozornosti so člani namenili regijskim posvetovam in predlogu kandidatov za predsedstvo in vodilne funkcije v tej organizaciji ter za delegate zvezne konference ZRVS.

Ugotovili so, da je bila udeležba na posvetih polno številna in da so bili posveti zelo koristni. Pokazali so, da so rezervni starešine zelo dobro obveščeni o varnostno-političnem položaju v domovini in svetu. Posebno pozornost pa so namenili varnostnemu in gospodarskemu položaju v regiji. Prav tako pa so člani predsedstva, ki so se udeležili teh posvetovanj, dobili sliko o dejavnosti organizacij na terenu, ki je zelo pestra in bogata.

Člani predsedstva so tudi obravnavali predlog kandidatov za predsedstvo in druge funkcije in potrdili njihovo evidentiranje.

Dogovorili so se tudi, da bodo obeležili obletnico ustanovitve ZRVS konec septembra ali v začetku novembra z razširjeno sejo predsedstva v Metliki.

Več o seji v prihodnji številki TV-15.

B. K.

Aktualni komentar

Sredi dogodkov in na njihovem obrobju

Vsem finančno-organizacijskim zagatam navkljub je ritem zdajšnjega slovenskega kulturnega dogajanja – zgoščen in bogat. Marsikdaj je dogodkov celo več, kot jih zmoremo »použiti«, pa se nam rado zgodi, da to ali ono knjigo, ta ali oni film, to ali ono razstavo, ki bi si jo sli radi ogledat, brž »ko bo kaj časa«, preprosto – zamudimo; če se ne podvizamo, se poslovi in nas prehitijo... Res, včasih pridejo dnevi ali tedni, ko se počutimo od mnogih prireditvenih priložnosti in vabil dobesedno zatrpani. Sicer so (vsaj v Ljubljani, v njeni kulturni skupnosti) letos – po dolgih letih tozadevnega prigovarjanja – zaporedje prireditvev in razstav dogovorno nekoliko razporedili, kar je, sicer hvalevreden poskus, ki pa vseh zadreg kljub dobri volji ne zmora razvozlati.

Sicer pa pri tem le ne gre za pglavitne probleme našega kulturnega dogajanja. Pglavitne zagate so druge.

Toda o tem kasneje. Najpoprej se sprehodimo skozi dogodke, ki so dragoceni spomini na letošnjo sezono.

V minulih nekaj tednih in mesecih smo si lahko ogledali več izjemno dragocenih likovnih in drugih razstav. Med dolgega spomina vrednimi je bila pregledna razstava slovenskega portretnega slikarstva – izbor, ki bi moral biti pravzaprav nenehno na ogled v tako ali drugače postavljeni stalni zbirki (za katero pa, žal ni možnosti), saj so portreti pomembnih Slovencev in Slovenk v polnem pomenu besede reprezentativno ogledalo našega bivanja in ustvarjanja od starodavne preteklosti vse do zdajšnjih dni.

Izjemne dragocenosti so bile radovednim očem razgrnjene v Cankarjevem domu, kjer je Narodna in univerzitetna knjižnica za več tednov razprla svoje »skrinje zakladov« in nam pokazala svoje

najdražje unikate. Tako so opravili svoje poslanstvo, a nam je hudo pri srcu, ker so morali odromati nazaj v skrite depoje. Obžalujemo namreč, da je naš NUK tako na tesnem s svojim prostorom, in ne premore razstavne dvorane, kamor bi si lahko vselej hodili ogledovat dragocenosti naših zakladov in naše dediščine tudi potem, ko se izjemna priložnost konča.

Med mnogimi likovnimi razstavljalci teh tednov so nas s svojimi retrospektivami prevzeli še živeči Persin, nedavno tega umrli Omerza in »nori malar« slovenskega 19. stoletja Jožef Petkovšek, čigar zapuščino so postavili na ogled v Narodni galeriji. Sicer pa je razstav in razstav kar »mrgolelo«. Toliko jih je, da nihče, celo likovni kritiki nad njimi nimajo več celovitega pregleda.

V gledališčih se ni v teh iztekajočih se zimskih tednih dogajalo nič kdove kako pretresljivega. Ta hip je na naših odrih le malo predstav, ki bi mogle vzbujati posebno pozornost. Tudi med novimi slovenskimi dramskimi besedili ni posebej visokih vzponov duha, z izjemo Jančarjevega »Disidenta Arnoža«, ki ga igrajo v ljubljanskem SNG, posebna žirija ob nedavnem kranjskem tednu slovenske dramatike pa ga je razglasila za najboljše besedilo leta.

Medtem sta se zvrstili obe slovenski gledališki »reviji«, s katerimi se leto začneta: novogoriška in kranjska. Le da se niso vemale pisane iskre. Prav v teh dneh poteča festival t. i. malih in eksperimentalnih odrov v Sarajevu, bliža pa se že tudi letošnji Sterija. Kaj obetajo na jugoslovanskih »tekmovanjih« Slovinci? Za zdaj ni videti posebnih možnosti za zlate lovrike, kakršnih je bil slovenski teater na veliko deležen lani, predlanskim... Ali pač? Počakajmo. Čas za presojo še ni dozorel.

Sicer pa je vsa pozornost ta hip zasukana k založbam. Njihova dejavnost doživlja zdaj in ta hip še posebej – strahotne težave, predvsem finančne. Programi posameznih založb so domala prepolovljeni, obetajo pa se še hujše krize, če ne bo odločilnih sprememb. Tistih navznoter in tistih navzen. Založb je dolga vrsta, preveč drobnjakarske so, preveč je v njihovih sestavih podjetniške administracije in drugih stroškovnih ožin. Ko bi se povezale, ko bi združile delo in denarje, ko bi... da, ko bi... To bi seveda do neke mere pomagalo, a še zdaleč ne docela. Kajti papir in tiskarne so postali tako dragi, da si knjige pod 70 in več starimi tisočaki sploh ni več mogoče misliti. To pa je za naše žepne seveda preveč – in smo tako knjige domala prenehali kupovati. Ker knjižnic tudi ni več kot toliko in ker nimajo ne denarja ne prostora za bistveno večji odkup knjižnih naklad, založbam v tej situaciji skoraj ne preostane drugega, kot da opuščajo misel na tiskanje vsega, kar bi bilo tiskati kljub vsemu treba, zatoj krčijo programe in napovedujejo, da pojdejo, če ne bo hitrih intervencij, po gobe. Kje je izhod? Očitno samo v temeljni spremembi družbenega odnosa do založniške dejavnosti, do knjige. Za zdaj je namreč izdajanje knjig – z izjemo pičle tri – ali štiriodstotne subvencije s strani Kulturne skupnosti Slovenije – obravnavamo kot blago, ki bodi scela prepuščeno trgu, kakršen pač je. Samo pomislimo, kaj bi se dogajalo z gledališči, ko bi bila na tem, da morajo vse svoje stroške pokriti iz vstopnine; v tem primeru bi morali za vsakokratno vstopnico odšteti po 70 ali več starih tisočakov. Obiska bi ne bilo – in gledališča bi šla po gobe. So gledališča na tem založbe? Vprašanje je resno in

skrajno boleče. Kajti za zdaj nanj še nihče ne ve dati realnega odgovora.

Navidez svetlejšje zvezde sijejo ta hip slovenskemu filmu, čeprav so na njegovem obzorju ves čas črni oblaki. Vseeno pa je letošnje zaporedje snemanj spodbudno. Prvi »pokrizni« film – Učna leta izumitelja Polža (zgodba o mladih, za mlade) – je že na kinematografskih platnih. Njegovi ustvarjalci so si oddahnili, kajti njihov film je bil sprejet s simpatijami, saj je, če nič drugega, vsaj gledljiv. Naslednji filmi (Deseti brat, Razseljena oseba, Pustota) so že bolj ali manj dokončani, kmalu pa se menita na snemanje podati še Karpo Godina in Franci Slak.

Vsega, kar nas navdaja z upanjem, in vsega, kar vzbuja črne misli, seveda ne kaže naštevati. Je pač tako, da bi se slovenski kulturni sedanjosti prileglo poimenovanje: med krizo in uspehi. Obe plati podobe si podajata roko. Če pa bi ju tehtali, bi se najbrž le izkazalo, da imajo zadrege ta hip nekoliko večjo specifično težo. Kriza se na vseh koncih in krajih zajeda v živo ustvarjalno in organizacijsko tkivo te naše kulture, in njej ne preostane drugega, kot da se z muko otepa te neljube srbečice.

Kaj storiti? – Je vprašanje, ki si ga vse bolj vznemirjeni zastavljamo, v kontekstu vseobče presoje družbenih, idejnih in ekonomskih stanj, v kakršnih smo, pa si jih bo moral korenito zastaviti tudi bližnji kongres slovenskih komunistov, pa čeprav v spodbudno prazničen ambientu nove velike dvorane Cankarjevega doma, ki so jo te dni končno dogradili in opremili. Ne Cankarjev dom, pač pa stavba slovenske kulture (s svojimi organizacijskimi temelji vred) terja vnovični izračun statike – ter nekaj neizogibnih prenovitvenih del.

VIKTOR KONJAR

Primorski maistrovci

Po dolgem zatišju nas je presenetila zgodovinska monografija »Primorski prostovoljci v boju za severno mejo 1918–19«. Grozila je nevarnost, da bo te dogodke prekril mrak pozabe, še posebej, če se zavedamo, da ljudje na Primorskem, predvsem pripadniki mlajših rodov, o prispevku svojih očetov v bojih za severno mejo ne vedo kaj prida. Tega jim ne moremo zameriti, saj jih opravičuje dejstvo, da je petindvajsetletna italijanska okupacija s fašističnim terorjem vred zatirala vsakršno publikacijsko povezavo z Jugoslavijo, nakar sta sledila še dolgotrajni osvobodilni boj in prizadevanje za obnovo razdejane domovine, kar vse je nekdanje dogodke potisnilo v arhivske omare, kjer še zmerom čakajo, da jih bodo odkrili publicisti in zgodovinarji. Medtem so se ostareli veterani umaknili v skromno tihožitno mrtvilo, od koder jih je zvabila šele v letu 1970 organizirana »zveza prostovoljcev za severno mejo«. Dotlej je kraljevala molčeča praznina z znamenji podcenjevanja plemenite požrtvovalnosti in nesebične pomoči bratom na severni slovenski meji. Zdelo se je, kot bi bilo obupati spomine na tiste čase staromodno, pa čeprav so se za iste smotre, v istih krajih in proti istemu sovražniku četrto stoletja kasneje bojevali tudi partizanske enote.

Praznino seznanjenosti z nedavno primorsko preteklostjo je zdaj popolnila knjiga o primorskih prostovoljcih, ki jo je napisal Maistrov borec Vladimir Gradnik, izdala pa koprski založba Lipa. V uvodnem delu je kratek oris zgodovine Slovencev (predvsem na Koroškem in Štajerskem) v času do prve svetovne vojne. Popisan je Maistrov prevzem oblasti v Mariboru s hkratnim nastopom prostovoljcev v Štajerskem in koroškem Podravju. V kontekstu so našeta imena primorskih borcev iz vseh primorskih občin. Zavoljo tega je s to knjigo povezanih nekaj sto primorskih družin, iz katerih izhajajo nekdanji primorski prostovoljci, takorekoč njeni »posredni avtorji«, saj so prav oni s puško v rokah ustvarjali vsebino te knjige. Samoumevno je, da družine veteranov kupujejo in prebirajo to knjigo, iščejo v njej imena in fotografije svojih domačih. Mlada medicinska sestra pravi: »Saj to je Pilon, takoj sem ga spoznala, on je naš, Ajdovec«. Novogoričanka vzkligne: »Kdo bi rekel, da je to Vidmarjev Janez iz Tolmina. Se tako mlad, pa je bil borec«. Se nedorasel deček pokaže sliko: »To je naš stric iz Nove Gorice. Mama mi je povedala. Je vso knjigo prebrala.« Tako ta knjiga, romajoč iz rok v roke, seznanja ljudi o primorskih prostovoljcih za severno slovensko mejo, izpolnjujoč željo zdaj že sivolasih borcev, »naj ta skromna knjiga prispe na svoji poti do zadnjega kotička slovenskih vasi in domov...«. Nas pa opozarja na našo dolžnost, na naš dolg očakom, starim Maistrovim borcem.

Tone Rutar

Nova publikacija Gorenjskega muzeja v Kranju

SKOJ na Gorenjskem 1920–1948

V okviru načrta Zgodovina političnih organizacij, katerega nosilec je Gorenjski muzej, je že od leta 1978 dalje potekalo usklajeno delo muzejskih delavcev, študentov-zgodovinarjev in nekdanjih mladinskih aktivistov. Pregledovali so arhivsko gradivo ter ga dopolnjevali s spominskimi in drugimi viri. Na sestankih z nekdanji aktivisti so razvozli večino ilegalnih imen in dopolnili nepopolne sezname pokrajinskih, okrožnih in okrajnih vodstev SKOJ in Zveze slovenske mladine – predvsem iz leta 1943–1945. Izpopolnili so tudi seznam članov skojevskih celic na Gorenjskem med obema vojnama ter seznam skojevskih vodstev, delujočih v partizanskih enotah. Posebej uspešna je bila popisna akcija v Bohinju, ki je zajela skojevske grupe, mladinske odbore in pionirske skupine po vaseh.

V okviru raziskave so bile izdelane štiri diplomske naloge, poseben prispevek o Gorenjski je bil predstavljen na jugoslovanskem posvetu »Tito in mladina« v oktobru 1979 v Zagrebu, sester članov delovne skupine pa je nastopilo z referat na lanskoletnem posvetovanju o zgodovini naprednega mladinskega gibanja v Sloveniji. Po končanem posvetovanju so začeli gradivo pripravljati za objavo. Že pripravljenim besedilom so dodali še oris kranjskega in jeseniškega okrožja ter opisali delo aktivistov v letih 1943–1945. Prispevki seveda ne povedo vsega o deležu gorenjske mladine v komunističnem gibanju med obema vojnama, med revolucijo in narodnoosvobodilnim bojem ter v povojnem razvoju do leta 1948, saj podajajo podobo skojevske in ob njej mladinske organizacije zgolj na podlagi njunih arhivov – in ne tudi v širših, primerjalnih okvirih. Vseeno pa posreduje publikacija precej novih podatkov in drobnih pričevanj, ki zlasti mladim bralcem močno približajo resničnost dogajanj v času, ki je predmet opisa. Na 180 straneh so med drugim objavljeni »Življenjepis Staneta Žagarja mlajšega«, orisi naprednega mladinskega gibanja med NOB in posameznih takratnih gorenjskih okrožjih, zapis o skojevskih organizacijah v partizanskih enotah na Gorenjskem od 1941 do 1945, posebej pa kaže opozoriti tudi na sklepno besedilo Jožeta Dežmana »Zgodovina mladih, zgodovina o mladih«, ki skuša celotni problem razčleniti s širših vidikov.

A. M.

Piše Jaka Slokan 5

Listi za slovenski zbornik

Dokaj znani so doslej tudi že: Dom Matije Gubca v nekdanjem Sv. Juriju ob Ščavnici, bučno odprt leta 1939, javna proslava obletnice rojstnega dne Karla Marxa leta 1933 v Preboldu v Savinjski dolini ter dvojna uprizoritev »Velike puntarije« leta 1940 v Preboldu.

Zakaj ni Lojze Ule v uvodu k svoji sicer odlični študiji o Društvih kmetskih fantov in deklet na osrednjem Notranjskem niti poskušal razvozlati skrivnostne (?) subjektivne in objektivne sile, ki ji je uspelo dokaj mirno pripeljati barko Društev kmečkih fantov in deklet z več kot dvajset tisoč člani ter z vodstvom Grude skozi nevarnosti Scile in Karibde (zlasti v obdobju monarho-klero-fašistične diktature 1929–1941) tja do narodnoosvobodilnega boja, v čigar usodnih letih je ta »kmečka vojska« v sicer neugotovljivem številu svojih pripadnikov, vsekakor pa zaznavno prispevala svoj de-

lež k zmagovalstvu, izbojevanem v letu 1945? Tabujev dandanes ni več. Ali pa so še?

In končno – naj mi tovariš Lojze Ule oprostijo, ker ga moram javno opozoriti na njegovo nespretnost (ali spodrs-ljaj): na 243. strani »Notranjskih listov II« je objavil reprodukcijo s tekmne žanjice 21. junija 1935 v Zerovnici ter pri tem odrezal prav zgornjo polovico transparenta s parolo »Delu slava – delu čast!« Črke so bile blizu pol metra visoke, geslo pa se je raztezalo v dolžino treh metrov. Dvignjene pesti pod tem geslom so bile učinkovite izziv tedanjim oblastem!

Gradič Koča vas – slovenska kulturna zgodovina

Čeprav sega Koča vas s svojimi začetki v sredino 16. stoletja in je kolikor toliko ohranjena, ne sodi med znamenite spomenike grajske

arhitekture na slovenskem etničnem ozemlju... Vendarle pa je zanimanje veliko že domala ves čas. V Koča vasi si je namreč grajska gospoda tujega rodu že pred dvema stoletjema dopisovala s sorodniki v Trstu – v slovensčini! Pred vojno sta se tam, me drugimi, pogostoma za dlje časa mudila Oton Župančič in Josip Vidmar, slednji celo med narodnoosvobodilnim bojem.

V sestavku »Pesnik med loškimi ostrnicami« se avtor dr. Joža Mahnič odkrito ogreva za »dostojno obnovo in ureditev Župančičeve sobe v prvem nadstropju gradu Koča vas«. Pričakovanja so utemeljena, kajti Oton Župančič je tam v letih 1933–34 ustvaril več svojih pesniških biserov.

Precej drugače bo, vsaj zdi se tako, odmeval prispevek magistra St. Grande, ki je v sestavku pod naslovom »Zadnji lastniki gradiča Koča vas in njihov družinski arhiv« izkopal spod prahu prenekatere zgodovinsko zanimivost slovenske kulture, med njimi tudi nekaj prav

bridkih dejstev. S Kočo vasio je povezan »oče« smrtno obsodbe nad Franom Levstikom – dr. E. H. Costa (»Pogine naj, pes!«). Zdi se, da brez odneva ne bo ostala tudi »storija« zadnje plemkinje iz Koče vasi Grete Schollmayer-Lichtenbert, gostiteljice slovenskih kulturnikov, po vojni brez imovine pregnane v tujino, kot ugotavlja magister Granda. »... Pred smrtjo naj bi se Greta Schollmayer-Lichtenberg zatekla v Gorico v bližino jugoslovanske meje. Skušala se je menda za stalno povrtniti, vendar ni uspela. Umrla je kot zasebna vzgojiteljica v Kitzbühlu, kjer je sredi šestdesetih let ustvaril svojo družino brat France«. Avtor nadaljuje: »... Vemo, da Župančiču nekateri gostje v Koča vasi niso bili simpatični, toda to ga ni odvezovalo, kot tudi Vidmarja ne, da ne bi storila svoje človeške dolžnosti. Bila sta preblizu ljudske oblasti, da njuna beseda ne bi zelegla.« Podčrtal J. S. – brez komentarij!

(Prihodnjič dalje in konec)

»Pri treh mladenkah«

Ljudje v ognju

Panonske vasice se sončijo med širjavo njiv, mo-
gočni topoli srkajo vlago iz tal, srake preletavajo
polja, vsiljivo vrešče in se spuščajo na rahlo zelenilo.
Tukaj, na meji med Prlekijo in Prekmurjem, v ne-
skončni ravnini, utrujajoči za gorjanca, sredi polj in
osamelcev, za dober streljaj od gričev, kjer se bo
vsak čas začela zeleniti vinska trta, leži vasica Gr-
lava, stoje polomljeni plotovi, v jarkih žlobota kalna
voda in race se prepeljavajo sem in tja. Štorklje se še
niso vrstile na ravnice in tudi polja še spe. Glava
spokojno čemi v soncu in se krmežljivo ozira po
prostranstvu, nekaj novih hiš se staplja z bleščavo
sonca, nekaj življenja je le po dvoriščih...

Pri Bunderlovih koljejo
prašička, že je utihnil po-
slednji krik, pes se trga z
verige. Moža ob negibni
živali naglo delata, ostri
noži brže po koži. Na pra-
gu se prikaže gospodinja
Stana z veliko posodo. V
ploščo na hiši se je ujelo
sonce in jo spremenilo v

Marijica, Janko in jaz. Ata
Janez, Hanza so mu djali
po domače, je bil razgle-
dan čovek, Maistrov bo-
rec, za našo stvar vnet. On
je pravzaprav prvi začel
delati za partizane. Vedno
je sledil napredku. Že v
stari Jugoslaviji je upo-
rabljajal umetna gnojila,

začudenjem opazili, da so
vrisane tudi poti, ki jih
danes že zdavnaj več ni,
osamljene, skrivnostne
potke sredi ravnin, mimo
jelševja in mlak.

Prelogovi so jim skuha-
li žgancev, jih zabelili z
zaseko in polili z mlekom.

»Miško je prišel k nam
menda štiriinštiridesete-
ga, konec poletja. Videla
ga še nisem, sem pa brala
njegove knjige. Atek mu
je dal usnjeno jakno in
klobuk, ker je deževalo.

Večkrat so prišli tudi
Ela Ulrih-Atena, pa Vik-
tor Stopar in Rado Puše-
njak, ki si je bil zelo dober
z očetom.

V vasi pravzaprav razen
Matije Novaka in Filipči-
ča, ki so ju pozneje odpe-

je nadaljevala Stana, »s
Pohorja in Kozjaka preko
Mure v Medjimurje. Vča-
sih je bilo treba preplava-
ti tudi Muro.«

Tokrat je prišla vrsta na
Francja.

»Bilo je, zdi se mi, de-
cembra triinštiridesetega.
Pobegnil sem iz nemške
vojske in ob Muri sem za-
gledal graničarje. Kaj
drugega, kot da grem v
vodo, mi ni preostalo.«

Franc, Stanin mož, je
bil pozneje terenec.

Nič ni tako skritega, da
se ne bi odkrilo.

Domačija je bila izdana.
Nemci so ujeli sedem-
najstletnega Dorča Babi-
ča, mučili so ga, ni
vzdržal... Tudi njega je
nekdo izdal.

5. januarja 1945 so zju-
traj, pol osmih je bilo, pri-
jahali kozaki skupaj z ge-
stapom in žandarji.

»Na hlevu so bili parti-
zani,« je s težavo vezala
besede Stana, roke so še
močnejše zaplesale po mi-
zi, se še močnejše ukvarja-
le s predpasnikom. »Za-
daj, ob Muri, so kopali
strelske järke, tudi sestr-
ici Milica in Danica...
Vsaka hiša je morala dati
vsaj enega človeka.

Za vasjo so se srečali s
kozaki. Takrat se je pri-
nas že začelo streljanje.
Sestri sta zbežali k teti v
Veržej in od tam k parti-
zanom.

Ko so kozaki prihajali,
so začeli razbijati po vra-
tih. Oče se je umaknil na
podstrešje, mati pa je le-
žala bolna v izbi. Odšla
sem odpred. Imeli smo ve-
likega, črnega psa. Besno
je lajal, kar je kozake še
razbesnilo. Skočil je va-
nje. Takrat so oče in parti-
zani začeli streljati. Oče je
imel češko zbrojevko. -
Beži, Stana, je kričal. Ste-
kla sem na vrt. Kozaki so
bili skriti za drevjem,
streljali so za mano...

Boj je trajal več kot dve
uri. Kozaki in Nemci so
dvakrat odpeljali mrtve z
dvorišča, z lojtrskimi vo-
zovi, menda jih je bilo
okoli osemnajst. Potem
so hišo zažgali, živino pa
spustili. Zgodilo se je ne-
kaj čudnega: živina je sa-
ma od sebe odšla na oče-
tovo domačijo v Banovce,
četudi še nikoli ni bila
tam.

Kozaki se znesejo nad mrtvimi

Molčimo. Prameni son-
ca se sprehajajo po mizi.
Dobro je tako. Pomirjujo-
če je in toplo. Rastrese
misli in vnaša red in do-
broto. Topi led grozote. V
peči cvrči. Franc si podpi-
ra sivo glavo, nasmeja-
nost se preseli v ostre gu-
be, ustnice se napnejo, ži-
vahno se premikajo obr-
vi. Stana pestuje roke.
Nobenih vprašanj ne
spravimo iz sebe.

Partizanske domačije

19

»Imeli smo dirkalne ko-
nje, tri, in eno žrebe. Pre-
cej kmetov tod se je uk-
varjalo tistikrat z vzrejo
dirkalnih konj. Odpeljali
so jih. Tudi zapravljiček.

Stana Bunderl

Partizani in oče so osta-
li v ognju. Pozneje so oče-
ta in mater potegnili iz
plamenov. Očeta so dali
na tram...

Mati je bila ustreljena.
Najbrž, tako mislimo, jo
je ustrelil oče, da se ne bi
mučila. Pozneje smo naš-
li v kleti njegov nož in po
tem sklepamo, da je pri-
šel dol in skončal mater.

Mater in očeta ter parti-
zane so vaščani zakopali
v jamo za vodovod pri hi-
ši, po svobodi pa smo jih
odkopali.

Zvižčno življenje se je
grdo poigralo z materjo
Prelogovo. Tik pred tra-

naposled sekretarka mla-
dinske organizacije Lju-
tomersko-radgonskega
okraja.

Sestiništridesetega je
prišel v hišo Franc. Kan-
ček sreče je zasijal v Sta-
ninem življenju. Samo od
sebe se je življenje začelo
urejati, kot se po poplavi
vode vrnejo v svoje stru-
ge. Požgana domačija je
začela kazati drugo, bolj-
še lice, v Grlavi so se za-
čele celiti rane. Otroški
jok je napolnil vas. Tudi
pri Stani. Štirikrat je ra-
dostno zajokalo.

Sin bo ostal doma.
Kmetijski inženir.

»Čujte, saj na kmetih ni
tako slabo,« prepričuje
Franc. »Če delaš, kot je
treba, živiš. Od sedemde-
setih let naprej je boljše,
se je spremenilo. Dobili
smo posojila, hlev smo
sezidali, enainvajset
glav živine imamo, devet-
najst pujskov, nakupili
smo si stroje... Tole bi pa
rad povedal: deset hekta-
rov, zemljiški maks-
imum, to je premalo za po-
šteno kmetovanje. V teh
prekmurskih vaseh so
kmetje zagreti, obdelali
bi tudi dvajset, trideset
hektarov zemlje, če bi jo
le imeli. Odveč je strah,
da bi kmetje obogateli.
Nerodno je, da nas je tega
strah zdaj, ko tako potre-
bujemo hrano, devize, ko
lahko hrano prodaš za

Pri Bunderlovih v Grlavi

zrcalo, bežni trenutek živ-
ljenja se je odslikal in -
izginil med črkami prete-
klosti, davnega gorja.

Domačiji so partizani
rekli Pri treh mladenkah.
Ni prijetno ljudi odtrga-
ti od dela.

Opravičujemo se, Stane
in Franc razumeta, vabita
naprej, stopimo pod plo-
ščo, prebiramo imena:
Prelog Janko, Prelog
Emilija, Stanina oče in
mati, Magdič Nandi-Ne-
bor, Viher Janez-Oskar,
Dobrotinšek Jurij, doma
iz Celja ali Savinjske do-
line... V tej hiši so ostali za
vedno, v plamenih groze
so se izživeli...

Franc vendarle stopi na
dvorišče, delo ne sme ča-
kati.

Prehodna postojanka

Ni lahko začeti, na sto-
tine slik se zliva v veliko,
nejasno celoto, človeka
zagradi za grlo, stiska in
oko zarosi, prividi bole in
silijo glavo k tlom. Stana
molči in strmi v tla, v svo-
je roke, v predpasnik, po-
tem poravna prt, kar
pravzaprav sploh ne bi bi-
lo treba, prestavi pepel-
nik, sunkovito dvigne
glavo...

»Pet otrok nas je bilo,«
se utrga iz Stane, »najsta-
rejša sem bila. Štiri dekle-
ta, en fant. Milica, Danica,

otroke, razen mene, ki
sem bila najstarejša, je
dal študirati.

Oče se je povezal s Fili-
pičevim Tonekom pa z
Rudijem Sršenom z Ba-
novcev in maminim bra-
tom Stankom Belcem iz
Radgone, Jovo Jurkovič
pa je očeta približal Jane-
zu Talaniju iz Radgone.
Vse to se je razpletlo v
jeseni dvainštiridesetega.
Mati se je samó zagledala
očetu v oči...

Hanza Prelogov je po-
stal sekretar odbora OF v
Grlavi in Filipič, Sršen,
Belec ter Jurkovič in dru-
gi so večkrat prihajali v
hišo, dolgo v noč sestano-
vali, razširili mrežo so-
delavcev in potem se je
razpletlo tako, da je Pre-
logova domačija postala
nekakšna prehodna po-
stojanka za odhod med
partizane v Prekmurje in
na Kozjak. Večkrat se je v
hiši ustavil tudi Miško
Kranjec, ki je naposled
od tod odšel tudi v parti-
zane. Nekoč so terenci
pripeljali tri ameriške le-
talce, ki so se z letalom
zrušili pri Ivanjcih. Fant-
je so tri tedne uživali go-
stoljubje Prelogovih in
odšli v partizane.

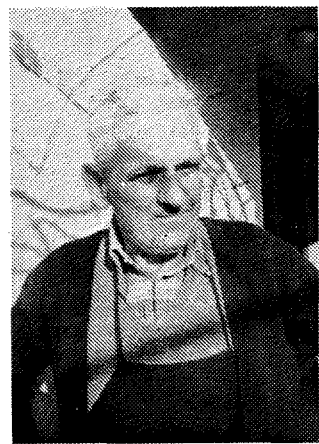
»Takrat sem prvič v živ-
ljenju slišala angleško go-
vorico!«

V škornjih so imeli
zemljevide in domači so z

ljali v taborišče, nihče ni
vedel za Prelogovo skriv-
nost. Pozneje, štiriinštri-
desetega in proti koncu,
se je razvedelo, vendar se
ni bilo treba bati, razen
morda kakšnih dveh, ta
dva pa so partizani tako
temeljito prestrašili, da
sta dala mir.

Tragedija

Franc je prihajal in od-
hajal, naposled pa je se-
del, pritrjeval ženi, visok

Franc Bunderl

in postaven, ves siv, a ko-
renjaški. Čez čas je prijet-
no zadisalo iz peči, po ku-
hinji je poplesavalo son-
ce, zunaj se je spet zadr-
pes, veriga je zarožljala.

»Nenehno so v hišo pri-
hajali in odhajali kurirji,«

Spomin na tragedijo

gedijo je bila kakšne tri
tedne skupaj s sinom
Jankom v gorici, dan
pred žalostnimi dogodki
pa je odšel ponju oče
Hanza in ju odpeljal do-
mov, v smrt.

Najmanjša dva, Marijo
in Janka, so zjutraj, pred
tragedijo, poslali k sose-
du Novaku, kamor je pri-
bežala še Stana. Od Nova-
ka je bežala naprej, na
Gornje Krapje k mami-
nim sorodnikom, nasled-
nji dan pa je odšla proti
Radgoni, vstopila na vlak
in se pripeljala v mesto.
Namenila se je v Ivanjce
in od tam med partizane
ter z njimi ostala do kon-
ca vojne. Sukala se je
okoli Benedikta, po le-
narškem območju in bila

zlato. Meni se le zdi, da
zadrage gledajo preveč
na svojo korist in manj na
interese nas kmetov.

Poizkusili smo pujska
in prleško vino, domač
kruh in gostoljubje ljudi
iz Grlave, za nekaj ur iztr-
gali iz vsakdanjosti Fran-
ca in Stano in ju vrnili de-
setletja nazaj. V sleherni
teh vasi živijo ljudje, uso-
dno povezani, pripeti na
te topole in brbotanje kal-
nih potočkov in čakajo,
da se vrnejo štorklje. Lju-
dje, kot sta Stana in
Franc, dobrotni, kot je
dobrotna zemlja, ki jo ob-
delujejo in ki so jo pri-
pravljeni braniti. Četudi z
golimi rokami. Kot nek-
daj.

Milenko Strašek

Viktor Hajna pripoveduje:

»Maja so obkolili našo vas...«

Vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja je med pripravami oborožene vstaje od vsega začetka mislilo na Primorsko. Njegova skrb za razvoj gibanja na tem delu slovenske zemlje se je kazala v tem, da je že poleti leta 1941 poskrbelo za širjenje propagande Osvobodilne fronte na Primorskem. Znano je, da je Janez Dolgan-Ervin takrat s tem namenom odšel iz Ljubljane na Primorsko čez Snežnik. Šel je čez Brkine na Kras in Goriško. O tamkajšnjih razmerah je po vrnitvi v Ljubljano poročal Tonetu Tomšiču, pozneje pa se je s skupino partizanov spet vrnil na Primorsko po isti poti. Manj znano pa je, da so vse od leta 1941 hodili ilegalci na Primorsko tudi prek Ravbarkomande nad Postojno. Obstajala je zelo dobro organizirana zveza prek javk pri Matiji Kovaču v Stari vasi in pri Viktorju Hajni v Zalogu pri Postojni, od tam pa naprej proti Vipavski dolini.

Ilegalne poti na Primorsko

Viktor Hajna je med našim obiskom pri njem marca letos pripovedoval, da so ilegalci večkrat prišli na Postojnsko tako, da so po govoru s strojevodji-sodelavci Osvobodilne fronte med upočasnjeno vožnjo tovarnega vlaka izskočili z njega na območju med gostilno Likin pri Ravbarkomandi in železniško zapornico pri Skrbcu.

Druga možnost za pot na Primorsko je bila pešpot z Notranjske prek Javornikov po skritih stazah, po katerih so pred vojno hodili tisti, ki so naskrivaj gonili konje čez mejo. Po eni takih poti je prišel leta 1942 k Hajni v Zalog Ivan Turšič-Iztok z Raketa, dotlej borec Rakovške čete. Hajna je bil navzoč ob diverzantski partizanski akciji v tistem letu, ki jo je vodil Turšič in ki doslej še ni bila opisana.

Razočarani, jezni in veseli

»Do te akcije je prišlo,« je pripovedoval Hajna, »med 5. in 9. septembrom leta 1942 na železniški progi Ljubljana-Trst med Prestrankom in št. Petrom na Krasu (danes Pivka). Od nekega človeka, ki je bil zaposlen na železniški postaji Pivka, smo izvedeli, kdaj bo po železniškem mostu nad lokalno cesto med vase-ma Slavina in Selce peljal vlak, na katerem bo italijansko vojaštvo. Z manjšo skupino partizanov, ki pa je imela lahki mitraljez zbrojevko, sem prišel na kraj akcije. Pod tračnice so postavili močan eksploziv. Ko je vlak pripeljal na most, je Turšič z električnim vžigom aktiviral eksploziv. Slišali smo močno eksplozijo. Pričakovali smo, da bo vlak vrglo z mostu. Pozneje smo bili veseli, da se to ni zgodilo. Vlak se je samo iztiril, peljal še kakih 10 ali 20 metrov naprej po železniških pragovih in se ustavil. Takrat smo zaslišali vpitje ženskih in otroških glasov:

na vlaku se niso peljali italijanski vojaki, temveč navadni potniki. Bili smo razočarani in jezni, obenem pa veseli, da ni prišlo do nesreče.

Zakaj so Italijani spremenili urnik vožnje vojaškega vlaka, nismo ugotovili. Ali je bilo to naključje ali so kaj zaslutili, ne vem. Vsekakor je čez določen čas res pripeljal

Viktor Hajna

vojaški vlak in se ustavil pred mostom, pred zviti-mi tračnicami in iztirjenim osebnim vlakom.

Ivan Turšič-Iztok je pozneje Viktorju Hajni pripovedoval, da ga je Blaž Marušič-Darko, pokrajinski sekretar SKOJ-a za Primorsko, nekje čakal, da bi izvedel, kako je akcija uspela. Marušič in drugi so si od te akcije obetali vojaški, predvsem pa politični uspeh, kajti organizirati in izvesti diverzantsko akcijo na železniški progi Ljubljana-Trst na železniški most sredi pivške ravnine v prvem obdobju partizanstva na Primorskem ni bila majhna stvar!

Železničarji – sodelavci OF

Prek nekdanje jugoslovanske-italijanske meje na Ravbarkomandi je bil v prvem obdobju oborožene vstaje organiziran ne le prehod ilegalcev, ampak je bilo po tej poti poskrbljeno tudi za redno prihajanje propagandne literature Osvobodilne fronte na Primorskem. Poleg železničarjev-sodelavcev Osvobodilne fronte, ki so vozili na relaciji Ljubljana-Postojna, so imeli pri tem nemajhno vlogo aktivisti s pivškega območja. Le-ti so po naročilu člana pokrajinskega komiteja KPS za Pri-

morsko Jožeta Lemuta-Saše prevzemali literaturo na železniški postaji v Postojni, tako rekoč na obeh italijanske policije.

Karlo Bole je takrat stanoval v hiši v neposredni bližini železniške postaje in je imel dovoljenje italijanskih vojaških oblasti za prehod čez progo. Od določenih strojevodij ali vlakovodij je prevzemal propagandno gradivo, ki so ga bili pripeljali iz Ljubljane. Na vlaku so med vožnjo to gradivo imeli skrito na primer tako, da so ga v železniški škatli potopili v strojno olje za lokomotivo. Na železniški postaji v Postojni je strojevodja ob prihodu vlaka z dogovorjenim znamenjem dal vedeti Boletu, da je gradivo prispelo. Prevzel ga je od njega in ga nesel v Zalog pri Postojni, kjer so ga v ciklostilni tehniki pri Hajnovih razmnoževali in pošiljali naprej proti Vipavski dolini. Poleg Boleta so bili v to vključeni vlakovodja Maver, Marija Ošaben in drugi.

Vas Zalog leži v neposredni bližini Postojne, vendar so se tako aktivisti kot partizani, ki so prihajali tja, počutili razmeroma varne. Številne družine iz te vasi so delale za partizane. Do jeseni leta 1942 so pri Hajnovih, v prvi ciklostilni tehniki na Primorskem, razmnoževali vso propagandno gradivo, ki je od osrednjega vodstva Osvobodilne fronte v Ljubljani prihajalo na Primorsko. Od začetka januarja leta 1943 pa do maja je ta tehnika natiskala tri številke »Primorskega poročevalca«. Za to je z neutrudnostjo in iznajdljivostjo poskrbel predvsem Viktor Hajna.

Tehnike niso nikoli odkrili

Tehnika je bila tako dobro zakamufilirana, da je Italijani niso nikdar odkrili, tudi po izdajstvu maja 1943 ne. V dopisu, ki ga hrani inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, je dr. Aleš Bebler to tehniko pohvalil in jo postavil drugim za zgled.

Delovala je v baraki na dvorišču pri Hajnovih. Ciklostil, dva pisalna stroja in radijski sprejemnik, ki ga je kot radioamater iz starih naredil sam, je Viktor Hajna po uporabi vselej skril v velik železen sod v zemljo na robu dvorišča. Na pokrov nad luknjo, v kateri je bil sod, so nametali ropotijo, staro železo in druge odpadke. Sod v tleh dvorišča je bil tako velik, da se je v njem v sili za nekaj ur lahko skril kak aktivist, ki je prišel na to javko. Seveda je to moral

biti človek, ki so mu stoodstotno zaupali.

K Hajnovim so nekajkrat prišli Jože Lemuta-Saša, Mirko Bračič, komandant Soškega odreda ter komandant in komisar Kraškega bataljona Levč in Ivan Turšič-Iztok. Viktor Hajna se je

Karel Bole

strogo držal navodil o konspiraciji. Bračič mu je ob prvem prihodu pokazal propustnico z odtisom žiga pokrajinskega komiteja KPS za Primorsko, ki ga je po navodilih dr. Aleša Beblerja izdelal Viktor Hajna sam, vendar se kljub temu do Bračiča ni obnašal tako zaupno kot do drugih aktivistov, s katerimi je že dolgo sodeloval.

Srečno preko ceste, toda...

Februarja leta 1943 sta bila dvakrat pri njem Mirko Bračič in Ivan Turšič-Iztok. Dogovorjali so se o tem, po kateri poti čez pivško kotlino naj bi šla kolona številnih partizanov-novincev s Primor-

skani dnevi doživela napade Italijanov in se razbila na mnogo skupin.

V poznejšem času se je Viktor Hajna še večkrat srečal s Turšičem. Ta mu je ob neki priložnosti dejal, da bo treba po vojni, če jo bosta preživela, opisati pomembne dogodke iz narodnoosvobodilnega boja.

»Turšič je bil kot komandant divizije zraven, ko smo nekje na podnaškem območju načrtovali znano diverzantsko akcijo v Postojnski jami spomladi leta 1944, v kateri so imeli Nemci 1500 sodov avionskega bencina in velike količine eksploziva.«

Ivan Turšič-Iztok je pozneje padel. Po vojni je bil proglašen za narodnega heroja. Po njej je dobila ime 5. prekomorska brigada.

V času od maja do junija leta 1943 je bil Viktor Hajna dvakrat ranjen. »Maja so obkolili našo vas,« je pripovedoval, »in vdrli vanjo. Bilo je toliko italijanskih karabinjerjev in policistov, da pobeg iz vasi ni bil možen. Medtem ko so Italijani preiskovali našo hišo, smo uspeli skriti propagandno literaturo pri Tonetovih in Gašperjevih v gnojno jamo. Ciklostilne tehnike pri nas doma Italijani niso odkrili. Kljub temu so zaradi izdajstva odpeljali iz naše vasi več ljudi v internacijo.

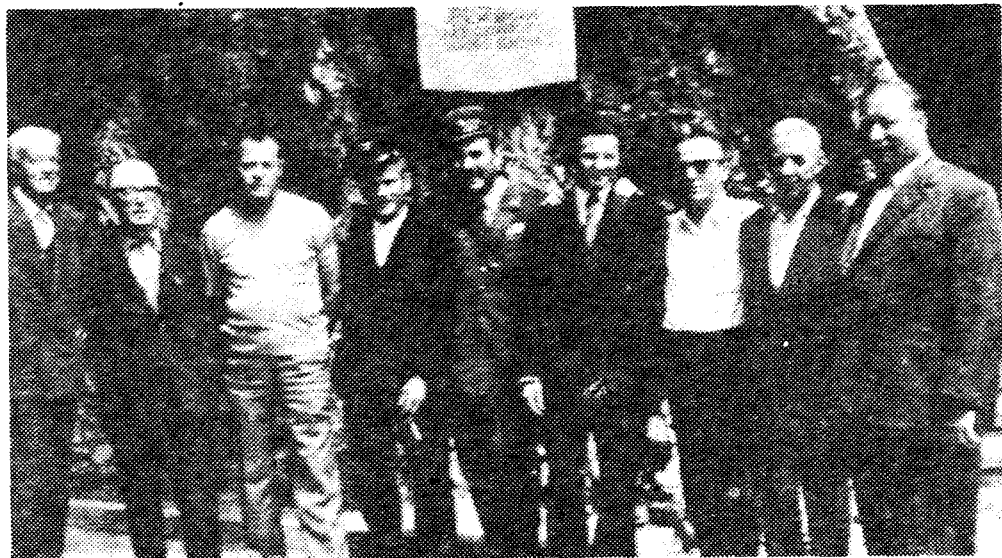
Meni je uspelo, da sem se skril v gospodarskem

Sedemnajst dni ranjen v gozdu

Ko sva dogovorjeno noč s spremljevalcem šla proti kraju, kjer naj bi se dobila s partizani, se je iz nekega grma od blizu vsula proti nama toča krogel iz pušk. Vrgel sem se na tla. Med žvižganjem krogel in detonacijami ročnih granat sem opazil, da je moj spremljevalec, ki je imel puško, izginil. Sam sem imel pištolo efenko z osmimi naboji. Umikal sem se s pištolo v roki. Še preden sem med begom prvič ustrelil nazaj v smeri proti sovražniku, sem bil ranjen v roko. Krogla mi je po dolgem utrjala rokav in kar grdo posnela kožo, a se za to nisem kaj dosti zmenil. Toda kmalu nato sem bil med umikom ranjen v nogo. Krogla mi je prebila stegno, močno sem krvavel...«

Italijani ga v temni noči niso zasledovali. Sam si je za silo obvezal rano na nogi. S težavo je prešel dobra dva kilometra dolgo pot do Stare vasi, do hiše aktivista Matije Kovača. Pomagali so mu. Odpeljali so ga v gozdič blizu vasi. Tja so mu drugi dan prinesli iz Postojne razkužila za rano. Sedemnajst dni je prebil v gozdiču.

Ko je za silo okrevljal in je še hodil s palico, je ponoči med potjo na neki dogovorjeni sestanek s partizani – bilo je julija meseca leta 1943 – znova

Pripravljenci in izvajalci akcije v Postojnski jami, fotografirani pred vhom v jamo. Z leve proti desni: Maks Milavec, Jože Čuk, Jože Durčič, Rudi Bašelj, Srečko Tušar, Milan Lipničar, Nande Marolt, Viktor Hajna in Viktor Bizjak

ske na Dolenjsko in kako bi jo med potjo čez to območje oskrbel: s hrano. Kljub velikemu tveganju je s pomočjo aktivistov iz Zaloga in drugih vasi kolona 500 ljudi, kot se spominja Hajna, v temni deževni noči s 23. na 24. marec srečno prešla cesto Postojna-Trst, reko Pivko, cesto Postojna-Reka in železniško progo Ljubljana-Trst. Žal je kolona v snežniškem pogorju po-

poslopju neke hiše, ne da bi gospodar in gospodinja vedela za to. V skrivališču sem bil tri dni. Ko sem videl, da Italijani po dnevi več ne nadzorujejo vasi, sem prišel iz skrivališča. Po zvezi sem se s tovariši domenil, da bo oddelek kakih 10 oboroženih partizanov določeno noč prišel na določen kraj in da bomo stroje in material iz tehnike odnesli od nas drugam.

padel v italijansko zase-do. Strel iz italijanskega mitraljeza so mu zdrobili stegnenico. Italijani so ga nezavestnega prišli in ga odpeljali v postojnsko bolnišnico, kjer so ga močno zastražili.

Iz zaporov v tržaškem Coroneu se je Viktor Hajna po kapitulaciji Italije vrnil v domače kraje in deloval kot aktivist do konca vojne.

Lojze Štradjot

3. železničarski planinski pohod

Od Verda do Borovnice
po poteh NOB

V soboto 10. aprila zjutraj bo že tretji železničarski planinski pohod, ki ga PD »Železničar« iz Ljubljane organizira ob 15. aprilu – dnevu železničarjev Jugoslavije. Letošnjemu spominskemu pohodu bo dalo še posebno obeležje to, da bo v zadnjih dneh pred 9. kongresom Zveze komunistov Slovenije. Traso letošnjega pohoda so železničarji-planinci zasnovali skupaj z nekdanjim kurirjem Jožetom Vintarjem – Strnadom z Vrhnike, in sicer tako, da bi na dvajset kilometrov dolgi poti s petimi kontrolnimi točkami povežali čimveč krajev, ki so povezani z našim narodnoosvobodilnim bojem ter še posebej z udeležbo železničarjev v njem.

Iz Ljubljane bo na dan pohoda ob 7. uri zjutraj odpeljal posebni vlak do Verda, kjer bo ob 8.00 uri začetek pohoda. Na tej postaji je bila med okupacijo močna italijanska postojanka, zato je bila tarča številnih partizanskih akcij. Pot bo vodila naprej proti Stampetovemu mostu mimo znanega partizanskega prehoda čez progo v Karizu. Na kraju, kjer so kljub močni zastraženosti in

dvesto metrov široki poseki številni borci prečkali progo, stoji tudi eno prvih obeležij partizanskega prehoda čez progo, ki ga je leta 1973 postavilo Železniško gospodarstvo.

Stampetov most je bil ena od ključnih prometnih točk med NOB, zato ni čudno, da je doživel veliko napadov in da so ga okupatorji ljubosumno branili. Po treh večjih napadih je bil promet po njem nemogoč kar za dvanajst oziroma štirinajst dni.

Od znamenitega mostu bo pot vodila pohodnike na Jerincev in mimo Hrencove jame, kjer se v kamniti vdolbini nabere v štiriindvajsetih urah okrog šestdeset litrov vode in je med NOB predstavljala važen vodni vir za partizanske enote v tem gorstem kraškem svetu. Na poti do znane kurirske točke TV-17 je še ena kraška jama z vodo – Kašeljevka. V njej je moč na stenah prebrati podpise številnih borcev, ki so tu počivali in se založili z vodo.

Relejna postaja TV-17 je bila med prvimi kurirskimi postajami v Sloveniji. Ustanovljena je bila že novembra 1942. Preko nje so potekale

kurirske poti iz notranjskih gozdov preko ceste in železnice Ljubljana-Trst mimo Vrhnike na dolomitske terene. Tako kot lani bo tudi letos na tej točki eden od tedanjih borcev oziroma kurirjev ter bo pri spominski koči, v kateri je urejen miniaturni muzej, pohodnikom pripovedoval o tistih časih in jim odgovarjal na morebitna vprašanja.

Pod Trebelnikom, s katerega je ob lepem vremenu imeniten razgled daleč po okolici, so vasi Zavrh, Padež in Pokojišče, ki so bile zaradi zavednega sodelovanja vseh prebivalcev večkrat požgane in se je vanje vrnilo življenje šele po osvoboditvi, saj so tukaj neprestano potekale bitke.

In že se spuščamo proti koncu trase pohoda. Borovnica, nekoč znana po vsej Evropi po najlepšem in naj-

daljšem železniškem viaduktu, od katerega je danes ostal le še en steber, je precej trpela v desetih bombardiranjih mostu. Viadukt je porušila bivša jugoslovanska vojska takoj po razpadu, že junija 1941 pa so ga Italijani zasilno usposobili z železnimi travertami. Ob edinem preostalem stebru nameravajo krajanji, družbenopolitične organizacije, predvsem pa aktiv ZB postaviti spominsko obeležje.

Ste se že odločili, da boste tudi vi med železničarji, mladino, borci in planinci ter izletniki, ki bodo v petih do šestih urah brez naglice, v prijetni družbi prehodili dvajset kilometrov dolgo pot, se za trenutek v mislih pomudili pri vseh tistih, ki so dali svoja življenja za to, da danes živimo v svobodni, samoupravni socialistični domovini?

Prijave sprejema PD »Železničar« v društveni pisarni ob torkih in četrkih od 16. do 19. ure ali pismeno na naslov: PD Železničar, M. Pijade 39, Ljubljana. Za pohod se boste lahko prijavili tudi na Pražakovi ulici pred štartom in še na Verdu. Ob koncu pohoda bo udeležence iz Borovnice ob 16.00 uri v Ljubljano spet odpeljal posebni vlak.

O. Mežan

Priznanja za družbeno politično delo

Odlikovanih sedem
Bežigrajanov

Janez Rigler, predsednik bežigradske skupščine, je petega marca izročil državna odlikovanja petim bežigradskim družbenopolitičnim delavcem.

● Doktor Adolf MEDVESČEK, nosilec spomenice 1941, je prejel red zaslug za narod z zlato zvezdo za svojo aktivnost med narodnoosvobodilno vojno in po osvoboditvi, ko je kot aktivni oficir in družbenopolitični delavec gradil našo samoupravno socialistično stvarnost.

● Marija WABRA-MASLO, nosilka spomenice 1941, je prejela red republike s srebrnim vencem za uspešno in požrtvovalno aktivnost v narodnoosvobodilni vojni in vsestransko družbenopolitično delo pri graditvi samoupravnih socialističnih odnosov.

● Mirko SINDIČ, nosilec spomenice 1941, je prejel red republike s srebrnim vencem. Vodil in vzgajal je mladino na temeljih socialistične samoupravne družbe. Posebne uspehe je dosegel predvsem kot član predsedstva občinske konference SZDL in član izvršilnega odbora zveze telesnokulturnih organizacij v občini.

● Boris BUTINA je prejel red republike s srebrnim vencem za dolgoletno požrtvovalno delo v družbenopolitičnih organizacijah krajevene skupnosti Ježica.

● Jule KACIČ, ki je na dan izročitve reda republike s srebrnim vencem dopolnil enaindeset let, je prejel to visoko odlikovanje za aktivno udeležbo v narodnoosvobodilnem boju in za aktivno delo na športnem področju.

Predsedstvo Socialistične federativne republike Jugoslavije je podelilo red republike s srebrnim vencem še Dragu DOLINSKU in Alojzu KOSU, ki sta odlikovanji prejela kasneje.

Vida Petrovčič

K podelitvi visokih odlikovanj zaslužnim udeležencem narodnoosvobodilnega boja – jubilarom in družbenopolitičnim delavcem iskreno čestita uredništvo TV-15.

Obsežen program dela

Na slavnostni seji občinskega sveta slovenske zamejske občine Repentabor v sosednji Italiji so v soboto, 20. marca, podpisal listino o pobratenju z notranjsko občino Logatec. Prijateljske vezi med obema občinama so se pričele tkati že pred dobrima dvema letoma, ko so se 4. maja 1980 krajani logaške krajevne skupnosti Laze udeležili spominskega pohoda Bazoševke brigade. Pohod se je končal ob spomeniku na Colu v Repentaboru, ki so ga domačini postavili komandantu brigade Francu Nemgarju, sicer domačinu iz Laz. Na pragu svobode, eni zadnjih bitk za osvoboditev slovenskega Primorja in

Trsta ga je zadela krogla ostrištelca, ko je odšel na ogled terena, kjer so borci osvobodili še zadnje pedi slovenske zemlje. Logatec in Repentabor sta te prve vezi stakla na kulturnem področju. Ta sobota je bila torej vsa v znamenju kulturnega povezovanja. Sodelovali so domačini z recitatorji, harmonikašem in pevskim zborom »Srečko Kumar«, Logačani pa so se predstavili z Logaškim oktetom in Pihalnim orkestrom. Po kulturnem sporedu je ansambel Dobri znanci iz Ljubljane, ki ga vodi dirigent Pihalnega orkestra, poskrbel za razvedrilo in ples.

Primož Sark

Stkane vezi
prijateljstva

Da bi iztrgali pozabi pomemben delež, ki so ga imeli v NOB partizanski kurirji z območja radovljiške občine, so se na pobudo predstavnikov odbora IV. brigade VDV partizanskih postaj že januarja 1979. leta. V aprilu pa so že sklicali ustanovni sešatek komisije partizanskih kurirjev, ki je sestavni del domičilne enote IV. brigade VDV. Komisija je bila v teh dveh letih obstoja dokaj delavna, kar pričajo podatki, da je uspela izpolniti seznam 72 nekdanjih kurirjev. Napisali so statistične podatke in dejavnost vsake kurirske postaje. To gradivo bo služilo za monografijo o partizanskih kurirjih Slovenije. Lani so na srečanju partizanskih kurirjev Gorenjske vsem starejšim od 60 let podelili zlate plakete. Te podeljujejo na takšnih srečanjih vsako leto v drugi občini. Izdelali so seznam padlih in po vojni umrlih kurirjev. Med največje akcije vsekakor sodi odkritje devetih spominskih plošč na vseh devetih kurirskih postajah na območju

občine Radovljica. Svečana odkritja teh obeležij, posvečena 40-letnici vstaje, so se vrstila od aprila do novembra skozi celo leto.

Komisija partizanskih kurirjev, ki deluje v sklopu občinske organizacije ZZB NOV Radovljica je pripravila obsežen program dela za obdobje 1982–1983. Med drugim načrtujejo nadaljevanje zbiranja dokumentarnega gradiva, sodelovanje pri izvedbi kurirčkov pošte in pri gorenjski transverzali po kurirskih zvezah. Obiskali bodo bolne in ostarele kurirje na domovih. Sodelovali bodo tudi na vseh proslavah in prireditvah, ki so vezane na dogodke iz osvobodilnega boja. Razen tega pripravljajo letos tudi lastno proslavo, ki bo potekala v znamenju 90-letnice rojstva tov. Tita, 40-letnice ustanovitve slovenskih partizanskih brigad in ustanovitve prvih kurirskih relejnih postaj v Sloveniji. Vsi kurirji, ki še niso prejeli spominskega znaka kurirjev, bodo dobili ta znak letos.

J. R.

Lista upravičencev za dodelitev stanovanj in lista
upravičencev za dodelitev posojil

Samoupravna stanovanjska skupnost Ljubljana, komisija za reševanje stanovanjskih vprašanj udeležencev NOV

OBJAVLJA

v skladu z določilom 8. člena odloka o načinu upravljanja s sredstvi družbene pomoči v stanovanjskem gospodarstvu za udeležence narodnoosvobodilne vojne in načinu reševanja stanovanjskih vprašanj udeležencev NOV listo upravičencev za dodelitev ustreznih stanovanj in listo upravičencev za dodelitev posojil.

UPRAVIČENCI ZA
DODELITEV STANOVANJ

OBČINA BEŽIGRAD:

1. FERLIN Marija, Glavarjeva 18
2. JOVANOVIČ Gorica, Pot k Savi 11/38
3. NASKOVSKY Kosta, Lužiško-srbska 15

OBČINA CENTER:

1. KORELC Stanislav, Zaloška 1
2. NOVAK Vladimir, Čopova 5
3. PAVŠER Marjan, Tabor 10
4. PIŠKUR Fanci, Strelška 37/a
5. TRŠEK Antonija, Njogoševa 1
6. ZAGORSKI Cveto, Tabor 10

OBČINA MOSTE-POLJE:

1. JOKIČ Danica, Kvedrova 1
2. KONCILJA Janez, Rožičeva 2
3. PAVLICA Rado, Pod Ježami 20
4. SODJA Ivan, Kajuhova 32

OBČINA ŠIŠKA:

1. FILIPČIČ Mimi, Preska 22
2. KATUŠIČ Jakov, Celovška 95/a
3. VIRANT Olga, Jamova
4. NAMPELJ Tončka, Celovška 30
5. ROŽIČ Franciška, Prusnikova 31
6. STEGNAR Avgust, Stegne 18/a

OBČINA VIČ-RUDNIK:

1. KRAIGHER Marko, Trnovski pristan 14
2. SEVER Veronika, Jamova 72

LISTA UPRAVIČENCEV
ZA DODELITEV POSOJIL

OBČINA BEŽIGRAD:

1. ČEŠKO-ORAŽEM Darinka, Zajelše n. h.
2. JERALA Slavko, Ogrinčeva 21
3. MILOŠEVIČ Milena, Titova 164
4. SEVER Majda, Ulica Pohorskega bataljona 10
5. WABRA Marija, Ogrinčeva 23

Obračunani so bili vsi zahtevki, ki so bili vloženi v letu 1981.

Komisija je upoštevala vse tiste upravičence NOV, ki nujno potrebujejo stanovanja, posojila za dograditev, adaptacijo ali nakup stanovanja.

Pripombe na objavljeno listo bo komisija za reševanje stanovanjskih vprašanj udeležencev NOV Ljubljana, Komenškega 7 sprejemala do vključno 16. aprila 1982.

OBČINA CENTER:

1. KOS Stane, Miklošičeva 4/a
2. TRČEK Anka, Komenskega 16
3. ZDEŠAR Erna, Wolfova 10/a

OBČINA MOSTE-POLJE:

1. DEŽMAN Franc, Pot v zeleni gaj 8
2. JERIHA Viktor, Pot v mejah 9/b
3. KOŠIR Marija, Miklavčeva 22
4. KOTNIK Francica, Kekčeva 30
5. LUKEC Olga, Perčeva 22
6. MEGLIČ-BAU Marija, Stražarjeva 40
7. MAROLT Jernej, Cvetlična pot 6
8. MARJANOVIČ Cveta, Športna ul. 8
9. RIBNIKAR Jože, Križna 6

OBČINA ŠIŠKA:

1. BARBO Kristina, Smlednik
2. BREMŠE Alojzija, Sojerjeva 18
3. ILOVAR Janez, Celovška 30
4. KIMOVEC Franciška, Bukovica 5
5. KNIFIC Vida, Goričane 24
6. KOSEC Anton, Sinkov turn
7. LAMPIČ Justina, Dvor 7
8. LAZARINI Bernarda, Sojerjeva 48
9. MAGUŠAR Ana, Levičnikova 18
10. NEMANIČ Jože, Aleševčeva 26
11. PETERNEL Anton, Aleševčeva 6
12. RADUJKO Andrija, Rožančeva 8
13. SOK Marija, sojerjeva 50
14. SRŠEN Dimitrij, Vesca 18
15. ŠTREKELJ Alojz, Stanežiče 41
16. VIDMAR Tit, Gotska 4
17. TRAVEN Angela, Utik 30
18. ZGONC Dušan, Gotska 9

OBČINA VIČ-RUDNIK:

1. DOLNIČAR Minka, Sujica 13
2. FLANDER Jože, Vrhovci c. XXI 32
3. GRADOLNIK Lado, Brdnikova 13
4. JAGODIČ Boris, Rožna dolina c. IX 14
5. KAVČIČ Nace, Prevalj 8
6. KLANČAR Rudolf, Jezero 6
7. KOVAČIČ Marija, Rakitna 94
8. KOZAMERNIK Anton, Prevalj 8
9. LEŠNJAK Pavle, Cesta 27. aprila 11
10. SKODLAR Ivan, Cesta v Rožno dolino 54
11. ZEVNIK Jože, Sp. Rudnik IV 15

Zavedna slovenska učiteljica Ljudmila Kafol

»Vedno sem ljubila, ljubim in bom ljubila slovenski narod«

Rodila se je leta 1889 v Čepovanu na Primorskem, v hiši, ki so ji po domače rekli pri Učeniških. Oče je bil namreč učitelj in še danes zadovoljna pove, da je bilo pri hiši osem otrok, kar pet od njih pa je sledilo očetovemu zgledu – postali so učitelji. Ta njen oče je bil zelo sposoben mož, saj tiste čase, ko je bil on čepovanski učitelj, ni bilo v vasi nikogar, ki ne bi znal pisati in brati. Vsakega je naučil vsaj tega, pa če se je moral še tako truditi z njim. Tudi taki, ki bi jih danes poslali v šole s prilagojenim učnim programom, so si z njegovo pomočjo in vztrajnostjo pridobili vsaj ta delček šolske učenosti. Učili so se v slovenskem jeziku in le tiste, ki so nameravali šolanje nadaljevati, je učil tudi nemškega jezika.

Kafolova baka, kot jo kličejo tisti, ki jo poznajo, mi je med smehom zaupala, kako se je končal njen prvi šolski dan. Ko je prišla domov in jo je mama vprašala, kaj ji je bilo v šoli najbolj všeč, je odgovorila: »Kafolov Cirilč!« In prav ta Cirilč je postal kasneje njen življenjski tovariš, pa še učitej po vrhu. Tako sta imela še en razlog več, da sta se celo življenje lepo razumela.

»Toliko sem stara, da sem pokopala že štiri države!« je šegavo in dobrodušno začela najin pogovor. »Pokopala sem Avstro-Ogrsko, staro Jugoslavijo, fašistično Italijo, kraljevino Srbijo za časa Nedića in dočakala novo Jugoslavijo. Navsezadnje pa se lahko še zgodi, da bom prav

študentske gospodinje, ki so živele izključno od študentov. Pri tej naši nas je bilo pet deklet in trije fantje.«

Vaša prva služba je bila na enorazredni šoli v Srednjem Lokovcu nad Čepovanom. To je zelo revna vas. Njeni prebivalci so se preživljali z izdelovanjem žeb-

So bili že utrjeni in navajeni nanj. Vsake toliko časa smo malo tekali okoli klopi, da smo se ogreli, pa je bilo spet dobro.«

V prvem letu prve svetovne vojne ste se poročili in po primorskem deželnem zakonu zaradi tega niste več smeli učiti. Ko se je soška fronta pomaknila do Banjščic, ste kot begunka odšli na Dunaj k moževi sestri. Tam ste rodili sina in čez šest mesecev ste se znašli v Šentjurju pri Celju, kjer ste z drugimi begunci stanovali v kmetijski šoli. Kako ste se vrnili v Čepovan?

»Mož je bil zaradi bolezni oproščen vojaščine in vrnil se je domov z nalogo, da skrbi za preskrbo prebivalstva. Sklenila sem se vrniti še jaz in po poti se mi je zgodilo nekaj čudnega, česar ne morem pozabiti.

V šoli je stanoval nemški uradnik, ki je nas Primorce šovinistično zapostavljal. Vse, kar sem premogla, sem spakirala in šla že navsezgodaj na železniško postajo, da bi prtljago oddala. Ta nemški uradnik pa mi zanj ni hotel dati potrdila. Na moje pritoževanje je odtrgal kosček časopisa, udaril nanj pečat, in mi ga izročil. To se-

mu vse. Bil je direktor južnih železnic in v Zidanem mostu je šel na postajo, poiskal mojo prtljago in mi zanj prinesel listek. Pa še naročil je, da me morajo pustiti v prvem

da ne bi bilo sitnosti z oblastmi, in ko je mož končno le enega od učencev z lepo besedo prepričal, da je zastavo nosil, jo je le-ta skril za hrbet in gledal v stran. Prvi, ki bi jo

comendatore iz Vidma. Že ob prihodu v dvorano smo se ločili – Slovenci na eno, Italijani na drugo stran. Le dve italijanski učiteljici sta sedeli med nami – najbrž sta bili

S študentsko gospodinjjo v Gorici (Ljudmila stoji – tretja z leve – v beli bluzi, prvi z desne sedi France Bevč)

razredu. Tistega uradnika pa so odpustili iz službe, kot sem izvedela.«

Ob italijanski okupaciji, so prišli v Čepovan italijanski vojaki. Polkovnik, ki jih je vodil, je sicer zahteval, da se vsi nauče slovensko, in vaš mož jih je moral učiti. K pouku pa sta hodila le vojaški duhovnik in zdravnik. Torej ni bilo iz tega nič. Kako pa ste se uprli, ko si je ravno ta polkovnik izmislil tudi to, da bi naj šel ves polk za botra otroku, ki ste ga pričakovali?

»Temu sva se z možem na vse načine upirala in iskala izgovore. Seveda je pogruntal, da se izgovarjava. Nekega dne sva se srečala na cesti. Bila sva sama in prosil me je, naj mu po pravici povem, zakaj tega nočem. Ker mi je obljubil, da posledic ne bo, sem mu rekla: – Če bi vi ne bili tako širokogrudni z obljubami o darilih in študiju za otroka, bi se morda še odločila. Veste, da smo reveži, poznate naše premoženjsko stanje, ampak gospod kolonelo, na prodaj pa nismo. Ko je to slišal, mi je salutiral in dal roko, rekoč: »Moje spoštovanje, gospa!« Pa smo imeli mir. Rodila sem dvojčka in kmalu sem bila spet sprejeta v službo. Zdaj so veljali italijanski zakoni in mi tega niso branili.«

Vem, kako ponosni ste na to, da je bil ves Čepovan zelo zaveden in protiitalijansko usmerjen. Z otroki ste imeli zaradi tega pravo »pokoro«. Kako je že bilo takrat, ko je prišel ukaz, da morate pred vsakim prostim dnevom pozdravljati italijansko zastavo po predpisani ceremoniji?

»Nobeden od otrok ni hotel nositi zastave. Že tako smo se odločili, da bomo to storili v šoli in ne pred njo,

naj nesel, je kar rekel, da je ne bo nosil, 'cote frdamane'. In ko so otroci nato strumno dvignili roke, so ji pomolili fige v pozdrav. Se danes se mi fino zdi, ko se tega spominim. Ja, pa smo imeli sitnosti, ker nas je zatočila ena od učiteljic. To je bilo zasliševanje! Vsakega učenca so posebej obdelovali in noben ni priznal. Z dolgimi nosovi so morali oditi!

V resnici je vse to pripravil učenec Jože, ki je kasneje padel kot partizan. O, še veliko je bilo takih upornih dejanj!«

Leta 1926 ste bili ob službo, ker ste se uprli pozivu, da se naj slovenski učitelji včlanite v ANIF (nacionalno združenje fašističnih učiteljev). Iste izjave so zahtevali tudi od antifašistično usmerjenih italijanskih učiteljev. Vašemu zgledu so sledili tudi ostali in nihče iz čepovanskega okoliša ni

antifašistki. Predavatelj nam je razlagal, kako moramo vzgajati slovensko mladino, ker hoče Italija imeti na svojih mejah ljudi, ki ne bodo samo govorili, ampak tudi čustvovali italijansko. Tedaj sem pošepetala italijanski učiteljici, ki je sedela za menoj: – Vrnite se na prejšnje meje, to je najboljšo sredstvo za doseg tega cilja. Tam take državljane že imate, pa jih ne bo treba šele vzgajati! To je predavatelj opazil in pripomnil, da nekdo v dvorani manevrira z nožem za hrbtom, v razpravi pa najbrž ne bo upal z besedo na dan. Zato sem se ob razpravi takoj priglasi in pojasnila, da izjave nisem podpisala zato, ker ne morem s častno besedo izjavljati, da se strinjam z vsemi smernicami fašistične vlade, čeprav se na primer le z eno samo ne strinjam. Tako sem ga izzvala, da me je vprašal, katera je ta smernica. Odgovorila sem mu: – Politika fašistične vlade do

Učeniškova hiša v Čepovanu, rojstna hiša Ljudmile Kafol

to spravila na kant, saj sem že 22 let v pokoju!« Kako ste postali učiteljica, saj takrat ni bilo lahko priti v šole tistemu, ki ni bil premožen, pa še ženska ste bili?

»Predvsem sem imela srečo, ker sem bila v šoli pridna in ker sem imela očeta – učitelja. Spravil me je v kloštrsko šolo Notre Dame v Gorici, ki so jo obiskovale v glavnem hčere plemičev in premožnih ljudi. Sprejemali pa so tudi revne, nadarjene učenke.

Oče je plačeval zame minimalno šolnino in tako sem končala meščansko šolo. Uh, tam je bil zelo strog red! Šele danes, ko sem v letih, sem se zavedala, da je šolska sestra vedno sedela v razredu, kadar je predaval učitelj, zato da je strogo pazila, da ga ne bi katera od deklet preveč natančno pogledala. Ob vsaki priliki so nas suvale v hrbet, da smo se naučile vzravnanosti hoditi. Za to sem jim bila vedno hvaležna. Imeli pa so tak sistem učenja tujih jezikov, da sem se v štirih mesecih naučila gladko in pravilno govoriti nemško. Misli in govorniki smo smele samo v jeziku, ki smo se ga učile. Strašna metoda, ampak učinkovita. Učile smo se še italijanščino in francoščino.

Po končani meščanski šoli sem se vpisala na učiteljske v Gorici. Tam sem stanovala skupaj s pisateljem Francetom Bevčom pri isti gospodinjji. Bevč jo opisuje v svojih delih. Saj veste, to so bile

ljev, ki so jih trgovci prodajali v Trstu. Kaj vam je najbolj ostalo v spominu iz tistih dni?

»Štiri leta, do prve svetovne vojne, sem učila v tej vasi. Kako revni so bili ljudje in kako revni otroci! Zelo, zelo slabo so bili oblečeni. Pozimi in poleti kar enako. In po-

Družina Ljudmile Kafol

zimi včasih po več dni niso mogli v šolo, ker je bil sneg previsok. V razredu je bilo velikokrat le štiri ali pet stopinj, če smo ga ogreli na deset stopinj, smo bili presrečni. Prekinili pa pouka nismo nikoli. In veste, tudi noben otrok zaradi mraza ni zbolel.

veda ni bilo nikakršno potrdilo. Vsa zmedena in v skrbeh za stvari, ki so bile vse moje imetje, sem se zmotila in sedla z otrokom v prvi razred vagona. Ves čas sem vzdihovala in gospod, ki je sedel v kotu, me je vprašal, kaj je z menoj. Povedala sem

Begunci s soške fronte (z vlakom po železnici od Idrije do Logatca). Fotografijo je posnel 14-letni brat Ljudmile Kafol s svojo kamero in ni bila še nikjer objavljena.

podpisal. Šolska oblast je nato v Mostu na Soči sklicala konferenco vašega didaktičnega okoliša, da bi vas prepričali. Kaj se je nato zgodilo?

»Predavat je prišel neki

slovenskih šol, ki ste nam jih z Gentilijevo reformo spremenili v italijanske. S tem se ne morem strinjati niti kot slovenska učiteljica niti kot slovenska mati.

Nato mi je začel razlagati,

Partizanska šola v Srednji Kanomlji

da se kot slovenska mati nimam za kaj pritoževati, ker nam pravice do slovenske besede v družini nihče ne krati, da pa moram svojega otroka vzgajati tako, da me

nje in svoj zagovor v zvezi z obtožnico zaključila takole, še danes se tega dobro spominjam: – Moja glavna krivda v očeh tožiteljev je v tem, da sem ljubila, ljubim in

Učiteljski kolektiv v Markovcih pri Ptuj – prva z leve sedi »mami«
Ljudmila Kafol, zraven nje pa »oče«
Ciril Kafol, šolski upravitelj.

bo odrasel pozval, naj se skupaj pokloniva naši veliki materi Italiji. To mi je pa za hip kar sapo zaprlo in nato je bruhnilo iz mene: Ja, in lahko se zgodi, da ga bo sram, ker ima slovensko mater! Nato je nastal hrup, ker je neki slovenski učitelj prebral zahtevo nekaterih učiteljev, da preklicujejo podpis že omenjene izjave. Med splošno zmedo je večji del slovenskih učiteljev odšel iz dvorane.

Čez nekaj mesecev sem prejela poziv, naj v roku štirinajst dni predložim direktno ministrstvu zagovor proti

bom ljubila svoj narod, za kar so mi lahko svetel vzgled tudi rodoljubi in borci italijanskega risorgimenta: Mazzini, Cavour in Garibaldi.

Ljudmila Kafolova je nato življenje zaneslo na Štajersko, najprej na Kog in nato v Ptuj. Kot zavedna družina so bili izseljeni v Srbijo, pred tem pa je bila baka zaprta na Borlu in v mariborski meljski kasarni. Oba z možem in otroci so bili vedno na pravi strani, zato so vsi sodelovali v narodnoosvobodilnem gibanju. Po vojni sta bila Kafolova dva stebra učiteljstva na osnovni šoli v Markovcih pri

Portret Ljudmile Kafol danes

obtožbam, na podlagi katerih je uveden proti meni postopek za odpust iz službe. Nisem se nameravala zagovarjati, a naše slovensko ilegalno politično vodstvo je zahtevalo, naj to storimo vsi, ki smo te pozive sprejeli. Preprečiti so hoteli izganjanje Slovencev z naše zemlje. 31. decembra 1926 sem bila s kraljevim odlokom odpuščena iz službe, ker da sem nemalokrat in na nedvoumen način manifestirala Italiji in režimu sovražna čustva, da sem razvijala v uradu in izven urada aktivno protinardno propagando in usmerjala svoje delovanje v sovražnost proti fašizmu, s svojim vplivom pa odvrnila od vpisa tiste učiteljice, ki so to nameravali storiti.

Privoščila sem si zadošče-

Ptjuju. Učitelji in vaščani so ju klicali kar oče in mati. Še ko so bile priče žive, je učiteljica Ljudmila s Primorske zbrala spomine na narodnoosvobodilni boj v markovškem šolskem okolišču, ki so danes v ptujškem muzeju. Tudi spomini iz Srbije in Markovcev so lepi in živi, prav tako vredni zapisa.

Kafolova Ljudmila, Kafolova baka, je bila 41 let učiteljica, 71 let je imela, ko je odšla v pokoj, danes jih šteje 92 in spominja na žilav kraški bor, na trdne kraške skale, ki jih zlepa še tako močna burja ne upogne. Vsa njena podoba je podoba ponosne slovenske matere in žene, podoba zavedne slovenske učiteljice.

Zlatka Rashid

Kanomlja je razdeljena na tri naselja, ki se raztezajo po ozki grapi od Spodnje Idrije do Oblakovega vrha: Spodnjo Kanomljo, Srednjo Kanomljo, Gorenjo Kanomljo in zaselek Kanomeljsko Razpotje. Naselja so v ozki dolini in po strmih pobočjih okoliških hribov, le v Srednji Kanomlji se dolina malo odpre, tam je naselje bolj strnjeno.

Osvobodilno gibanje se je v večjem obsegu v Kanomlji začelo leta 1942, množičen razmah pa je dobilo po kapitulaciji Italije septembra 1943. V Srednji Kanomlji je bila 16. 12. 1942 pri Sinkovcu ustanovljena 2. trnovska četa.

Po razpadu Italije je naša vas resnično zaživela. Prebivalstvo naj bi se v čimvečjem številu vključilo v NOB. Organizirali so razne akcije za pomoč partizanski vojski, terenski odbori so zaživel, razmahnilo se je tudi kulturno-prosvetno delo. Mladina, pionirji in tudi starejši so sodelovali na mitingih, se učili razne igre, ki so ponazarjale boj naših ljudi in drugo. Nastopi so bili na prostem ali po kmečkih hišah, največ pa v šoli v Gorenji Kanomlji.

Otroci naj hodijo v šolo

Vaški odbori OF so dobili nalogo, naj v posameznih vaseh prične odpirati partizanske šole in naj za pouk poiščejo primerne učitelje. Na enem od sestankov OF je bila za to nalogo zadolžena aktivistka OF in skojevka Marija Troha-Skrita, ki sodelovanju so povabili tudi mene. Marija Troha-Skrita, kakor tudi vsa njena družina, je sodelovala v NOB že pred razpadom Italije, vse svoje sile in imetje so dali na razpolago NOB. Na njenem domu na Prekavšah smo odprli prvo partizansko šolo. Novembra 1943 so odborniki OF sklicali množični sestanek, na katerem je bila prisotna velika večina vaščanov. Na tem sestanku, ki je bil v osnovni šoli v Srednji Kanomlji, so med drugim obravnavali tudi vprašanje šole. Starši in vsi so se strinjali, da bi s pripravo in delom začeli takoj in odprli šolo tudi v Srednji Kanomlji. Na sestanku so se tudi pogovorili o sodelovanju med učitelji in starši za čimboljši šolski obisk in skrb za varnost otrok.

V Kanomlji niso imeli strokovno usposobljenega kadra, ki bi poučeval na šoli, zato sva skrb za organizacijo šole in pouk sprejeli s tovarišico Skrito – ona kot organizatorica in ob enem učiteljica in jaz kot sodelavka učiteljice. V gornji Kanomlji je šolo prevzela Ivanka Mrak-Dora. Sicer nismo imele dovolj izobrazbe, pač pa silno voljo. V Spodnji Kanomlji ni bilo partizanske šole in tudi učenecv nismo imeli iz omenjene vasi, ker je bila vas v neposredni bližini Spodnje Idrije, kjer je bila sovražna postojanka.

Pouk v hiši tovarišice Skrite

Pouk se je začel konec novembra ali decembra v

hiši tovarišice Skrite, kjer so dali na razpolago kmečka izbo za partizansko šolo. Iz kozolca sva z nosili skrite šolske klopi in deske ter spremenili izbo v učilnico. Po končanem pouku sva deske in klopi odnesli nazaj v kozolec, tako se je ponavljalo vsak dan. Taka previdnost je bila potrebna, ker je bila sovražnikova postojanka oddaljena komaj nekaj kilometrov od vasi in je bilo nevarno, da nas sovražnik preseneti. Prvih dni pouka se je udeležilo le malo učencev, deset ali dvanajst, prav kmalu se je to število povečalo na 18 do 20 in tudi več učencev. S tovarišico Skrito sva si pomagali, kakor sva vedeli in

nih sestankov, ki so se ga poleg staršev udeležile tudi druge žene, smo imeli aprila 1944 v Logu.

Na povabilo ONO za kulturo in prosveto sem se na Vojskem udeležila tridnevnega seminarja za partizanske učitelje od 3. 5. do 5. 5. 1944. Na tem seminarju smo dobili navodila, kako in po kakšnem redu naj bi pouk potekal za vsak posamezni razred od 1. do 5. razreda. Pozneje sem se udeležila še drugih seminarjev, avgusta 1944 v Gačniku na Vojskem, kjer smo obravnavali tudi uspehe, pomanjkljivosti in splošno problematiko naših partizanskih šol.

V partizanski šoli ni bilo nikoli dolgčas

Učenci so se pridno učili in tudi prepevali so radi, znali so veliko partizanskih pesmi. Zapeli smo, glasno in veselo, če je le bilo zadosti varno.

Kovačev Jože iz Srednje Kanomlje je bil star osem let, ko je nekega dne 1944. leta prišel v šolo in zdeklamiral pesem, ki jo je prinesel s seboj. Rekel je, da jo je sam napisal, učiteljica Rozalija Laharnar pa meni, da jo je napisala njegova mati:

*Moj očka je partizan,
po celem svetu znan.
V gori tam stoji
in nad vasjo bedi.
Življenje on bi dal,
da sinko in dom bi mu ostal.*

znali, da bi bil pouk čimboljši. Šolski učni program in dnevni red sva sestavili sami. Kljub skrajno skromnim sredstvom, pomanjkanju in nevarnosti so se učenci dobro učili. Učencev partizanske šole ni bilo potrebno karati, bili so pridni, bistri in pogumni. V naši partizanski šoli v Srednji Kanomlji niso vodili imenskega seznama pionirjev, učenci niso nosili šolskih potrebščin s seboj in tudi niso imeli šolskih torbic, za šolske potrebščine je skrbela učiteljica. Razdelila jih je ob začetku pouka in po končanem pouku skrila na varno, da ne bi prišle v sovražne roke. Pouk smo imeli na Prekavšah in če je bilo dovolj varno tudi v šoli v Srednji Kanomlji. V šoli na Prekavšah je pouk potekal bolj varno, v osnovni šoli pa smo imeli boljše pogoje za učenje, ker smo imeli na razpolago prave šolske klopi, tablo in zemljevid.

Poleg učiteljevahja in nasploh skrbi za učence in šolo sva imeli s tovarišico Skrito še druge naloge, jaz v mladinski organizaciji na vasi v tem času sem bila sprejeta v SKOJ, tovarišica Skrita pa je sodelovala v vseh terenskih odborih in organizacijah. Delo na terenu ji je vzelo vedno več časa, tako da sem odgovornost za šolski pouk prevzela sama.

Tovarišica Skrita mi je še vedno pomagala in se tudi zanimala za šolo. Pomagala mi je sklicevati sestanke staršev in reševati probleme, ki so nastajali v šoli in zunaj nje. Enega takih bolj množič-

Nikoli ni bilo dolgočasno. Tudi recitali so radi in nastopali na raznih proslavah ali na mitingih skupaj z mladino ter ob obletnicah naših pesnikov in pisateljev. Spominjam se, kako smo se pripravljali na zborovanje maja 1944, ki je bilo na Vojskem. Tudi vaščani Kanomlje so se v polnem številu udeležili zborovanja, v povorki z zastavo in harmoniko na čelu smó šli na Vojsko. Zborovanja so se udeležili tudi dr. Jože Vilfan, Lidija Šentjura in Jože Srebrnič. Sredi zborovanja se je kar nenadoma prikazalo sovražnikovo letalo in nas začelo obstreljevati. Razbežali smo se in si poiskali kritje v gozdu in med skalovjem. Z besedami ne morem opisati, kaj sem čutila, ko sem iskala in klicala moje učence, da so se zbrali okrog mene živi in zdravi. Vrnili smo se na jaso in nadaljevali z zborovanjem. Ponosni, da so tudi učenci iz Srednje Kanomlje nastopili, smo se vrnili domov.

Pionirji so bili pridni in pogumni in se učili tudi, ko so regljale strojnice po okoliških hribovih. Poleg učenja so se tudi sami vključevali v razne akcije, pisali so letake s parolami in jih trosili ter prenašali partizansko pošto. Pa tudi šolski uspeh ni zaostajal. V 7 mesecih, kar je bil možen pouk, so učenci prvega razreda kar dobro poznali veliko in malo tiskano abecedo, naučili so se brati in pisati ter računati. Kar dobro so znali pisati stavke, pa še mnogo drugega so se naučili. Pri vsem pomanjkanju

knjig in ostalih šolskih potrebščin so se dobro učili tudi učenci drugih razredov. Učili so se slovenski jezik, domoznastvo, zemljepis, matematiko in zgodovino. Najbolj jih je zanimala zgodovina naše NOB, navduševali so se nad uspehi partizanske vojske, saj so se vsak dan srečevali s partizani in se z njimi pogovarjali, v šolo so prinašali vesele novice o zmagah naše vojske, o Titu, da se je pouk razvil kar v pravo politično uro.

Učiteljica mora v ilegalo

Omenila sem, da sem kot mladinka, skojevka aktivno delala tudi v mladinski organizaciji, moje delo sovražniku ni ostalo skrito in tudi delo drugih skojevcev ne. Pošiljali in vrinjali so med naše ljudi izdajalce ovaduhe. Avgusta 1944 proti večeru se je pri nas doma pojavil »partizan«
in se predstavil kot obveščevalec 31. divizije Ivan Mervič iz Sv. Lucije, sedanjega Mosta na Soči. Sestra Pavla me je opozorila, da to ni partizan. Spraševal je tako, kot ni bilo v navadi partizanom. Naprestano je vrtil in držal za puško na mizi in jaz v mladostni neprevidnosti nisem ničesar hudega slutila. Ko me je sestra Pavla ponovno poklicala in sem hotela iz hiše, je ustrelil proti meni in pobegnil. Dogledek sem takoj javila VOS-u. Ko sem že mislila, da je bilo vse skupaj naključje, se je zopet pojavil. Ko sem bila sama doma in ko sem odprla vrata, je stal pred vrati. Hitro sem jih zapahnila, pa je ustrelil dvakrat v vrata in pobegnil. Jasno mi je bilo, da me hočejo ubiti. Streljal je tudi na druge skojevce in posamezne partizane. Kdo je bil Ivan Mervič iz Sv. Lucije, ki se je izdajal za obveščevalca 31. divizije?

Po tem dogodku sem postala zelo previdna. Doma si nisem upala dosti zadrževati. Spala sem v hrastju, tako smo imenovali bližnji gozd, ki je bil poraščen večinoma s hrasti, nekajkrat pa so mi zavetje nudili v Gorenji Kanomlji in večkrat na domu Fanci Rejc v Gorenjem Belem brdu, ki so jo med zadnjo ofenzivo aprila 1945 skupaj z njenim očetom Tomažem in materjo Marijo Nemci in belogardisti v hiši z verigami priklenili in živo zažgali.

V takih razmerah in že tako nevarnem položaju pouk na šoli ni potekal redno. Zaradi varnosti otrok sem morala pouk na šoli prekiniti. Tako sem oktobra 1944 šla v ilegalo in sem delo za NOB nadaljevala na okrajnem načelstvu NZ za Vojsko-Crni vrh kot administratora. Tako je bilo tudi moje delo po osvoboditvi v Idriji in na poveljstvu NZ pri poveljstvu PNO za Slovensko Primorje v Ajdovščini. Rozalija Laharnar-Milka

Spominski pohod mladincev in borcev NOB

Spomin na neustrašen boj

Mladinski aktiv Pohorske – Zidanškove brigade in borci krajevne organizacije ZB NOV Pameče smo organizirali že 15. tradicionalni pohod k Jesenku nad Pamečami, kjer je v boju z Nemci 4. aprila 1944 padlo 11 borcev 2. bataljona Pohorske – Zidanškove brigade. Ob 38. obletnici smo počastili spomin na pokopane borce na pokopališču – na grobu 12 talcev v Pamečah, pri spomeniku padlemu narodnemu heroju Ignacu Voljču-Fricu in pri žrtvah nemškega nasilja, pokopanih pri Zapečnikovem križu. Položili smo vence in na ta način počastili njihov spomin.

Pohod vsako leto spremlja

ško stran. Bataljoni so se namestili na kmetijah, I. bataljon pri Škratku, drugi pri Jesenku in tretji pri Zapečniku. Pri drugem bataljonu se je zadrževal tudi štab brigade. V noči na 4. april so krenili vsi bataljoni na že prej predvideno akcijo v dolino Pameč. Tu so porušili okoli 1000 m železniške proge med Sv. Jedertjo in Slovenj Gradcem, požgali lesen most čez Mislinjo in požgali telegrafске drogeve v dolžini 1500 metrov. V Trobljah pri Slovenj Gradcu so zažgali hišo in gospodarsko poslopje lastniku tovarne kos, zagrizenemu nacistu Hansu Kölnnerju.

En del drugega bataljona

Narodni heroj Ignac Voljč-Fric

do omenjenih kmetij, so poleg in naglo zaspali.

V tem času je krenila po jugovzhodni poti proti Jesenkovega vrhu patrolja treh borcev. Ko so bili približno 130 m nad Jesenkovo hišo, so jih napadli nemški policisti. Po njih se je vsula toča krogel, dva borca sta padla, tretjega so ujeli. Napad na patroljo je opozoril ostale borce, ki še niso spali. Pričeli so buditi speče borce, nastala je huda gneča. Borci so v polsnu iskali orožje, hkrati pa tudi kritje, zakaj druge skupine nemških policistov so bile skoraj v istem času, ko so padli strelji po patrolji, že pri hiši. Skozi glavna vrata se ni bilo mogoče prebijati, ker jih je držal pod ognjem nemški mitraljezec, skozi okna pa še manj, ker so bila zamrežena. Večina partizanov je v hodniku navalila na leseno pregrado, ki jim je onemogočila izhod skozi zadnja vrata. Nekaj krepih partizanov se je vanjo tako silovito zagnalo, da je popustila, tako je bil odprt izhod proti severu. Posamezniki in skupine so se prebijali tudi

proti Škorjancu in skozi kuhinjo proti vzhodu. Mitraljezec Franc Fišer-Vasilij je v času nemškega napada spal na zapečku in ko so ga borci zbudili, je spoznal resnost položaja, v katerem so bili. Skozi okno je zagledal vse polno nemških policistov, naslonil je šarca in ga sprožil po njih. Nekaj jih je takoj obležalo, nato je ščitil umik soborcev, ki so preskakovali čez hodnik v hlev, od tam pa se prebijali proti zahodu. Ob njem so streljali po Nemcih še komandant Andrej Cetinski-Lev, Drago Poglajen, Tone Potočnik-Niko, Pavle Sirk-Bregar, Avgust Paradž-Niko in še drugi. Komandant Cetinski se spominja, da so razbili nekaj sovražnikovih posadk okoli mitraljeza, ki je streljal čelno po vratih, hodniku in oknih. Nemci so padle vojake, pa tudi mitraljeza naglo zamenjali. Po kratkem, toda silovitem napadu je bil umik mogoč samo še proti severu, in sicer na Škorjančev vrh, ki je kakih 60 m za hišo, vendar je bilo tudi tja težko priteči. Teren je bil odprt in so ga Nemci močno obstreljevali. Med napadom je v hiši tako močno grmelo in odmevalo, da je odpadal omet. Med zadnjimi so se iz stavbe prebijali komandant Cetinski, kurir Potočnik, Zapečnikova, Drago Poglajen in drugi. V tem trenutku je Drago Poglajen priselno in uspešno posredoval s svojo brzostrelko, pokosil je dva Nemca, ki sta bila nekaj metrov od njega in sta onemogočila zadnji skupini, da bi se odtrgala od hiše.

Na prehodu iz hiše je padlo sedem partizanov, dva sta padla nad hišo, dva pa v jarku pod hišo v smeri proti Sv. Primožu. Pri hiši je padel Tone Arhar-Natranjc, vodja obveščevalnega centra brigade, Ferdinand Kolar, Jože Lavrič, Fridolin Ogrizek,

Privšek ali Pribovšek-Gorki, obveščevalec cone, Albin Rataja, politični komisar bataljona in še en borec. V patrolji sta padla tudi Hinko Ivartnik in Albin Konjar-Branko, medtem ko za borca, ki so ju pokopali v Trbonskem jarku, imeni nista znani. Druge padle borce so pokopali blizu Jesenka v smeri proti Škorjancu, po vojni so večino pripeljali svojci v njihove kraje, preostale pa so prekopali na pokopališču v Pamečeh.

ogenj je prestrelil Voljča, medtem ko je Štiblerju po srečnem naključju uspelo zbežati. Ignac Voljč-Fric je bil po vojni razglašen za narodnega heroja.

V tej borbi je bilo ranjenih 12 borcev, zajetih pa 5 borcev. Koliko je bilo pri Jesenku mrtvih in ranjenih sovražnikov, ni ugotovljeno. Po pripovedovanjih je neki kmet odpeljal od Jesenka visoko naložen voz mrtvih sovražnikovih vojakov. Usodna za 2. bataljon in štab bri-

Jesenkova domačija nad Pamečami. Tu je padlo 4. aprila 1944 11 borcev 2. bataljona Zidanškove brigade.

Avgust Paradž-Niko, ki je bil navzoč v tem boju, udelež se ga ostali borci krajevne organizacije ZB NOV Pameče. Preživeli iz tega boja izjavljajo, da je bil ta spopad z Nemci eden najstrašnejših, zato obudimo nanj spomin:

Po uspešnih bojih na področju Smartna pri Slovenj Gradcu se je Zidanškova brigada premaknila na pame-

je šel na zavarovanja, večina pa organizirat miting za prebivalstvo. Domačini iz Pameč so se povabili na miting radi odzvali, saj je bila vas v pretežni večini partizanska.

Po uspešnem mitingu in dobro izvedenih akcijah so se borci proti jutru 4. aprila 1944 vračali h kmetijam. Vsi so bili od celonočne akcije zelo utrujeni in ko so prišli

Spomenik na pokopališču v Pamečah. Pokopanih je 9 borcev 2. bataljona Zidanškove brigade, ki so padli pri Jesenku 4. aprila 1944.

Tega dne je v veliki sovražnikovi hajki padla še ena žrtev, in sicer Ignac Voljč-Fric, sekretar oblastnega komiteja KPS za Slovenijo, star revolucionar – komunist, domačin z Vrhnice. S Ferdorom Štiblerjem-Jugom sta zjutraj pred nemškim napadom na brigado naletela blizu kmetije Trbul na Nemce. Ti so ju pustili približati se na kakih 15 metrov, ko sta jih opazila, je bilo že prepozno. Močan sovražnikov

gade je bila kolona, ki jo je pripeljal južno okoli Jesenkovega vrha izdajalski vodič Franc Kolar. Obšla je zavarovanje 3. in 2. bataljona in se neovirano znašla pred okni in vrati Jesenkove hiše. Kolarja so partizani pozneje ujeli in ustrelili, za ustreljenega izdajalca so se Nemci maščevali in ustrelili 12 talcev v Pamečah.

Tekst in foto: Stanko Hovnik

24

Tone Kebe

Notranjski padli in umrli prvoborci

Ko so preiskovalci naslednji dan našli sledi prehoda čez Škarjevo dvorišče in tam našli kapo, ki jo je Matija odnesel pred pobegom nekemu vojaku, so aretirali mizarja Škarjo in njegovega pomočnika Meleta iz Zelš. Obadva pa so izpustili, ker so ugotovili, da ne vesta ničesar. Vse do kapitulacije Italije reševalcev Matije Knapa niso odkrili.

Zopet med mladinskimi aktivisti

Matija Knap se je takoj po prihodu na svobodo spet vključil v mladinsko organizacijo. Postal je član okrožnega komiteja SKOJ, ki ga je takrat vodil Anton Prevec-Dimač. Po Dimačevem odhodu v

sektor obveščevalne službe v marcu ali aprilu 1943 je postal sekretar okrožnega komiteja SKOJ spet Matija Knap. Še pred tem ga je Lojze Mlakar-Ljubo, sekretar OK KPS, 15. marca 1943 sprejel med članstvom partije. Član partije bi moral postati že prej, če ga ne bi zajeli v roški ofenzivi.

Po vsej verjetnosti je dobil Matija Knap ilegalno ime Peter Puntar še takrat, ko je odšel v ilegalno, vendar pa se njegovo novo ime na Notranjskem ni uveljavilo. Bolj so upoštevali domače ime in mu rekli Pirmanov Matija. Iz podatkov, ki jih hrani arhiv CK ZKS pa je iz anketne pole razvidno, da je imel Matija Knap ilegalno ime Peter Puntar. Morda so ga pozneje pod tem imenom bolje poznali na Štajerskem.

Po podatkih omenjenega arhiva je bila sestava okrožnega komiteja SKOJ v juniju 1943 spremenjena in v vodstvo so sestavljali: Matija Knap, sekretar, Mara Avsec-Marta, Julka Mihelčič in Angelca Zupančič kot članice. Angelca Zupančič je bila aretirana avgusta 1942 kot članica okrožnega komiteja SKOJ. Ko se je aprila 1942 vrnila iz internacije, je takoj poprijela za delo. Kmalu sta se pri njej v gasilskem domu na Ravniku (njen dom na Lepem vrhu je bil med roško ofenzivo požgan), kjer je stanovala, zglasila France Popit in Matija Knap z namenom, da jo ponovno vključita v delo komiteja. Potlej je od Matije in od Julke Mihelčič dobivala direktive. Po kapitulaciji Italije, ko je bil v Kočevski Reki prvi kongres slovenske mladine, so se ga udeležili Matija Knap, Angelca Zupančič, Lado Šega, Dora Čepelnik in Julka Mihelčič. Julka Mihelčič je bila po vsej verjetnosti za Antonom Prevcom-Dimačem nekaj časa sekretarka okrožnega komiteja SKOJ v zgodnji spomladi 1943. (Po primerjavi podatkov in izjav, zlasti Dimača in Mare Avsec-Marte, predpostavil T. K.). Angelca Zupančič izjavlja, da je Julka Mihelčič prevzela mesto okrožne sekretarke SKOJ po odhodu Matije Knapa na Štajersko.

Ko Angelca Zupančič ocenjuje osebnost Matije Knapa kot okrožnega sekretarja SKOJ, pravi, da je imel vse odlike dobrega mladinskega aktivista. Bil je prijeten, prikupen in avtoritativen. Imel je velike

sposobnosti in je znal organizirati. Dobro je bil seznanjen s političnimi dogodki in jih je znal razumljivo razlagati. Seje in sestanke je vodil na kratko, bil je konkreten in nepopustljiv. Aktivne SKOJ je znal pritegniti in navdušiti. Nosil je brzostrelko in vsepovsod je imel med mladimi občudovalce...

»Matijo Knapa sem zelo cenila kot dobrega, predanega in poštenega tovariša. Bil je skromen in ni dosti govoril o svojih podvigih in težavah,« je izjavila medvojna okrožna aktivistka SKOJ Mara Avsec-Marta, poročena Gerželj.

Iz arhiva CK ZKS je razvidno, da je Matija Knap-Peter Puntar deloval kot član in sekretar okrožnega komiteja SKOJ za Cerkljico od maja 1942 do oktobra 1943. (Seveda je treba tukaj odšteti dobre štiri mesece, ko je bil na Rabu in v zaporih. – op. p.) Poleg že navedenih skojevskih aktivistov so omenjeni še: Viktor Sernel-Jure iz Begunj, Breznik, Franc Znidaršič, Malka Klančar in Francka Caserman iz Cerkljice, Francka in Micka Lovko iz Dolenjega jezera, Malka Jemec-Ule iz Žerovnice, Zofka Debevec, Vera Zabukovec, Vinko Turk iz Cerkljice in Malka Šile.

8. septembra 1943 (najbrž je bilo to naslednji dan po kapitulaciji Italije – op. p.) so imeli člani rajonskega komiteja SKOJ za Loško dolino skojevsko konferenco, ki jo je vodil Matija Knap in mladi zborovalci so poslali resolucijo, v kateri izražajo zvestobo partiji in da so se pripravljeno boriti do končne zmage, čeprav za ceno svojega življenja.

Matija Knap v svojem življenjepisu omenja, da je bil koncem oktobra 1943 poslan na partijski tečaj, ki ga je organiziral okrožni komitej partije za Notranjsko, vodil pa ga je tovariš Rafel, član OK KPS. (Po vsej verjetnosti je bil to Vlado Majhen – op. p.) Spoznal je osnove dialektičnega iz zgodovinskega materializma, nacionalno in kmečko vprašanje in se seznanil z razvojem NOG.

Potlej je v novembru 1943 odšel v Belo krajino, kjer je bil v decembru istega leta imenovan za člana poverjenstva PK SKOJ za severno Slovenijo. Obhodil je vse skojevske organizacije na Koroškem in na Štajerskem in se pri svojem delu spopadal z najrazličnejšimi težavami. Sestajal se je tudi z vodi-

telji slovenskega upora, Kidričem, Stanetom in drugimi. Komandant Stane ga je na Čatežu osebno odlikoval z redom za hrabrost. (Izjava: Lojze Jakopič iz Ljubljane.)

Marca 1944 je bil Matija Knap poslan na višji skojevski tečaj pri CK KPS, da bi poglobil ideološko in politično znanje. Še pred dokončanjem pa je bil poslan kot delegat mladine na II. kongres USAOJ v Drvar, ki je bil v dneh od 2. do 4. maja 1944. Po vrnitvi je zaprosil, da bi šel na politično delo v vojsko, kar mu je CK KPS ugodil.

Komandant in politični komisar glavnega štaba Slovenije Rozman in Kidrič se pogovarjata s članom oblastnega komiteja SKOJ za Štajersko Matijo Knapom-Petrom Puntarjem.

Partijski in politični delavec v operativnih enotah

Tako je Matija Knap junija meseca 1944 postal namestnik politkomisarja VI. SNOUB »Slavka Šlandra«, ko je le-ta odšla na Dolenjsko. V tej brigadi je bil potlej v neštetihi bitkah na Dolenjskem, pri Šentvidu, Kočevju in pri Kresnicah, nato pa še pri Rimskih Toplicah, Lučah, Ljubnem in Mozirju, pri

Vabilo k sodelovanju

KO ZZB NOV Podnart ima zbranega že precej gradiva za kroniko NOB Podnarta. Gradiva ne morejo razmnožiti, ker se ni v celoti preverjeno. Nekateri borci so v posameznih opisanih dogodkih sodelovali, zato jih prosimo, da posamezne dogodke opišejo bolj podrobno in pravilno in pošljejo točen opis KO ZZB NOV Podnart. **Partizani so požgali most v Podnartu**

Dne 30. avgusta 1942. leta so partizani v neposredni bližini žandarmerijske postaje v Podnartu požgali most čez Savo. Most je bil lesen, zato so ga pred zažigom polili z bencinom. S tem so partizani za nekaj tednov onemogočili nemškimi enotam prehod čez Savo v Podnartu.

Partizanski napad na vse okupatorjeve postojanke v Podnartu

Dne 17. junija 1944. leta sta izvršili Gradnikova in Vojkova brigada napad na vse okupatorjeve postojanke v Podnartu. Vse straže ob železnici so se v begu umaknile v dobro utrjene bunkerje sredi Podnarta. Partizani so minirali železniški most čez Lipnico, na železniški progi od Besnice do Otočca so opravili sabotažne akcije in uničili več brzojavnih in električnih drogov. V bojih, ki so trajali vso noč, sta padla partizanka Danica Senica iz Ljubljane in partizan ruske narodnosti. Ko so Nemci začeli prodirati iz zgornjega dela Lipniške doline in brigadi začeli ogrožati z boka, so se partizani umaknili.

Strahotna noč na Poljšici

Dne 14. oktobra 1943. leta je doživela vas Poljšica najbolj strahotno noč v vsej okupaciji. Nemci postojank iz Podnarta in Bahnschutz iz Kranja so vdrl v vas. Ustrelili so kmeta Joža Rozmana, kmeta Alojza Sušnika in njegovo nosečo ženo ter njeno

sestro Marijo Dežman, ki je prišla k Sušnikom, da bi pomagala v času poroda, ki ga je pričakovala Frančiška Sušnik. Frančiška Sušnik je bila ustreljena in zaklana. Ustreliti so hoteli tudi Franca Kalana, vendar se je pravočasno skril za dimnik. V hiše Alojza Beštra, Joža Beštra, Janeza Vidica in Franca Kalana so Nemci vrgli bombe, ki so poškodovale notranje prostore, vendar človeških žrtev ni bilo. Hišo aktivistk Katarine, Ane in Pepce Sušnik so Nemci zažgali. Zažgali so tudi Rakovčovo hišo, vendar so jo domači uspeli pogasiti.

Na Češnjici je padel mlad kurir

Dne 27. julija 1944. leta je padel na Češnjici mlad kurir Alojz Rakovec iz Rovt. Nemec iz žandarmerijske postaje iz Podnarta ga je iz zasede prerušil z rafalom. Aktivisti z Ovsis so povedali, da so Nemci malo pred usmrtno kurirja z vso naglico hoteli proti Češnjici, kakor da hočejo čimprej doseči svoj krvavi cilj, zato so bili aktivisti prepričani, da je bila njegova pot izdana.

Na Ovsisih sta padla dva partizana, en borec pa je bil ranjen in ustreljen kot talec.

Dne 16. 2. 1943 je I. četa Simona Gregorčiča pod vodstvom Kersnika iz Ljubljane hotela izvesti na Ovsisih razorožitev vaške straže in žandarjev iz Podnarta. Partizani so prišli do pokopališkega obzidja na Ovsisih z namenom, da obkolo gostilno Fister. Žandarji so z vaško stražo tedaj sedeli v gostilni, le žandar Mitterwurzer je pred gostilno stražil. Ker je bila svetla noč, jih je žandar opazil, sprožil strel in tako pozval žandarje iz gostilne. V boju sta padla partizana Alojz Cotman in Franc Lotrič, Franc Šolar pa je bil težko ranjen in prepeljan v bol-

nišnico na Golnik. Franc Šolar je bil kasneje ustreljen v Begunjah kot talec.

Pod Poljšico je padlo 16 borcev Kokrškega odreda

Dne 30. junija 1944. leta (na spominskem obeležju je datum 6. 7. 1944) je skupina borcev Kokrškega odreda imela nalogo prenesti municijo z Jelovice na položaje na levem bregu Save. Skupina je v poznih popoldanskih urah pod Poljšico oziroma Ovsisami padla v nemško zasedo. Zato je pri prehodu čez Savo padlo 16 partizanov, 10 partizanov pa so Nemci ujeli in jih nato pretepali na žandarmerijski postaji v Podnartu. Nekaj partizanov pa si je z begom čez Savo rešilo življenje. V gradivu za kroniko NOV piše, da so aktivistke s Poljšice sporočile partizanom, da teren ni prehodan, da prihaja še ena patrola, pa je kljub temu nekdo dal ukaz za prehod čez Savo. **Smrt Joža Bitenca-Kika iz Kranja**

Med Češnjico in Rovtami so belogardisti 30. oktobra 1944. leta ustrelili partizana Joža Bitenca-Kika, doma iz Kranja. Ljudje pravijo, da je bil izdan oziroma poslan v zasedo.

Vsi padli in zahrbtno umorjeni imajo na območju KS Podnart spominska obeležja.

Partizanska tehnika v Malem vrhu nad Rovtami je bila izdana

Dne 22. oktobra 1944. leta so belogardisti napadli in uničili partizansko tehniko v Malem vrhu. Izdajalec je napeljal vrstico iz vasi Njivica do tehnike in tako belogardistom pokazal pot. Izdajalec niso dobili. Prvi strel je padel proti stražarju Francu Vovku. Drugi, ki so ga slišali, so se pravočasno umaknili, zato človeških žrtev ni bilo.

Ciril Rozman

Naši znaki

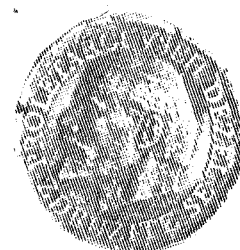
Slovincu - sovjetskemu revolucionarju

Včasih so pota, po katerih pride proučevalec in zbiralec starih odlikovanj do posameznih primerkov, precej nenavadna in nikoli do konca dorečena. Pred približno desetletjem sem našel pri enem izmed preprodajalcev starih odlikovanj v Beogradu (lahko dodamo, da je beograjski trg s starimi in novimi odlikovanji skoraj nedoumljiv in zalaga tudi marsikateri trgovec na Zahodu, pojavljajo pa se na njem skoraj neverjetne stvari in se človek vpraša, odkod redi narodnega heroja in podobno) razmeroma veliko rdečo škatljo. V njej je bila na lepi rdeči podlagi velika plaketa srebrne barve z Leninovo glavo in priložena sovjetska medalja za vojne zasluge. Ker ni bila zadaj oštevilčena, sem takoj vedel, da gre za primerke medalje iz naših dni. Za majhen denar sem plaketo in medaljo kupil. Doma sem ugotovil, da gre za komplet, ki ga je ob proslavljanju 50-letnice oktorske revolucije dobil za svoj delež v revoluciji neki Srb ali Črnogorec. Črke so bile namreč v cirilici. Kmalu po tistem sem namreč v Sloveniji naletel na povsem enako plaketo. Velika je 5 centimetrov in izdelana iz bakra ter srebrno obarvana. Na njej je spredaj podoba Lenina in napis »proletarci vseh dežel združite se«. Na drugi strani je samo napis »udeležencu velike oktorske socialistične revolucije ob petdesetletnici 1917-1967«. Na plaketi ni ne imena graverja in ne imena kovnice. Ali je bila izdelana v Sovjetski zvezi? Mogoče pri nas? Odgovora še danes nimam. Sklepam, ker sem našel srbski primerke skupe s sovjetsko medaljo, da gre za spominske plakete, ki jih je Sovjetska zveza leta 1967 podelila nekdanjim udeležencem oktorske re-

volucije v Rusiji. Podeljevanje je najverjetneje potekalo preko naše zveze komunistov in njenih organov. Če ni bilo tako, bo nasprotno pojasnilo samo dobrodošlo. Vsekakor pa je lepo, da je na plaketah slovenski jezik in zato to odličje - čeprav ni v obliki znaka ali medalje - izjemoma uvrščamo med druga slovenska priznanja. Končno pa le ni kar tako, da smo tudi pogosto o svoji vojaški preteklosti preveč tihi in pretrano skromni Sloven-

drugod so odmevala tudi revolucionarna gesla. Strojvodja enega izmed oklopnih vlakov v Rusiji je bil Ljubljancan Alojz Kusold, kovinar, kasneje član pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo, odgovorni urednik partijskih legalnih tednikov v Ljubljani in pozneje partizan ter spomeničar.

V revolucijskih časih je bilo v Rusiji veliko Slovencev, saj so prišli tja kot vojni ujetniki. Vsi seveda niso bili revolucionarji in so se tako kot

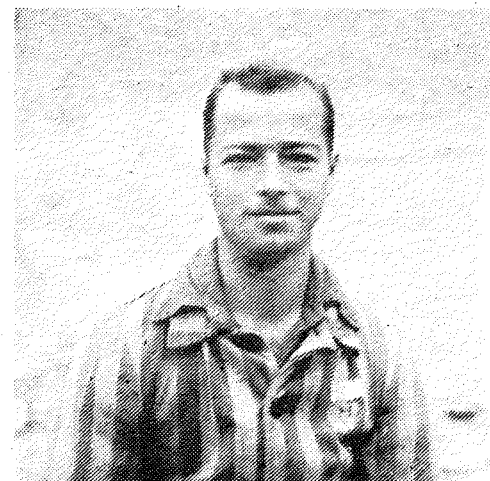
Udeležencu velike oktorske socialistične revolucije ob 50-letnici 1917-1967 (sprednja in zadnja stran)

ci imeli svoj delež v revoluciji, ki je pretresla svet. Tudi naši dedje so se tolkli z belogardjo po širnih ruskih planjavah. Med njimi so bili tudi vojaški poveljniki kot Srečko Jeras, Jože Horvat, Jože Velnar in drugi. Mnogi neznani in že davno pozabljeni so prav gotovo ostali v ruski zemlji za vedno. Drugi pa so ponesli ideale o enakosti in bratstvu vseh ljudi tudi k nam in začeli kovati temelje tistemu, kar se je mogočnega dvignilo v našem narodu leta 1941. Prvi povratniki iz Rusije so prinesli revolucionarni nemir že v takratno avstro-ogrsko armado. V uporih slovenskih vojakov v Judenburgu, Radgoni in

za rdeče tolkli tudi za bele. Vrstice o bojih z rdečimi je mogoče najti tudi v predvojnem zborniku naših »dobrovoljcev«, ki smo jim lani postavili v Ljubljani spomenik kljub njihovi jasni velikosrbski orientiranosti glede bodoče Jugoslavije. Svetla dobrovoljska izjema je bil Franjo Vulč, organizator oboroženih proletarskih oddelkov, ki ga je ubila starojugoslovanska policija. Ko pa bomo, kot piše v ustavi, na Slovenskem uvedli ob zveznih tudi republiška odlikovanja, bo prav, če bomo ustanovili tudi posebno spomenico za vse udeležence oktorske revolucije - če bo še kateri.

Janez J. Švajncar

osvobajanju Gornje Savinjske doline, pri Stranjah, pa še na preboju pri Litiji na Moravsko in čez Krašnje v Tuhinjsko dolino. Sodeloval je v zasedah in pri frontalnih akcijah za ohranitev osvobojenega

Jetnik v taborišču Dachau

ozemlja. Izkazal se je kot dober borec. (Iz ocene Matevža Haceta, takratnega politkomisarja IV. operativne cone.) Iz Hacetovih podatkov pa je razvidno, da je bil Matija Knap po prihodu v vojsko najprej sekretar brigadnega SKOJ. Ko ga ocenjuje, poudarja, da je imel vselej pravičen odnos do nadrejenih in podrejenih, do politične oblasti in do civilnega prebivalstva. Dobro je poznal mlade kadre in jim dajal možnosti nadaljnje razvoja. Imel ga je za najboljšega brigadnega sekretarja in v njem je videl nadvse perspektivnega funkcionarja. (Arhiv CK ZKS)

Matija Knap-Peter Puntar se je v oktobru 1944 udeležil partijske konference v Zuzemberku, ki jo

je vodila Vida Tomšič s partijskim in skojevskim aktivom štirih brigad. (Podatek: Lojze Jakopič, ki se je udeležil tega posveta kot sekretar SKOJ II. bataljona Šlandrove brigade.)

Po odredbi CK KPS je Matija postal sekretar partijskega komiteja operativnega štaba za VI. brigado »Slavka Šlandra« in XI. brigado »Miloša Zidanška«. Obenem je bil po položaju namestnik brigadnega politkomisarja Šlandrove brigade. Brigadi, ki sta bili sprva na dolenski strani, sta morali po nalogu nazaj na Štajersko. Prav tedaj pa je tam divjala velika nemška ofenziva. Adolf Jevšnik-Lvov, politkomisar Šlandrove brigade, se takratnih dogodkov spominja:

»V tem času, 24. decembra 1944, smo prišli iz Dolenske in se ustavili na Zgornji in Spodnji Slivni. Operativni štab in Zidanškova brigada sta ostala na Vačah, Šlandrova pa se je prebijala čez Savo. Dvema bataljonoma je po hudih bojih uspelo, eden pa je ostal na oni strani. Borci, ki so prišli čez Savo v globokem snegu, so padali iz ofenzivne v ofenzivo. Rösener je imel za cilj popolnoma uničiti partizanske enote za Savo. Imeli smo strahotne spopade in precejšnje izgube. Nekaj borcev je bilo ujetih.

Obe brigadi sta imeli med drugim nalogo, da se prebijata na gorensko stran do štaba IV. operativne cone, kjer bi prevzeli večje količine orožja in streliva. Tja naj bi šli po vsej verjetnosti tudi zaradi zavarovanja terena, ko bi zavezniki odmetavali vojaške pošiljke iz letal.

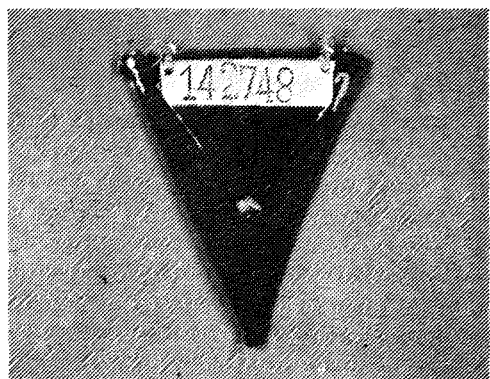
Zaostali bataljon Šlandrove brigade je prišel naslednje dni z borci Zidanškove brigade in z operativnim štabom na Menino planino. Pod Kulovcem so se tudi oni spopadali z Nemci in imeli hude boje...«

Jevšnik se spominja, da je Matija Knap odšel na teren, da poišče zvezo s štabom IV. operativne cone. Potlej ga ni nikoli več videl.

Matija Knap v daljši izjavi z dne 9. junija 1948 opisuje dogodek po prehodu čez Savo:

»Komandant brigade »Slavka Šlandra« je bil Boris Vinter, komisar Adolf Jevšnik-Lvov, načelnik štaba pa Ivan Belc-Beli. Jaz sem bil namestnik komisarja...

Že na cesti Domžale-Trojane se je predhodnica udarila s švabsko zasedo. Bataljon, ki je bil na čelu kolone, se je ustavil in ni nadaljeval pohoda... Člani brigadnega štaba smo se porazdelili po bataljoni: načelnik pri tretjem, komandant in komisar pri drugem, jaz pa sem ostal pri prvem bataljonu... Po hudem spopadu smo se prebili čez čistino pri Viru. Z nekoliko borci drugega bataljona sta se prebila še komandant in komisar brigade. Ostalemu delu dru-

Trikotno rdečo oznako s številko je nosil vsak politični interniranec

gga bataljona in tretjemu bataljonu pa so Švabi zaprli prehod s tanki. Tako so omenjene enote ostale na starih položajih... Vojaški material smo imeli nemen prevzeti le borci našega bataljona... Pomikali smo se v smeri ceste Kamnik-Tuhin, da bi se prebili v Tuhinjsko dolino. Tu pa so nas pričakali ob cesti v zasedah Nemci in usekali po nas. Dvakrat smo z juriši poskušali s prebojem, a ni šlo... Potlej smo poizkušali še na drugih mestih, toda nalagali smo si žrtve in ranjence...

Nevarnost je bila, da bi material, ki bi ga odvrgli zavezniki zasegli Nemci, zato smo skušali čimprej dobiti zvezo s terenci... Sklenjeno je bilo, da poiščem zvezo z aktivisti in da se vzpostavi zveza z

operativnim štabom... (Adolf Jevšnik to izjavo popravlja, češ da so iskali zvezo s štabom IV. operativne cone.)

Končno sem dobil zvezo z aktivistoma Alešem in Pastirčkom (Janez Praprotnik-Pastirček je bil član okrožne gospodarske komisije in sedaj živi v Domžalah. - op. p.), ki sta teren dobro poznala. Z nami je bila še partizanka Lada Šrajeva...

Izdajstvo v Radomljah

Tako smo zvečer prišli v hišo Janeza Škerjanca v Radomljah. Gospodar nas je z veseljem sprejel in nam zatrjeval, da smo pri njih popolnoma varni. Govoril je, da se pri njih večkrat zaustavljajo partizani in terenci... Pokazal nam je bunker, kamor bi se lahko skrili v primeru nevarnosti. Peljal nas je še v prostor, kjer naj bi odložili orožje. Rekel je, da to vselej store njegovi partizanski obiskovalci. Jaz sem se temu protivil, a prepričal me je, da bo v primeru nevarnosti lahko prišel do orožja, kajti vhod v hišo da je zaklenjen. Nerač sem ustregel gospodarjevi zahtevi... V njegovi hiši sem spoznal še njegovega brata Cirila, ki je menda bil poslednji diplomat stare Jugoslavije na Dunaju. Imel je čudne poglede na naše gibanje in po daljšem razgovoru se v marsičem nisva strinjala... Gospodar Janez je bil premožen kmet in je posedoval še celo valjčni mlin...

Drugi dan je kurir s terena prinesel obvestilo, da se je operativni štab (štab operativne cone - op. p.) premaknil in da niso uspeli dobiti veze... Po vsej moravški dolini so bili Nemci...

Nekako ob petih popoldne smo naenkrat opazili, da je hiša obkoljena... Hotel sem v nižji prostor po orožje, toda pred vrati so bili že nemški policisti... Kako so odprli zaklenjeno hišo, ne vem in si ne morem predstavljati... Hitro smo se poskrili, da nas ne dobe v roke... Tovariš Praprotnik je bil pripravljen zamolčati moje ime, če bi ga prijeli, kajti jaz na terenu nisem bil poznan. Hotel je, da bi vsaj eden ostal živ. Poljubil me je in kmalu za tem so ga prijeli...

Se nadaljuje

SOZD KEMIJA

DO TEOL - LJUBLJANA

LJUBLJANA, Zaloška 54

TOVARNA POMOŽNIH SREDSTEV IN SINTETSKIH PRALNIH SUROVIN - Brzjav: TEOL LJUBLJANA - Žiro račun 50103-601-15031 - Uprava: Zaloška 54 - 61001 poštni predal 299-VI - Telefoni: n. c. (061) 444-162, direktor 445-800, šef razvojno-raziskovalne službe 441-979, šef kadrovske splošne službe 441-357 - Tovarniška 48: n. c. 441-304, šef tehnološko-investicijske službe 441-704, šef nabavne službe 441-288, šef prodajne službe 441-321, šef finančne službe 441-304, saldokonti 441-529, šef plansko-analitske službe 441-304 - Telex 31-324

proizvaja:

- tekstilna pomožna sredstva
- usnjarska pomožna sredstva
- surovine za detergente in šampone
- sredstva za hlajenje pri obdelavi kovin
- lepilo za čevljarsko industrijo
- etoksilirane proizvode

**CESTNO
PODJETJE
V KRANJU**

**p. o.
KRANJ,
JEZERSKA C. 20**

● P. P. 8 ● TEL. 26-861 ● ŽIRO RAČUN 51500-601-10285

Vzdržujemo, obnavljamo, gradimo in asfaltiramo javne ceste,
izvajamo gradbena dela in projektiramo na področju Gorenjske.

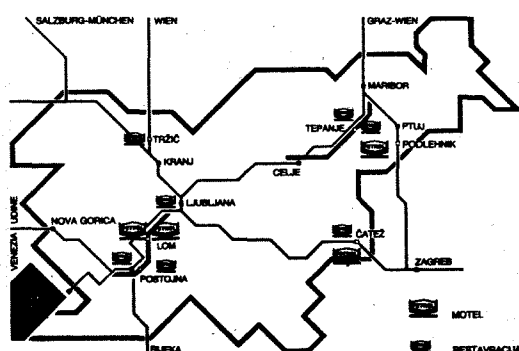

Tovarna kovinskih izdelkov in livarna n. sol. o.

TITAN
KAMNIK

**DO Gostinstvo
Ljubljana**

terme Čatež

terme Čatež

Zdravstvena služba terme čatež

Trdimo lahko, da je ves razvoj zdravstvene službe **terme čatež** v najožji povezavi z indikacijskim področjem term, kakor tudi z otvoritvijo Zdraviliškega doma leta 1965 in hotela Terme letos.

Indikacijsko področje, ki pokriva ves spekter revmatoloških bolezni in okvar lokomotornih organov, samo dopolnjuje široke možnosti novih zdraviliških objektov in terapevtskih prostorov, bistveno jih pa ne spreminja.

To kar se bistveno spreminja in je samo deloma vezano na empirične indikacijske meje in arhitektonske možnosti term, je strokovnost in kadrovska zasledba zdravstvene službe **terme čatež**. Od rudimentarne sposojene zdravstvene službe zadnjih šestdeset let je zdravstvena služba toplic številčno presegla več kot petdeset specializiranih zdravstvenih delavcev v tehnologiji svoje balneofizikalne dejavnosti in rehabilitacije revmatikov. Zdravstveno osebje ima pri roki najodobnejše medicinske aparate in prostore, dve kompletni balneofizioterapiji s skupno delovno površino več kot 5000 m². V to površino so zajeti: dva velika notranja termalna bazena, dve telovadnici, desetine kopalnih kabin in kabin za podvodno masažo, dve sodobno opremljeni elektroterapiji ter številna oprema za mehansko in termo terapijo ter aparati za elektrodiagnostiko, EKG aparat, kakor tudi spiroergometrijska enota ter zobozdravstvena ambulanta, ki so dodatek Zdravstvene službe **terme čatež**.

Zdravstveno službo vodi dr. A. Franović, specialist za fizikalno medicino in rehabilitacijo, dr. znanosti fizikalne medicine, revmatolog s 15-letnimi izkušnjami.

V njegovi zdraviliški skupini delajo še trije zdravniki: dr. Jože Vidmar, internist-kardiolog, dr. Vesna Baburak-Grakalić, specialist za fizikalno medicino in dr. B. Horvat, specialist za fizikalno medicino. Ta zdravniška skupina strokovno tesno sodeluje z Interno kliniko bolnišnice Peter Deržaj bolnišnico in zdravstvenim domom Brežice, Zavodom za liječenje reumatskih bolesnikov KBC Rebro v Zagrebu ter z BAYLOR College o, Medicine, Houston – ZDA.

Razen vsakodnevnega strokovnega dela organizira zdravstvena služba **terme čatež** tudi znanstvenoraziskovalno delo na področju balneologije in revmatologije. Zdravniška skupina iz **terme čatež** je doslej objavila 12 znanstvenih prispevkov v strokovnih časopisih doma in v tujini ter doktorsko disertacijo. Sedaj sta v pripravi dve magistrski nalogi: ena s področja revmatologije in druga s področja kardiologije.

Posebne karakteristike, ki jih je treba še posebej poudariti, so: posvetovalnica za ankilozantni spondilitis s področja revmatologije in kardiodiagnostična enota s področja preventivne bolezni in okvar kardiovaskularnega aparata. Ta zadnja dejavnost je posebna kvaliteta zdravstvene službe, ki ni neposredno vezana na indikacijsko področje term, temveč izvira iz potreb in dosežene stopnje razvoja zdravstvene službe in zdravilišča v celoti.

Varnost fizioterapije pri revmatoloških bolnikih z ene strani ter detekcija in raziskovanje srčnih okvar pri revmatikih z druge strani sovpadata s področjem osnovne revmatološke dejavnosti zdravstvene službe.

Razen tega potebujejo **terme čatež** na doseženi stopnji splošnega razvoja še kardiodiagnostično enoto kot temeljni kamen za razvoj sodobnih, družbenopotrebnih oblik zdravstvenega turizma. Na tej osnovi se kardiodiagnostična enota zdravstvene službe organizira kot del teama za zdravstveni oziroma preventivni zdravstveni dopust, ki ima za končni cilj dvig produktivnosti delovnega človeka.

Zobozdravstvena služba, ki jo vodi zobozdravnik in ki ima na razpolago popolno opremo za diagnostiko in zdravljenje zob ter laboratorij za protetiko, razširja možnost zdravljenja za paciente in goste toplic, da si v svojem prostem času pozdravijo še zobe.

Na ta način je samo v glavnih črtah nakazana podoba zdravstvene službe Zdravilišča **terme čatež**, revmatskemu bolniku ali vsem tistim, ki žele testirati svoje fizične sposobnosti in jih hkrati dvigniti na višjo raven.

Za vse informacije bodo vsi zaposleni v zdravstveni službi Zdravilišča **terme čatež** radi in vedno na voljo po telefonu, ustno ali pisмено.

terme čatež

emona hoteli o.o. Ljubljana

tozd terme čatež o.sub.o. čatež ob savi

68250 brežice, slovenija, jugoslavija

telefon: (068)61010, 61011, 61811
telegram: terme čatež
telex: 35795 terme

Rekreacija, počitek in zdravljenje v Termah Čatež in njihovih objektih

Posebno invalidom, ki se lahko v prošnji (invalidski list) sami odločijo za kraj zdravljenja, priporočamo zdravljenje v Termah Čatež, kjer bodo nastanjeni v novem hotelu brez posebnega določila.

Seveda pa priporočamo zdravljenje tudi vsem borcem in ostalim občanom, posebno zdaj, ko je uprava hotela globoko znižala cene svojim paketom.

CENE PAKETOV V LETU 1982
od 1. 1.–30. 4. in od 1. 11.–31. 12. 1982

PAKET 7 DNI
7 × polni penzion s kopanjem 3.200

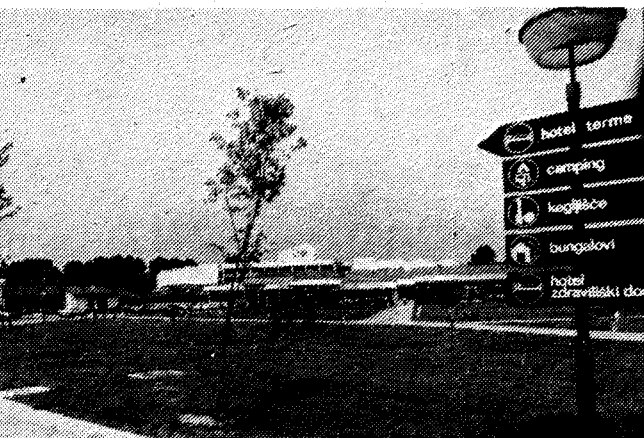
PAKET 10 DNI
10 × polni penzion s kopanjem 4.800
1 × zdravniški pregled

PAKET 7 DNI S SISTEMATIČNIM ZDRAVNIŠKIM PREGLEDOM
7 × polni penzion s kopanjem
zdravniški pregled »Check Up« 4.400

REKREATIVNI PAKET 7 DNI
7 × polni penzion s kopanjem
zdravniški pregled
rekreacija po želji in priporočilu prof. telesne vzgoje 4.500

ZDRAVSTVENI PAVŠAL:
7 DNI 2.100
14 DNI 3.750
21 DNI 4.700
2 × specialistični zdravniški pregled
3–4 zdravstvene storitve dnevno

Cene paketov veljajo za ležišča v dvoposteljnih sobah v hotelu »TERME«. Za enoposteljno sobo je doplačilo 200 din dnevno.

Terme Čatež nudijo tudi preventivno zdravljenje, ki je oblika zdravstvene zaštite delavcev. Poglejmo, kaj piše o tem docent dr. Antun Franović:

Preventivno zdravljenje – oblika zdravstvene zaštite delavcev

Gibanje, ta osnovni kinetični in življenjski moment v človeku odločujoče vpliva na celotno vitalnost posameznika od rojstva do smrti. V tem širokem razponu vplivanja usmerja položaj in izgled, pa tudi celoten razvoj in funkcionalno sposobnost vseh organskih sistemov. Od spretnosti, hitrosti in moči gibanja so odvisne naše produktivnosti, varnost pri delu in naša samozaščita. Danes živimo v času, ko povzročata racionalizacija gibanja in avtomatizacija delovnega procesa vrsto motenj na lokomotornem, kardiovaskularnem, endokrinem in psihološkem sistemu.

Gibanje v obliki telesne, športnorekreativne aktivnosti je najustreznejša zaščita oziroma mera zdravstvene zaštite.

Programirana telesna aktivnost se izvaja kot zdravstvena zaščita v času aktivnega oddiha-delavcev in dviguje nivo posameznih psihofizičnih sposobnosti, preprečuje debelost, povišanje krvnega pritiska, motnje srca, sladkorne bolezni in druga stanja povzročena s pomanjkanjem ali zmanjšanjem gibanja.

Športnorekreativni preventivni program za posameznika sestavlja tim zdravnikov specialistov (internist-kardiolog, fiziater-revmatolog) in prof. tel. vzgoje – rekreativna smer.

Preventivni oddih traja 10–14 dni.

Poleg dobrih rezultatov prinaša ta oddih še povsem drugačen odnos delavcev do športa in rekreacije in zdrav način življenja.

Pregled izvenpenzijske ponudbe hotelov terme in zdraviliški dom za leto 1982

MOKRICE
Namen: ogled gradu, konjušnice – demonstracija programa šole jahanja, ogled parka in same okolice gradu.
Vsebina: kulturno-zgodovinska.
Zaključek z večerjo. vsak teden

BREŽICE – obisk v muzeju
Namen: kulturno-zgodovinski prikaz življenja v Posavju 2 × mesečno

TERME ČATEŽ – okrogla miza
Namen: prikaz dejavnosti Čateških Toplic zdravstvena služba, rekreacija... 2 × mesečno

ŠTAJERSKA TURA (Kumrovec, Trebče, Stubičica)
Namen: predstaviti gostu naš okoliš
Vsebina: spomeniki revolucije, kulturno-zgodovinske vrednote
Zaključek z večerjo na Bizeljskem. 1 × mesečno

KRANJSKA TURA (Krško, Kostanjevica, Pletanje)
Namen: predstaviti gostu naš okoliš
Vsebina: prikaz kulturne dejavnosti Dolenjske 1 × mesečno

KULTURNE PRIREDITVE
Glede na število in strukturo gostov priredimo: 1–2 × mesečno

CELODNEVNI IZLET 1 × mesečno

KULINARIČNE PRIREDITVE 1 × mesečno

PIKNIKE 1 × mesečno

terme Čatež

terme Čatež

PRIDVOR

Kurirčkova pošta
v Pridvoru

V ponedeljek, 22. 3. 1982, je bila v Pridvoru pri Kopru velika slovesnost ob sprejemu kurirčkove pošte. Udeležili so se je številni domačini in 50 Dunajčanov – članov organizacije bivših zapornikov in političnih preganjancev, ki so trenutno na okrevanju v Domu VVI v Strunjanu. Goste iz Avstrije so sprejeli pionirji in prosvetni delavci ter predstavniki krajevnih družbenopolitičnih organizacij v osnovni šoli. Dobrodošlico jim je izrekel ravnatelj šole, ki je poudaril pomen in koristnost srečanj, ki prispevajo k spoznavanju in zbliževanju narodov med seboj. Za pozdrav se je zahvalil predsednik dunajske organizacije in izrazil presenečenje nad tako prišrnim sprejemom. Izročil je tudi skupno darilo vsem učencem in jih povabil na obisk k njihovim vrstnikom na Dunaj. Otroci so podarili vsakemu gostu spominsko značko in šopek cvetja.

Na bližnjem pokopališču so obiskali grobove padlih partizanov, katere so Nemci postrelili 2. oktobra 1943. Slovesnosti so se udeležili tudi predstavniki obalnokraškega odbora ZZB NOV. K spomeniku pred Zadrudnim domom je delegacija Avstrijcev položila venec, pridvorska godba pa je zaigrala žalostinko.

Osrednja prireditev kurirčkove pošte je bila zatem v Zadrudnem domu. Nastopali so pionirji, pozdravni govor je imel predsednik krajevnih skupnosti, prijetno razpoloženje pa je ustvarila godba na pihala.

Nosilci kurirčkove pošte so odhiteli naprej, da bi kurirčkovo torbico pravočasno izročili naslednjim nosilcem po primorskih tleh.

BOGOMIL LILJA

SLOVENJ GRADEC

Na Koroškem v
Kajuhov spomin

Prvi, ki so v koroški krajini počastili 60-letni-rojstva partizanskega pesnika Karla Destovnika-Kajuha, so bili člani sekcije za klubsko dejavnost pri kulturnem društvu in člani krajevne organizacije ZRVS Stari trg pri Slovenjem Gradcu.

V soboto, 20. marca 1982, se je zbralo lepo število poslušalcev, ki jim je spomin na pesnika, velikega glasnika NOB in ljudske revolucije, ljub in drag. Za slovesno razpoloženje so najprej poskrbeli pevci zbora Fran Berneker in mladi recitatorji, ki so prisotnim približali Kajuhove pesmi. O njegovem življenju in delu je obširno govoril Ferdo Fischer – Mojka. Vsi so z zanimanjem sledili pripovedi o oblikovanju pesnikove miselnosti in pogleda na svet, premagovanju težav, ki mu jih je povzročalo policijsko preganjanje v gimnazijskih letih in zasledovanje okupatorskih oblasti najprej v domačih krajih, potem pa med napol ilegalnim bivanjem v Ljubljani vse do odhoda v partizane. Predavatelj je obsežno spregovoril tudi o nastajanju posameznih pesmi in pesniških ciklov Žalostne, Okupacija in Ljubezenske. Približal jim je tudi pesnikovo pot v partizanih in delo v kulturni skupini XIV. divizije tja do tragične smrti na Žlebnikovi domačiji, nedaleč od rojstnega doma. Prireditelji so odprli tudi razstavo del domačina Branka Ružnika.

Slovesnost je spoštljivo oživila lik velikega pesnika.

STANKO HOVNIK

LJUBLJANA

Prijeten večer
borcev BBO

Ljubljanska sekcija BBO je 13. 3. 1982 organizirala v Domu JLA družabni večer s povabilom borcev XVII. brigade Simona Gregorčiča, borcev kobariškega vojnega področja in aktivistom zahodno-primorskega okrožja, da se udeležijo srečanja. Prijetno pa smo bili presenečeni, saj so prišli tudi borci BBO iz zamejstva, Maribora, Kranja, Brd, Nove Gorice, Novega mesta in s Kobariškega. Velika udeležba je ponovno dokazala zavest in neomajnost naših borcev do pridobitev in ohranjanja tradicij iz NOB.

Ze po uvodnem pozdravu je krepko zadonela najljubša borbeni pesem vseh borcev na zahodnih mejah naše domovine »Slovinci kremeniti«, nato pa »Nabrusimo kose«, zapeta iz srca vseh, saj jih je v hipu zanesla v dni težkih borb, pohodov in svobode. Naša kadrovska komisija pa je izkoristila zbor za podelitev 52 spominskih znakov borcev BBO.

Res je bil to prijeten večer!

JANEZ DEISINGER

RADLJE OB DRAVI

Spomini aktivistov
in priznanja OF

Pri občinski konferenci SZDL Radlje ob Dravi že dve leti uspešno deluje odbor, ki proučuje zgodovino mladinskega revolucionarnega gibanja in delo aktivistov OF. Vodi ga Jožica Plevnik, medvojna skojevka, danes pa družbenopolitična delavka v tej občini. Podobni odbori obstajajo tudi pri drugih občinskih konferencah SZDL nekdanjega mariborskega okrožja in tesno sodelujejo z muzeji revolucije v Mariboru, Slovenjem Gradcu in Ptuj.

Ze svojčas so člani okrožnega odbora aktivistov OF mariborskega okrožja, ki deluje pri mestni konferenci SZDL Maribor, predlagali, da bi naj pripravili enoten vprašalnik o delovanju aktivov SKOJ-a in mladine v letih 1941–1945 in po osvoboditvi do leta 1948, ko je prenehal obstajati SKOJ ter o delu aktivistov OF. Tako so tudi storili. Zbiranje podatkov teče. V občini Radlje so s tem v zaključni fazi in imajo že poimenski seznam aktivov SKOJ in mladine, ki so delovali na tem območju. Zdaj sklicujejo – ali pa so jih – sestanke z nekdanjimi aktivisti OF po krajevnih organizacijah ZZB NOV in njihove spomine snemajo na magnetofonski trak. Pričevanja bodo služila za pisanje zgodovine okrožja Ribnice, Pohorja in Maribora.

Zbrana je že toliko gradiva, da mislijo na izdajo monografije mariborskega okrožja OF. Ko so o tem pred kratkim razpravljali na seji okrožnega odbora, so se zavzeli za sklenitev samoupravnega sporazuma o kolektivnem financiranju te izdaje. Pri tem naj bi z različnimi denarnimi zneski sodelovale obdravske občine.

Podeljevanje zlatega znaka OF 1941–1945 posameznim aktivistom za njihovo delo med vojno, za prispevek po osvoboditvi, hkrati pa kot vzpodbuda za naprej je prav tako ena izmed bistvenih nalog teh odborov. V Radljah so jih pred kratkim podelili na tako prišrn način, da bo to ostalo tistim skorajda pozabljenim kmetom in sodelavcem obmejnega Kozjaka in severozahodnega dela Pohorja v neverjetno lepem spominu. Marsikomu se je namreč utrnila misel. »Poglej, na mene pa niso pozabili.« Potem pa je 92-letni kmet Alojz Peruš iz Vuzenice s partizanskim imenom Očenaš povedal nekaj robatih: »Naši borci so bili v boju res veliki junaki. Toda ali bi lahko zmagali, če ne bi bilo aktivistov OF in nas zavednih kmetov!«

DRAGO MIKLAVEC

IDRIJA

Borci bodo glasovali
za četrti
samoprispevek

Skupščina občine Idrija je na svojem zadnjem zasedanju soglasno sklenila, da bo 18. aprila v idrijski občini referendum o uvedbi že četrtega samoprispevka.

V preteklih petnajstih letih so s sredstvi iz treh samoprispevkov zbrali več kot sto milijonov dinarjev, s katerimi so zgradili osnovni šoli na Črnem vrhu nad Idrijo in v Spodnji Idriji, podružnični šoli v Kanjem dolu in v Zakojci, obnovili in adaptirali številne podružnične šole, zgradili otroška vrtca v Cerknem in Idriji, dokončali osnovno šolo »Spomenik NOB« v Cerknem, v Idriji pa zgradili novo osnovno šolo in adaptirali dijaški dom ter začeli graditi nov zdravstveni dom, ki je tik pred dograditvijo.

S četrtnim samoprispevkom predvidevajo, da bodo zbrali 137,3 milijona dinarjev. Tej vsoti nameravajo priključiti še 18,5 milijona dinarjev amortizacije idrijskih osnovnih šol. S temi sredstvi bodo popravili in adaptirali osnovne šole v Novakih, Orehku, Šebreljah, Ledinah, Kanomli, na Vojskem, v Zavratcu in v Godoviču.

S sredstvi četrtega samoprispevka nameravajo še letos dokončati gradnjo zdravstvenega doma v Idriji pri novi osnovni šoli dokončati telovadnico in popraviti staro osnovno šolo.

Naslednja bo na vrsti gradnja telovadnice pri osnovni šoli »Janko Premrl-Vojko« na Črnem vrhu nad Idrijo, ki so jo prenesli iz programov prejšnjih samoprispevkov.

Osnovni šoli v Spodnji Idriji, ki ji grozi celo tretja izmena, bodo dogradili štiri učilnice, telovadnico in upravne prostore.

Podobno je v Cerknem, kjer osnovna šola »Spomenik NOB« postaja iz leta v leto vse bolj tesna. Tu nameravajo dograditi šest učilnic, spremljajoče prostore in urediti potrebna igrišča.

V dober mesec trajajoči javni razpravi o izhodiščih za pripravo četrtega občinskega samoprispevka, so dale pripombe tudi številne borčevske organizacije.

O programu gradenj četrtega samoprispevka so govorili tudi na redni volilni skupščini Zvez združenj borcev NOV občine Idrija. Delegati so kritično ocenili nekatere razkošne gradnje, neutemeljeno zavlačevanje gradenj in zahtevali, da morajo v bodoče graditi bolj gospodarno in smotrno trošiti denar občanov, katerim je treba rednejše poročati o poteku gradenj in o porabi sredstev. Borci so še ugotovili, da je program dobro zastavljen in da zajema veliko krajev idrijske občine, zato se bodo trudili, kolikor je v njihovi moči, da bo referendum 18. aprila uspel.

JOŽE OBLAK

Vabila

Vabimo vse nekdanje borce 3. trnove čete, ki je bila ustanovljena na Zirovkovi planini nad Kanomljo v mesecu decembru 1942 in tam taborila še v januarju 1943, da se javijo na občinski odbor ZZB Idrija. V januarju letos bo na Zirovkovi planini srečanje pripadnikov te čete in drugih borcev ter krajanov Kanomlje in Sp. Idrije.

Janez Jeram

★

Vsem bivšim internirancem koncentracijskega taborišča Buchenwald-Dora.

V nedeljo, 11. aprila 1982, bo minilo 37 let, odkar smo se buchenwaldčani z lastnimi silami osvobodili nacističnih okov. Ta dan je bil v resnici naš drugi rojstni dan.

V spomin na ta dan vabimo vse bivše taborišnike, njih svojce in prijatelje na tovariško srečanje, ki bo **v soboto, dne 10. aprila 1982, ob 11. uri v muzeju bivših političnih zapornikov, internirancev in izgnancev v gradu v Brešanici**

Potovanje je organizirano v sodelovanju s turistično agencijo Alpetour.

Odhod iz Ljubljane bo 10. aprila 1982 ob 8. uri s Trga revolucije (bivši Kongresni trg).

Prijave sprejema Poslovalnica Alpetour, Ljubljana, Šubičeva ulica 1 ali pa Republiški odbor ZZB NOV-komisija za internirance.

Stroški prevoza in skupnega kosila bodo znali cca 600,00 din na osebo. Svojo udeležbo sporočite čimprej.

Kulturni program bo izvajal kvintet Bogolin iz Ljubljane.

Na srečanju bodo sodelovali tudi tovariši iz sosednje republike in zamejstva.

Tovariško srečanje je povezano tudi z ogledom muzeja NOB v Novem mestu.

Odbor grupe
Buchenwald-Dora

Poizvedba

V 11. številki TV-15, 18. marca 1982 ste objavili fotografijo pod naslovom »Med vojno so se skovale vezi«. Na fotografiji je cel štab 18. bazo-viške brigade. Fotografija je nastala marca 1945. leta na Predmeji pred ofenzivo. Na fotografiji sem tudi jaz. Bil sem namestnik komisarja brigade, pod menoj je komisar brigade, v sredini načelnik brigade. Hranim originalno fotografijo. Pišem zaradi tega, ker ne vem, če je še kdo od teh živ.

Tine Dolar-Ciro
Žirovnica 99

Važno opozorilo!

V počastitev 40-letnice ustanovitve prvih slovenskih brigad in odredov v letu 1942 bo letos 8. maja v Ljubljani zbor borcev teh enot, zato obveščamo borce Soškega odreda, da se omenjenega dne priključijo povorki za praporom Soškega odreda.

Ker še ne vemo, kje bo v Ljubljani zbirno mesto, priporočamo borcev, da sledijo časopisju in drugim informativnim sredstvom in se udeležijo proslave ter pridružijo povorki našega odreda.

To sporočamo zaradi tega, ker zagotovo iz tehničnih razlogov ne bo mogoče pošiljati posebnih vabil in navodil za omenjeno zborovanje.

Pozorno sledite časopisom, zlasti TV-15, in se ravnajte po objavljenih navodilih.

Tovariško pozdravljeni!

Za domicilni odbor
1. primorskega partizanskega bataljona
»Simon Gregorčič«:
Jože Pahor-Sever

Obvestila

Obveščamo člane ZZB NOV, da bo tudi letos lahko šlo na zdravljenje v Karlove Vari 40 naših gostov. Prednost imajo občine-ustanoviteljice Banjol.

Pismene prijave s predhodnim potrdilom občine sprejema Mestni odbor ZZB NOV Ljubljana, Komenskega 7, do vključno 20. aprila 1982, kjer dobite tudi ostale potrebne informacije.

MESTNI ODBOR
ZZB NOV LJUBLJANA

★

BORCEM SOŠKEGA ODREDA

Soški odred, ki je bil ustanovljen in deloval na Primorskem od 20. oktobra 1942 do 13. februarja 1943, se nima domicila.

Pobudo za sestavo iniciativnega odbora za pridobitev domicila temu odredu je prevzel na seji 3. 3. 1982 domicilni odbor 1. primorskega partizanskega bataljona »Simon Gregorčič«.

Zato pozivamo borce Soškega odreda, naj svoje podatke pošljejo na OO ZZB NOV Nova Gorica. Podatki naj vsebujejo:

- ime in priimek ter partizansko ime;
- datum vstopa v partizane;
- naslov sedanjega bivališča z navedbo poštnih številke.

V Soški odred spadajo borci in borke, ki so na Primorskem odšli v partizane od začetka NOB do 13. februarja 1943, to je do dneva, ko je obstajal Soški odred, ki je imel štiri bataljone. Za borce tega odreda se štejejo tudi tisti borci, ki so v omenjenem času od koderkoli prišli kot partizani na Primorsko.

Navedenih podatkov ni potrebno pošiljati borcev 1. primorskega partizanskega bataljona »Simon Gregorčič«, t. j. tisti, ki so odšli v partizane na Primorskem od začetka NOB do 20. oktobra 1942, in tudi ne borcev tistega dela Laškega odreda, ki so v oktobru 1942 prišli na Primorsko v sestav Soškega odreda, ki je pravzaprav nastal prav iz omenjenih dveh enot. Podatki borcev teh enot so na voljo pri domicilnem odboru 1. primorskega partizanskega bataljona.

Želne podatke rabimo zato, da sprožimo akcijo za podelitev domicila Soškemu odredu v eni od občin na Primorskem, in tudi zato, da bo odbor vedel, kdo so in koliko je borcev omenjenega odreda.

★

Ob 40-letnici formiranja I. slovenske brigade-II. grupe odredov se bomo našli borci te enote na rednem ZBORU SKUPNOSTI BORCEV I. SLOVENSKE BRIGADE-II. GRUPE ODREDOV v soboto, dne 3. aprila 1982, ob 16. uri v dvorani papirnice Vevče na Vevčah.

Na zboru skupnosti borcev se bomo pogovorili o našem dosedanjem delu in bodočih nalogah, poslušali poročilo o delu odbora in razpravljali o njem, sprejeli Pravilnik o delu skupnosti in volili odbor in nadzorni odbor. Ob tej priliki bomo preživelim borcev I. slovenske brigade-II. grupe odredov podelili jubilejne spominske znake in plakete I. SB-II.GO.

Prosimo vse pripadnike SB I. SB-II.GO, da se zbora udeležijo. Spominske znake bomo po seznamu podelili na samem zboru. Po pošti ali na kak drug način bomo znake dostavili le v res izjemnih slučajih, ob res opravičljivi odsotnosti.

Odbor skupnosti borcev
I. slovenske brigade
-II. grupe odredov

JESENICE

Pripravljeni pomagati

Člani poklicne gasilske in reševalne čete Zelenice Jesenice so zelo uspešni pri gašenju požarov, nudenju pomoči in reševanju. Priskočijo na pomoč tudi ob večjih nesrečah na cestah in železnici. Imajo svoje reševalno vozilo, vsi pa so usposobljeni za nudenje prve pomoči. Posebno so se izkazali ob železniški nesreči v Soteski in ob poplavih v Beljaku.

Povezani so z LM, organi za notranje zadeve in bližnjimi karavli JLA. V lanskem letu so svoje znanje posredovali granicarjem in jih usposobili za gašenje gozdnih in drugih požarov. Tako so granicarji že uspešno sodelovali pri gašenju požara na Peči. Člani gasilske in reševalne čete uspešno sodelujejo z gasilci na Koroškem in v Kanalski dolini.

Sodobna opremljenost, izurjenost in znanje omogočajo, da lahko hitro in uspešno posredujejo, kadar je potrebno.

BRANKO BLENKUŠ

CELJE

Po Titovem naročilu

V torek, 23. 3. 1982, smo na osnovni šoli Ivana Kovačiča-Efenka sprejeli nosilce kurirčkove pošte. Pionirje – nosilce so pozdravili zastopniki ZB NOV Franc Rojšek – Celje. Prvoborec Ivan Jurčec-Tomo je poudaril zavzetost kurirjev med NOV in dejal, da je tudi danes odgovornost na mladih kurirčkah, da čuvajo in varno prenašajo Titova izročila.

Pionirski pevski zbor Ivan Kovačič-Efenka je pod vodstvom prizadevne mentorice Arbajterjeve prisrčno zapel nekaj partizanskih pesmi, ki so skupaj z recitacijami in obljubami pionirjev – nosilcev kurirčkove pošte izzvenele kot zaobljuba Titovemu naročilu, naj tudi oni čuvajo bratstvo in enotnost.

Pionirji – nosilci kurirčkove pošte so pohiteli dalje in torbico izročili učencem osnovne šole Fran Roš.

V. MLAKAR

Rozi Ocvirk

Pred dnevi so se na pokopališču v Zalcu svojci in številni znanci poslovi od tovaršice Rozi Ocvirk, ki ji je težka bolezen v ne še izpolnjenem sedemdesetem letu pretrgala življenjsko nit.

Rozi Ocvirk izhaja iz znane družine Ocvirkovih v Ostrijski vasi pri Taboru v Savinjski dolini. Že v mladosti se je kot zavedno kmečko dekle vključila v tamkajšnje Društvo kmečkih fantov in deklet. V njem je bila delavna in zvesta članica vse od ustanovitve leta 1929. Tudi med vojno ni prenehala njena dejavnost, pridružila se je tistim zavednim Slovenkam svojega kraja, ki so namenjale vso skrb podpori osvobodilnega gibanja, še posebej pa skrbi za partizane. Ko so v njenem kraju sredi vojne ustanovili AFŽ, je bila Rozi Ocvirk še zlasti aktivna. Postala je ena najbolj dejavnih aktivistk te organizacije. Po vojni je nadaljevala politično delo na terenu.

Jožefa Tomažič

Novembra lani smo se poslovi od Jožefa Tomažič. Rodila se je leta 1916 v številni kmečki družini v Čeljah v Brkinih. Kot zavedna Slovenka se je že leta 1942 ob prvem prihodu partizanov v vas povezala z aktivisti na terenu. Sredi vojne je ostala sama z otrokom, Italijani so ji odpeljali moža v posebni delovni bataljon. Takoj po razpadu Italije je postala vodja etapne kuhinje v vasi. Postala je sekretarka AFŽ.

Gregor Jakelj

Umril je Gregor Jakelj iz Ljutomera. Rodil se je leta 1909 v Dovju pri Mojstrani, od tam se je preselil v Ljutomer. Po vdoru okupatorja v našo domovino je vedel, kje je njegovo mesto. Leta 1941 je bil izgnan v Smederevsko Palancko, kjer je postal prvi predsednik izgnanih Slovencev. Iz izgnanstva se je vrnil maja leta 1945 in se takoj vključil v povojno delo.

Ivana Jelinčič

Na tolminskem pokopališču smo se februarja poslovi od Ivane Jelinčič. Peskarjeve mame iz Zabc pri Tominu. Rodila se je leta 1897 v številni kmečki družini. Še kot mlado dekle je okusila vse tegobe divjanja prve svetovne vojne. Bila je mati petih otrok. Kot zavedna Slovenka se je zgodaj pridružila osvobodilnemu gibanju. Njen sin Andrej je leta 1943 odšel k partizanom. Italijani so jim oropali domačijo, njo in hčerko pa aretirali in odpeljali v tržaški zapor, kasneje pa v internacijo v Frosinone. Po razpadu Italije se je vrnila domov in vse do osvoboditve aktivno sodelovala z NOV.

Janez Kavčič

Decembra lani smo se na pobeškem pokopališču v Mariboru poslovi od borca Dolomitskega odreda Janeza Kavčiča iz Cerkevjenjaka. Rodil se je leta 1899 v Črnem vrhu nad Idrijo. Takoj po vdoru okupatorja v našo domovino je začel on in vsa njegova družina aktivno sodelovati s partizani. V partizane je odšel julija leta 1941. Italijani so ga ujeli ter njega in vso njegovo družino poslali v taborišče na Rab, nato v Gonars, od tam pa v Dachau. Ves izčrpan se je vrnil na svoj dom v Laze pri Rovtjah, kjer je bila domačija požgana. Bil je odlikovan z medaljo in redom hrabrosti.

Janez Žagar

V 69. letu je umrl Janez Žagar iz Ljutomera. Rojen je bil leta 1912 v Srednji Dobravi na Gorenjskem. Že leta 1941 so ga izselili v Ljubljano in kasneje na Hrvaško, kjer je nadaljeval svoje aktivistično delo kot vsi zavedni Slovenci. Iz izgnanstva se je vrnil leta 1945. Za delo med vojno in v povojnem času je prejel številna odlikovanja in priznanja.

Stane Kužnik

Januarja smo se na laškem pokopališču poslovi od starega borca Staneta Kužnika, rojenega leta 1911 v Kočevju. Bil je med prvimi aktivisti NOV na področju Laškega. Zaradi izdajstva je bil leta 1941 zaprt, nato tudi leta 1944, za tem pa je moral v ilegalo s celotno družino. Po končani vojni so se vsi vrnili domov. Za svoje delo je prejel medaljo zaslug za narod in več drugih priznanj.

Anton Žužek

Na pokopališču v Kranju smo se poslovi od Antona Žužka, ki se je rodil leta 1919 v Dvorski vasi pri Velikih Laščah. Že v letu 1941, po razpadu stare Jugoslavije, se je vključil v aktivno in organizirano delo NOB na terenu. Zbiral je orožje in bil obveščevalec. Julija leta 1941 je bil zaprt zaradi sodelovanja z OF, po izpustitvi je odšel med partizane. V roški ofenzivi je bil ujet in odpeljali so ga v internacijo v Gonars in nato v Padovo. Po kapitulaciji Italije so ga Nemci odpeljali s transportom v Nemčijo, kjer je pobegnil. Doma se je ponovno povezal z OF.

Filip Potočnik

Po kratki in hudi bolezni je avgusta lani umrl Filip Potočnik-Negrin. Rodil se je v številni rudarski družini leta 1919 v Črni na Koroskem. Okupacija ga je zatekla pri služenju v stari jugoslovanski vojski. Odvedli so ga v nemško vojno ujetništvo v Slezijo, od koder se je vrnil leta 1942 in takoj začel delati za NOG. Leta 1944 je odšel v partizane in ves čas delal kot politični delavec pri okrajnem odboru OF Črna-Mežica. Po osvoboditvi se je zaposlil v rudniku Mežica. Odlikovan je bil z visokimi vojaškimi in civilnimi odlikovanji.

Ana Mrak

Od matere petih otrok, Ane Mrak, smo se poslovi januarja na vrhniškem pokopališču. Rodila se je pred 88 leti. Vse otroke je vzgajala v naprednem duhu, sama pa je od vsega začetka aktivno delala za NOG. Med partizani so bili trije njeni otroci, dva sta padla. Njenega 12-letnega Janeza-kurirčka so belogardiisti mučili in ubili. Po njem se imenuje na Vrhniku osnovna šola Janeza Mraka.

PRAVNI SVETOVALEC

U. N. G. Ali res kot upokojeni samostojni obrtnik niste upravičeni do varstvenega dodatka, čeprav vaša pokojnina ne dosega mejnega zneska najnižjih pokojninskih prejemkov, in razen pokojnine nimate nobenih drugih dohodkov oziroma premoženja za preživljanje?

Odgovor: Po izrecni določbi 19. čl. republiškega zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki je povzeta v 107. čl. statuta Skupnosti pokojninskega in invalidskega zavarovanja v SR Sloveniji, nimajo pravice do varstvenega dodatka tudi upokojenci - zavarovanci samostojnih poklicnih dejavnosti (npr. samostojni obrtniki).

A. E. M. Ob kakšnih pogojih je upravičen do družinske pokojnine razvezani zakonec in koliko znaša njegova družinska pokojnina v primeru, če ima pravico do družinske pokojnine tudi zakonec zavarovanca iz novega zakona?

Odgovor: Zakonec, čigar zakon z zavarovancem je razvezan, ima ob njegovi smrti pravico do družinske pokojnine le, če ima po sodni odločbi pravico do preživnine. Če ima tudi zakonec iz poznejšega zakona pravico do družinske pokojnine, pridobi razvezani zakonec pravico do družinske pokojnine, kot souzivalec. V takem primeru se odmeri ena družinska pokojnina v višini, kolikor znaša ta za enega družinskega člana (70% od pokojnine, ki jo je prejemal oziroma do katere bi bil upravičen umrli zavarovanec), ter se tako določena pokojnina deli na enaka dela med oba zakonca.

L. V. K. Ste borec NOV pred 9. 9. 1943 in ste dopolnili 42 let pokojninske dobe. Do kolikšne starostne pokojnine ste upravičeni?

Odgovor: Zavarovancem-borcem NOV pred 9. 9. 1943 oziroma do 13. 10. 1943 (Slovensko Primorje), ki so po izpolnitvi 35 (moški) oziroma 30 let (ženske) pokojninske dobe ostali še naprej v zavarovanju, ne da bi uveljavili pravico do pokojnine, se pokojnina poveča za vsako leto zavarovanja po izpolnitvi navedene pokojninske dobe za 1%, skupaj pa največ 5%. Tudi vam se bo torej starostna pokojnina povečala za 5%.

V. L. K. Koliko znaša posmrtnina, do katere so upravičeni družinski člani umrlega vojaškega invalida?

Odgovor: Tudi po zakonu o temeljnih pravicah vojaških invalidov in družin padlih borcev (Urad. list SFRJ, št. 68/1981) ima ob smrti vojaškega invalida družina, s katero je živel v skupnem gospodinjstvu, pravico do posmrtnine, in sicer v enkratnem znesku v višini dvomesečnega zneska njegove osebne invalidnine. Ne sme pa posmrtnina znašati manj kot mesečni znesek osebne invalidnine, do katere je imel ob smrti vojaškega invalida pravico vojaški invalid III. skupine.

K. I. I. Prosim za pojasnilo, ali je otrok v borbi padlega partizana lahko član borčevske organizacije?

Odgovor: Kdo je lahko član zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojne določa statut te družbeno-politične organizacije. Po sedanjem statusu je član zveze združenj borcev NOV lahko vsak državljan SFRJ, ki je bil udeleženec v narodnoosvobodilni vojni, ki je osebni vojaški vojni invalid, ki je v domovini ali tujini podpiral narodnoosvobodilno gibanje, ki je bil zaradi udeležbe v vojni ali ker je podpiral narodnoosvobodilno gibanje v zaporu, taborišču, izgnanstvu, deportiran ali na prisilnem delu, ki se je v zaporu, taborišču, internaciji, deportaciji ali na prisilnem delu aktivno vključil v delo za narodnoosvobodilno gibanje in si je prizadeval, da bi se uresničili smrti tega gibanja, ki se je zunaj domovine bojeval v oboroženih enotah proti fašizmu, ki je mirnodobni vojaški invalid in ki je član družine padlega borca oziroma umrlega vojnega vojaškega invalida, če uživa pravice družinskega invalida. Otroku padlega borca bi bil torej član ZZB NOV lahko le, če bi užival pravice družinskega invalida. Predvideva se sprememba statuta, vendar tudi predlog novega statuta ne daje možnosti, da bi se oseba, ki jo omenjate v pismu, lahko vključila v združenje borcev.

Stanetu Kremžarju v spomin

Tiho in skromno kot je živel in deloval, je dotrpel in se za vedno poslovil Stane Kremžar, upokojeni svetnik republiškega sekretariata za notranje zadeve, eden od najvidnejših organizatorjev 1. prekomorske brigade NOVJ ter udeležencev bojev pri obrambi vrhovnega štaba NOVJ 25. maja 1944 v Drvarju.

Stane Kremžar se je rodil 6. maja 1906 v Ljubljani in izhaja iz delavske družine. Po maturi se je vpisal na univerzo v Ljubljani in študiral rudarstvo. Bil je član naprednega študentskega društva Preporod in član akademskega društva »Jadranc«. V Osvobodilno fronto se je vključil takoj ob njeni ustanovitvi. Že 13. julija 1941 ga je okupator zaradi javnega prepevanja ruskih pesmi aretiriral in zaprl v šempetrsko vojašnico v Ljubljani. Zatem je bil v sodnijskih zaporih, kjer je nadaljeval delo za OF. Dne 16. oktobra 1941 so ga na vojaškem sodišču 2. italijanske armade na Sušaku oprostili, čeprav je bil obdolžen komunistične propagande.

Po vrnitvi domov se je spet vključil v dejavnost OF. Zlasti je bil povezan z bratom Marjanom, ki je bil eden glavnih organizatorjev OF v Šiški in ki ga je zaradi tega marca

1944 ubila črna roka. Tudi drugi člani družine so bili vključeni v organizirano delo OF.

Konec oktobra 1941 se je zaposlil pri bančni upravi, v sektorju za regulacijo Ljubljani. Služboval je v Borovnici pri geodetski izmeri Borovnišnice in se na delo vozil s kolesom. Vsak teden pa je v Borovnico peljal propagandno gradivo Osvobodilne fronte in ga oddajal na zvezi. Toda že 13. januarja 1942 so ga ponovno aretirali. Konec januarja 1942 so ga vklenjenega odpeljali v več kot 1000 km oddaljeni kraj Pisticci v južni Italiji. Tu pa se je takoj povezal z organizacijo NOB in sodeloval v številnih sobotažnih akcijah. V skupini je bil z Nenkom Kostičem, ki je kasneje v Bosni padel kot komandant bataljona 1. prekomorske brigade, ter Janezom Kocmurjem, Nikolo Mandičem itd.

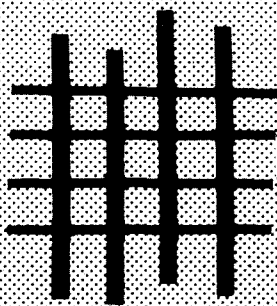
Trinajstega septembra 1943 so ga osvobodili Angloameričani. Skupaj z drugimi interniranci je pomagal razoroževati karabinjerje in fašiste. Še isto noč je skupini 150 internirancev uspelo priti na postajo Metaponte in nato oditi z vlakom v Taranto. Tu je Kremžar prišel v taborišče »Pod oljkami«, eno prvih taborišč za prekomorske borce. Sodeloval je pri ustanavljanju prekomorskih brigad in bil imenovan za

komandanta 2. slovenskega bataljona. Ob premestitvi pa je njegov bataljon postal 5. bataljon 1. prekomorske brigade. S svojo enoto je decembra 1943 sodeloval v bojih za obrambo Korčule.

Skupaj s 1. in 2. prekomorsko brigado je prek Hvara in Visa odšel v Drvar. Globoko v Bosni je kasneje vodil kolono 600 Slovencev, ki je bila dodeljena 13. proletarski brigadi »Rade Končar« in 3. krajiški proletarski brigadi. Zatem je v sklopu 1. proletarskega korpusa sodeloval kot oficir v bojih za obrambo vrhovnega štaba NOVJ 25. maja 1944 v Drvarju, v bojih za osvoboditev zahodne in osrednje Bosne, južne Srbije, Sandžaka, osrednje Srbije, Beograda ter bil tudi na sremski fronti. V bojih je bil vse do končne osvoboditve domovine. Za zasluge v NOB je prejel številna odlikovanja, med njimi tudi red za hrabrost, red zaslug za narod, red bratstva in enotnosti in druga vojaška odlikovanja. Vojaških dolžnosti je bil razrešen 1. julija 1945 in je poslej opravljal odgovorne dolžnosti na republiškem sekretariatu za notranje zadeve.

Njegovi soborci, prijatelji in znanci ga bomo ohranili v trajnem spominu.

ALBERT KLUN

MITJA TOLLAZZI

BEG IZ LJUBLJANSKIH
SODNIJSKIH ZAPOROV

Pri bratranecu Daliborju Hladniku, ki je stanoval v nizkem pritličju, ni bil nihče doma. Vsedli smo se na stopnice in čakali, da se vrnejo. Po stopnicah sem se povzpел v pritličje. V hišo je stopila starejša ženska. Vprašal sem jo, kaj je novega v Ljubljani. Pogledala me je malo bolj pazljivo: »Kakšne novice vas pa zanimajo?« »Vse,« sem ji hitro odgovoril. Nekaj časa me je gledala v oči, nato pa odgovorila: »Slišala sem, da so pred dobro uro pobegnili iz sodnijskih zaporov ujeti partizani in aktivisti. Da bi bilo to vsaj res!« Jurman in Raznožnik sta hotela videti, s kom se pogovarjam. Zaradi naših različnih oblačil – uniform, ki so bila poleg tega še precej zmečkana, smo ji postali sumljivi. Z ostrim glasom nas je vprašala: »Kaj pa vi trije pravzaprav delate tukaj?« Odgovoril sem ji, da sem s prijateljsko prišel obiskat svojega bratranca Daliborja. »Da niste mogoče tudi vi trije pobegnili iz sodnijskih zaporov?« je obotavljaje vprašala. »Po vaših oblekah vidim, da ste partizani. Nič se ne bojte. V partizanih imam moža in dva sina. Jaz sem Seliškarjeva«, nam je ponudila roko v pozdrav. Tudi mi smo se ji predstavili in ji povedali, da smo v resnici pobegli zaporniki.

V tem se je vrnil domov moj bratranec Dalibor z ženo Marto in sinovoma Borisom in Darkom. Začuden so nas pogledali in Marta me je zaskrbljeno vprašala: »Kako to, da si tukaj in ne v zaporu? Kdo sta ta dva tovariša?« Ko sem razložil, zakaj smo se pojavili pri njih, so nas brez vsakega pomisleka povabili v stanovanje. Tovarišica Seliškarjeva je še rekla: »Marta, za hrano ne skrbi. Vsi v hiši ti bomo pomagali, da prehraniš te tri partizane.«

V stanovanju smo morali podrobno pripovedovati o pobegu. Pa ne le o tem. Tudi o življenju v partizanih, o borbah, zasedah, življenju v gozdu...

Ko smo se pozno v noč spravljali spat, smo mi trije hoteli poleči kar po tleh v kuhinji. Marta se ni strinjala s tem: »Dovolj dolgo ste spali na tleh in na zemlji, danes boste po dolgem času spet v posteljah.« Po teh besedah smo ji odkrito povedali, da imamo uši. Marta pa nas je tudi teh rešila. Pred spanjem smo se vsi skopali, naše perilo in uniforme pa so se znašle v velikem loncu vrele vode.

Zjutraj nas je kmalu po zajtrku obiskal Franc Zadnikar. Bil je oblečen v civilno obleko. Radovedno smo ga vprašali, kako so organizirali naš pobeg iz sodnijskih zaporov. Pripovedoval je: »Z Jožetom Puciharjem, komandirjem policije, ter nadstražnikom Merjascem smo izdelali načrt za pobeg. Da bi nam uspelo, smo pritegnili še nekaj drugih stražnikov. Okoli pete ure popoldan smo razorožili gestapovca Dolinarja in Zupančiča in ju zaprli vsakega v svojo celico. Nato smo odklenili celice, kjer so bili zaprti ujeti partizani in aktivisti OF. Nekateri zaporniki niso verjeli, da je pred njimi prostost. Mislili so, da gre za zvijačo in da jih želimo s prevaro množično odpeljati na morišče. Niso hoteli zapustiti celic. Šele na prigovarjanje ostalih so stekli za drugimi. Gestapovca sta ostala zaprta do prihoda glavnih gestapovcev Simona in Hlebca. To je bilo poldruugo uro po pobegu zapornikov.«

Za primer izdajstva si je Zadnikar že prej v svoji drvarnici napravil bunker. Tisto dopoldne smo si ga ogledali. Bunker je bil napravljen le za eno osebo, komajda bi se zraven stisnil še eden. Bili smo prepričani, da ga ne bo treba uporabiti.

Kdorkoli v Jesenkovi ulici je zvedel za nas, nas je hotel videti. Ljudje so prihajali, prinašali hrano s seboj in spraševali po našem življenju v partizanih, če poznamo tega ali onega... Zanje smo bili partizani, četudi brez orožja. Želeli so slišati tudi kako partizansko pesem in prav radi smo jim ustregli. Šele pozno zvečer se je število obiskovalcev omejilo. Marta je iz skrivališča prinesla platno in začela šivati veliko trobojnico z rdečo zvezdo, mi pa smo se pogovarjali in peli. Vse pa nas je vznemirjala misel, kaj nam bo prinesel novi dan.

»Krivice bodo vse pregnane,
svoboden rod vasi in mest...«

Zbudil sem se zgodaj zjutraj. Vse je bilo tiho in mirno. Nikjer ni bilo slišati nobenega glasu, klica ali strele. Pomislil sem – še ni prišla svoboda. Prvi dan svobode bo drugačen. Ljudje se bodo veselili svobode in to veselje se bo slišalo daleč naokoli...

Prišel je Franc Zadnikar in nam povedal, da so se v Ljubljani še vedno Nemci in domobranci, po Celovski cesti pa se pomikajo dolge kolone vojaštva in beguncev z Dolenjske, ker bežijo pred partizani. Mikalo nas je, da bi šli pogledat beg okupatorja in njegovih zvestih hlapcev iz naše domovine. Zadnikar pa nam je to odsvetoval, kajti v mestu še vedno križarijo okupatorjeve patrulje. Ko pa je prišel spet po kosilu, nas je razveselil z novico, da Nemcev in domobrancev skorajda ni več videti.

Na hitro smo se odpravili v mesto. Ko smo prišli na Celovško cesto, smo zagledali par vojaških vozov, na katerih so sedeli čerkezi. Za njimi pa se je pomikala kaj čudna kolona vozov, živine in ljudi. Na vozovih so bili naloženi pleteni kovčki in košare, cule iz rjuh, teh je bilo največ, vreče z moko in krompirjem, kurniki s kokošmi. Tudi kože in ovce so vozili s seboj.

V glavnem so bili to majhni vozovi revnega dolenjskega kmeta. Z velikim začudenjem smo jih opazovali in se spraševali, kam in pred kom beže. Med njimi skoraj ni bilo videti mrtvih. Če so bili, so bili to starčki. Poredkoma je za vozom hodil tudi kakšen domobranec, ki je verjetno pobegnil iz svoje enote in se priključil bežeči družini. Na vprašanje, zakaj bežijo, so bili odgovori skoraj vedno isti: »Gospod župnik – gospod kaplan so nam rekli, naj bežimo pred komunisti, ker bodo vse kristjane pomorili, domačije pa zažgali.«

Kako žalostna je bila pot beguncev čez prelaze na Karavankah, ko so nemški tanki vozili čez njihova telesa in odpravili v prepade vozove s starimi ljudmi, otroki in njihovimi stvarmi, sem zvedel mnogo let pozneje iz knjige Toneta Svetine »Ukana«.

Nekateri, ki so z nami stali ob cesti, so držali v rokah zvite trobojnice in zastave naših zaveznikov. Kupili so jih v knjigarni Nova založba in še mi smo pohiteli tja. Mlada prodajalka nas je vprašala, kaj želimo kupiti. Povedali smo ji. Nekaj časa nas je gledala v oči, potem pa nas je vprašala: »Ste naši ljudje?« Jurman ji je odgovoril: »Pa še kako naši. Mi smo prvi partizani, ki že svobodno hodijo po Ljubljani.« Nekam začuden nas je pogledala, šele nato izpod mize vzela šop zastavic, jih zavila v papir in nam jih izročila. Občudoval sem jo. Čeprav so bile to zadnje ure okupacije, bi sovražnik lahko napravil še enega v vrsti zločinov nad našimi ljudmi.

Med potjo k Hladnikovim smo živahno komentirali, kar smo (v tem zadnjem popoldnevu okupacije) doživeli v mestu. Nekdo je rekel: »Kako mora biti zdaj beguncem težko pri srcu! Mi se veselimo svobode in konca vojne, za njih pa se začena preganjanje.« Spomnil sem se sokolske himne (zdaj državne himne) »Hej, Slovani«, in to njene zadnje kitice: »črna zemlja naj pogrezne tega, kdor odpada!«

Marta je do večera sešila zastavo. Razvili smo jo na kuhinjskem zidu. Raznožnik je pri tem dejal: »Zdaj visi v kuhinji, jutri pa bo visela razvita pred hišo.«

Bilo je okoli 11. ure zvečer, ko se je zaslislala močna eksplozija. Pohiteli smo v drugo nadstropje v Zadnikarjevo stanovanje. Z okna smo v smeri Viča videli odsjaj velikega ognja. Ugibali smo, kaj bi to lahko bilo. Nekdo je rekel, da so Nemci verjetno porušili most čez Ljubljano in zažgali stražarsko barako. Kasneje sem zvedel, da so zadnjo noč Nemci razstreljevali artilerijsko municijo, ki so jo pred mesecem dni vskladiščili na južni strani Rožnika.

Se nadaljuje

Največ pozornosti pripravam na MDA

Usposabljanje mladih

V Zvezi socialistične mladine Slovenije je potekala v mesecu marcu široka dejavnost idejnopolitičnega usposabljanja mladih od osnovnih organizacij ZSMS do republiške organizacije. Organizirali so kar tri seminarje, na vseh pa so poleg ozko zažrtane teme razpravljali tudi o gradivu za letošnji 11. kongres ZSMS.

Od 19. do 20. marca je bil v Dolenjskih Toplicah seminar za mlade iz krajevnih skupnosti, 26. in 27. marca je bil v Krškem seminar za predsednike komisij za kadrovska vprašanja, od 26. do 28. marca pa so se na seminarju v Portorožu sestali vodje centrov za MDA pri predsedstvih OK ZSMS. Letos bo v Sloveniji pet zveznih in prav toliko republiških MDA. Seminar je bil namenjen predvsem preverjanju priprav na letošnje mladinske delovne akcije, dogovorili pa so se tudi o nadaljnjem delu. Osnovo za delo seminarja in tekoče razprave so vsekakor pomenili zaključki lanskoletnega decembrskega seminarja centrov MDA in COP v Novi Gorici. Tam so se tudi dogovorili o kadrovanju brigadirjev, organiziranju stalnih mladinskih delovnih brigad, klubov brigadirjev, o pravočasnem informiranju v času priprav na MDA in še o marsičem, kar bi pomenilo enoten pristop k pripravam na mladinske delovne akcije v letošnjem letu. V tem okviru so določili tudi, da mora vsaka občinska ZSMS pripraviti samoupravni sporazum o razvijanju prostovoljnega dela v občini, v katerem je opredeljeno vse od vsebine pa do zagotavljanja materialne osnove.

Center za MDA je tudi že oblikoval izhodišča za pripravo nekaterih dejavnosti, ki spadajo v sklop dela in življenja brigadirjev na akcijah, zavedajoč se, da je izhodišče in cilj prostovoljnega dela mladih povezanost delovnega, družbenega in sa-

moupravnega vidika pri pripravi in izvedbi akcije.

Družbene dejavnosti v mladinskem prostovoljnem delu imajo širši družbeni in vzgojnoizobraževalni namen. Mladi naj si z različnimi oblikami in metodami dela, ki so seveda povezane z lastnimi interesi njih samih, pridobivajo nova znanja in izkušnje ter tako dograjujejo svojo osebnost. Pri tem je treba še posebej poudariti, naj bodo brigadirji subjekti pri pripravi in izvedbi programov družbenih dejavnosti.

Idejnopolitično izobraževanje: Dolžnost vsakega mladince, ki se udeleži MDA, je, da se poleg fizičnega dela tudi primerno izobražuje in usposablja za svoje nadaljnje delo v mladinski organizaciji. Zato mora biti sleherni brigadir vključen v eno od oblik idejnopolitičnega usposabljanja. Za to so predvidene mladinska politična šola, kjer naj si brigadirji sami izbirajo teme, debatni oziroma marksistični krožek kot najvišja oblika izobraževanja, ki največ pozornosti namenijo aktualni mladinski problematiki, krožek OZN, ki mladince in mladinke na akciji spoznava z načeli naše zunanje politike, ter zgodovinskimi krožki, namenjenimi našim najmlajšim udeležencem mladinskih delovnih akcij.

Pomembna je tudi priprava **telesnokulturnih programov** na MDA, saj je športno življenje znotraj brigad zelo pomembna oblika dejavnosti. Prav tu pride najbolj do izraza množičnost, interesi, spoznavanje brigadirjev, pa tudi športna kultura in ne nazadnje nudi šport neomejene možnosti sodelovanja z domačimi, s ŠSD, ŠD, OO ZSMS v krajevni skupnosti ali v DO in JLA.

Tudi program **kulturnega usposabljanja** mora biti oblikovan tako, da bo zajel čim širši krog mladih, MDA pa naj bi postale kadrovske šole ZSMS tudi na področju

kulture. Poleg tega, da brigadirji spoznajo kulturo in navade kraja, v katerih akcija poteka, je potrebno povezati stike s kulturnimi ustvarjalci, društvi in animatorji na področju akcije ter jih tvorno vključiti v kulturno-zabavne prireditve brigadirskega tabora. V tem okviru je treba omeniti še nekatere naloge, kot so skrb za kulturo slovenskega jezika, oživljanje slovenske brigadirske pesmi in brigadirskih tradicij.

Splošna ljudska obramba in družbena samozaščita sta neločljivi del socialistične samoupravne družbene ureditve in kot taki imata svoje mesto tudi na mladinskih delovnih akcijah. Aktivnosti na področju SLO in DS pripravljajo in usmerja ter vodi komisija za SLO in DS pri predsedstvu skupščine izmene mladinske delovne akcije. Brigadir spozna pravice, dolžnosti in naloge pripadnikov narodne zaščite, spozna pehotno orožje, poleg tega pa je obrambna vzgoja v funkciji seznanjanja mladih z vojaškimi poklici. Poudarek je na praktičnem delu. Ob obrambnem usposabljanju je treba nameniti pozornost še družbeni samozaščiti, in sicer večji požarni ter prometni varnosti, preprečevanju kraj, poškodb pri delu, varnosti družbene in osebne lastnine itd. Obrambni dan na akciji pa naj predstavlja vrhunec aktivnosti in preverjanja usposobljenosti brigadirjev na področju SLO in DS.

Vestne priprave, izdelovanje programov, zagotavljanje možnosti za to ali ono dejavnost in prav tako mentorjev, pravočasno informiranje, vse to in še kup drugih drobnih skrbi in pozornosti, ne samo v republiškem centru za MDA, pač pa v vsaki mladinski organizaciji, je potrebno, da bodo letošnje mladinske delovne akcije stekle na zdravih osnovah in na trdnih temeljih.

Živa Drole

Štafeta mladosti iz rok v roke

Natanko pred dvanajstimi dnevi je začela pot po domovini štafeta mladosti, simbol bratstva in enotnosti, vez mladih vseh naših narodov in narodnosti. Krenila je iz Makedonije, iz Prilepa. Slovesnosti na Trgu Makedonija se je udeležilo več tisoč pionirjev, borcev, delavcev, pripadnikov JLA, občanov iz Prilepa in okolice, da bi že na začetku njene poti vtakli vanjo svoje sporočilo, eno od sporočil pobratenih narodov in narodnosti Jugoslavije. Svojo prvo noč je štafeta varno prebila v Bitoli, zjutraj pa je mimo Resna prispela do Ohrida in s patrolnim čolnom jugoslovanske vojsne mornarice so jo pripeljali na drugi breg Ohridskega jezera. Četrtri dan. Štafeta mladosti nadaljuje pot po vzhodni Makedoniji. Koder gre, povsod jo navdušeno pozdravljajo množice. V Štipu so se ji pridružile vse lokalne štafete tamkajšnjih delovnih organizacij in okoliških vasi. Dalje potuje, iz rok v roke, od Kočanov vse do Makedonske Vinice, kjer je prenočila, preden je dospela do Skopja. S tamkajšnje osrednje republiške slovesnosti so Skopljanci poslali pozdravno pismo predsedstvu SFRJ, CK, ZKJ in zvezni konferenci ZSMJ.

V petek so makedonski mladinci predali štafeto palico srbskim, in sicer v Kumanovu, kjer se je ob tej priložnosti zbralo kar 30.000 ljudi. Pravo ljudsko zborovanje! Še istega dne je štafeta obiskala srbske kraje Preševo, Bujanovac, Trgovište, Vranje in Vladičin Han. Pred nočjo je bilo za njo že 135 kilometrov po SR Srbiji, kjer se bo MDA do 6. aprila, ko jo bodo sprejeli vojvodinski mladinci.

Morda še to v Slovenijo bo štafeta prispela 23. aprila. Sprejeli jo bomo od hrvatskih mladincev. V Ljubljani bo prav na predvečer praznika OF. Sicer pa so na seji odbora za praznovanje meseca mladosti pri RK ZSMS že potrdili časovnico in pot štafete po Sloveniji do 29. aprila. Na osrednji slovesnosti v Beogradu bo 25. maja predal štafeto palico mladinec iz Slovenije. Prednost pri izbiri kandidata naj bi imeli mladi kmetje in inovatorji.

Z. D.

Borci na smučinah

Na šestih »Roških smučarskih tekih« za pokal TV-15 so se novinarji COŠ Baza 20 v Dolenjskih Toplicah pogovarjali z borci tekmovalci in tistimi, ki so se te prireditve udeležili le kot gledalci. Med drugimi so navezali pogovor z narodnim herojem Jožetom Borštnarjem.

Tov. Borštnar je bil prvi komandant kurirske postaje TV-15. Da pa je postal komandant, se je moral s hrabrostjo in pogumom že prej večkrat izkazati.

Bojeval se je po vseh predelih Slovenije. Bil je komandant večjih ali manjših vojaških enot. »Lahko rečem, da smo bili takrat zelo dobri tovariši med seboj; beseda tovarštvo je pomenila zelo veliko. Moja posebna skrb je veljala soborcem, ki so bili ranjeni. Pa tudi za druge sem skrbel, saj veste, borci so bili tudi ljudje in človek pač lahko zaide v take in drugačne težave. Takrat je pogovor s soborcem lahko odzval del bremena. Po vojni sem bil komandant mesta Ljubljane in sem se srečal s tovarišem Titom, ko sem kot komandant reportiral. Veste, to ni bilo lahko delo – raportirati predsedniku! Na srečo je vse poteklo v prijetnem vzdušju in se še danes z veseljem spominjam tega dogodka.«

Tov. Borštnarju se je žal mudilo, vreme je bilo neugodno, ceste slabe, zato smo morali pogovor zaključiti. Obljubil pa je, da se lahko oglasimo, ko bo spet prišel v Toplice.

Tovariša Ivana Štularja-Čira pa so vprašali:

Ste se tudi vi borili v 7. SNOUB F. Prešeren?
»Da.«

Povejte nam kaj več o tem!

SNOUB je bila ustanovljena 4. avgusta 1943. leta, in sicer iz raznih bataljonov. Takoj po ustanovitvi smo bili napadeni. V tem boju je bil ranjen komandant Ivan Javor-Igor. Takrat je bila žirovska hajka. Veliko borcev je splezalo na smreke, a skoraj vsi so naredili to napako, da so pod smrekami pustili svoje nahrbtnike. Tako je sovražnik takoj opazil borce. Nekateri so se poskrili v skalne votline. Večina teh je preživela. Po glavnem delu

hajke nas je zbral tovariš Kotina. Po štirih dneh brez hrane smo jurišali in prebili trojni obroč. Spominjam se tudi tega, da nas je bilo takrat približno sto. V tej hajki je bilo 90 ujetih, približno 60 pa mrtvih. Nato smo odšli proti Dolenjski, kjer smo oddali sto ranjenih tovarišev. Nekega dne smo počivali v Sušicah. Nekaj pa se nas je s harmoniko in zastavo na čelu odšlo kopat v Dolenjske Toplice. Sodeloval sem tudi v boju za Turjaški grad. Med vojno sem dobil v koleno ra-

fal in danes sem 90-odstotni invalid.«

Se udeležujete veliko tekmovalcev?

»Udeležujem se vseh tekmovalcev širom po Sloveniji in zmeraj dosežem zame dobre rezultate; zmeraj sem v zlati sredini.«

Imate danes s seboj kakšno vojno tovaršev?

»Da, danes nas je tu 6 iz 7. SNOUB F. Prešeren.«

Pogovor z narodnim herojem Jožetom Borštnarjem

Zmaga mrtvega bataljona

Na pobudo skupnosti borcev 7. SNOUB Franceta Prešerna je komisija za razvijanje tradicij NOV v sodelovanju z občinskim odborom ZZB NOV Radovljica v septembru lani razpisala natečaj za šolske spise na temo Zmaga mrtvega bataljona, in sicer v spomin borcem 3. bataljona Prešernove brigade, ki so padli v neenakem boju s sovražnikom 15. decembra 1943 na Pokljuki. Sodelovali so učenci osmih razredov gorenjskih osnovnih šol. Kot najboljši je bil ocenjen spis Mirjane Bercič, osmošolke iz osnovne šole Peter Kavčič iz Škofje Loke. Danes vam ga predstavljamo. Poleg tega pa je bilo še deset nagrajenih sestavkov, ki bodo v prihodnje še našli prostorček na naši mladinski strani.

Kot jaz in ti

Zgodnji jesenski večer. Zunaj je neprijetno hladno. Rosi iz megle. Prav nič me ne mika ven. V sobi je svetlo in prijetno ob že razgreti peči. Raztrgan pogovor se plete med domačimi. Delo je za danes opravljeno, na televiziji ni še nič ogleda vrednega. Mama me pošilja po zelenjavo v klet, jaz pa se razgledujem za bratom, ki je bliže vratom. Mika me, da bi šel namesto mene. Ne da se mi vstati iz mehkega stola, v katerem ždim s podvitnimi nogami. Pa mi nagajiva misel nenadoma šepne: Kaj te ni sram? Ne da se ti narediti nekaj korakov v temo in mraz, ne moreš premagati v sebi te zagrizene želje po le nobnem udobju? Samo za teh nekaj trenutkov! Je res tako težko? V trenutku sem se spomnila, da sem bila danes na Pokljuki in da bi se lahko ob tem obisku in ogledu pri spomeniku marsikaj naučila.

Pokljuka, vas, ki nosi toliko spominov na preteklost, vrsto bojev, porazov in zmag. Vsega sem se še živo spominjala in misli so se mi ustavile ob spomeniku, ki je postavljen borcem, ki so bra-

nili čast domovine in ki so si izbrali častno smrt. To so borci tretjega bataljona Prešernove brigade.

Bili so vendar mladi ljudje kot jaz in ti, ki so zmogli te dolge poti skozi tempo in vihar, po mrazu in megli. Kakšna moč in vera je morala biti v njih! Saj so imeli dom in družino, saj jih je gotovo žejalo po toplem zatišju. Ali pa jim je to vzela vojna in so šli na to pot s pogorišča in grobišča. Morda so šli na to trnjevo pot zato, da se to zlo nikomur nikoli več ne zgodi! O, gotovo so kdaj omahovali in se spraševali: Je še daleč ta cilj in tisti dan? Ga bom dočkal sam?

Gotovo so jih »grele« tudi čisto človeške težave – prazen želodec, načeti podplati, ožuljene pete, premočena oblačila in večne neprijetne spremljevalke – uši. Saj so bili vendar čisto navadni ljudje, kot jaz in ti.

Bili so v trenutku groznega spoznanja, da so ujeti v ognjeni kletki, da jim je izbirati samo med dvema možnostima: ali živ priti sovragu v past ali prostovoljno pasti kot zrel klas. Izbrali so raje drugo – častno pot. Vedeli

so, da bodo le tako rešili čast domovine, čeprav so mnogi zapustili svoj dom, svoje žene in svoje otroke. Upali so, da bodo nekoč le zaživel svobodno. Koliko upov in nad je pokopal v sebi krvavordeči sneg, koliko sanj o svobodi, koliko misli o bodočih daljnih dneh je tu prekinil krvavi rez brzostrelke! Kaj so mogli čutiti v tem peklu krvi, ran, gorečega človeškega mesa, smrtnega boja, ko so vztrajali do zadnjega najboja?

Zdaj počivajo v senci temnega gozda, njihove krike in vzdihne je že davno posrkala spokojna gorska narava. Toda, ali so zares utihnili? Ali nam tako ne govorijo kriče? Ko stojiš tam, se sprašuješ,

kako so bili lahko sovražniki tako podli, da so neusmiljeno, brez vsakega obžalovanja, uničili toliko mladih življenj s polno upanji. Vendar, taka so pota življenja, tako nam življenje narakuje svojo pot. Predati se je treba usodi, čeprav je še tako grozna.

Človek, ali si se naučil dovolj? Ali boš znal prepoznati zlo in krivico in se mu zoperstaviti? Ali boš stal čvrsto na tej gorati zemlji, ki se je napila že dovolj krvi? Če ne boš, nisi vreden, da si naše zemlje sin, še nisi pognal dovolj globokih korenin.

MIRJANA BERCIC 8. e
Osnovna šola
»Peter Kavčič«
Škofja Loka

Veslo Cvičič je učenec prvega razreda osnovne šole Jožeta Krajca na Rakeku. Pred dnevi jih je obiskal borec Jože Simšič-Jelen in jih s svojo pripovedjo tako navdušil, da je kmalu po tem prispelo na naše uredništvo tole prijazno vabilce:

VABILO
Prosim, da nam se pridete
pripovedovati zgodbe. In da
te radu se poslušate. In da
se se kakšno partizansko pesem
naučimo. In da nam boš
se kakšno pesem zapel Jelen
partizan.

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Tudi ta zveza ne sme zatajiti

Kurirčkova pošta brzi po sledovih partizanskih kurirjev. Ustavi se samo za odmerjen čas v tem ali onem kraju, da ji tamkajšnji pionirji priložijo svoje želje in obljube, včasih s kar malo nerodno pisavo napisana pismo. Niti za hip se ne obotavljajo pionirji-kurirji. Naprej morajo, mimo slovenskih polj, skozi mesta in vasi, čez reke, mimo zased... Ob partizanskih kurirskih postajah se zadihani ustavijo, ob spomenikih borcev narodnoosvobodilnega boja tečejo žive ure zgodovine. Potem geslo, tiho, skoraj šepetaje izrečeno, da ga ne bi slišala nepoklicana ušesa. Iz pravih rok v prave roke mora kurirčkova pošta.

Kako vse to vemo, boste vprašali? Seveda vemo, ko pa na naši mladi dopisniki iz vseh krajev, koder pošta potuje, tako zvesto obveščajo! Želimo, da bi tudi ta zveza ne zatajila in da bi bila takšna kakor doslej vse do začetka junija, ko boste pionirji predali raport v Črnomlju na zboru pionirjev.

In kje se v teh dneh nahaja kurirčkova torbica? Pošta, ki je krenila iz Kala Koritnice, je sedaj v idrijski občini, in sicer so jo pionirji iz Podbrda v ponedeljek predali pionirjem iz Cerknega, ob tej priložnosti pa so organizirali srečanje s cerkljanskimi pionirji v Zakojci ob spomeniku padlim iz NOB. Iz Kopra je pošta potovala skozi Izolo in Piran, prav danes pa je spet v Kopru. V ponedeljek bo nadaljevala pot proti Sežani, Novi Gorici, Ajdovščini... Pošta z začetkom v Celju je danes v Slovenskih Konjicah, v ponedeljek pa jo pričakujejo pionirji v Slovenski Bistrici. Proga K-Koroška in TV-Dolenjska, ki se je začela v Primožu na Pohorju, je dospela do Raven na Koroškem; v ponedeljek jo bodo sprejeli v Slovenj Gradcu. In še kurirčkova pošta, ki so jo prvi ponesli učenci osnovne šole Simon Jenko s Trga revolucije v Kranju: še je v rokah tržiških pionirjev, v ponedeljek pa jo bodo že ponesli dalje mladi Jeseničani.

To je približno tako kot štafeta mladosti, nam je napisal Marko Mervič, učenec 4. c razreda osnovne šole Simon Jenko. Res je, Marko, le da štafeta potuje po celi domovini, naša kurirčkova pošta pa le po Sloveniji.

Živa

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAM

Spomin na tisti čas

Poleg tovariša Jožeta Simšiča-Jelena je dva dni pred njihovim krajevnim praznikom prišel na rakovsko osnovno šolo tudi Franc Zorko-Bombač. O njem je Tadeja Prešern iz 5. a razreda napisala.

Pripovedoval nam je, kako so se bojevali za boljši jutri. »Vojna je trajala štiri leta. Pozimi je bilo zelo mrzlo. Snega je bilo cel meter, mi pa smo morali gaziti. Lačni smo bili. Matere so pošiljale svoje sinove v boj. Moji prijatelji so padli. Nekega dne smo tekli proti hribu, da nas Nemci ne bi dobili. Na hribu smo zagledali koč. Tekli smo do nje, vsi premraženi. Tam je bil naš stražar. Od daleč je videl prihajati kolono Nemcev. Zbežite! nam je velel. Pobrli smo orožje in stekli proti gozdu.

Podobno je bilo vsak dan. Lakota, mraz, premalo orožja... Pa vendar smo po štirih letih premagali sovražnika. Danes vsi skupaj živimo v svobodi.

Doma sem še dolgo premišljevala o tistih časih, ki so jih živeli naši partizani.

TADEJA PREŠERN

Prvi zapis v dnevniku kurirčkove pošte

Sreča, veselje, radost in ponos se širi s Titovega trga po celnem mestu. Trg je danes poln modrih čepic, rdečih rut in odmeva pesmi. Lepo je v naši domovini biti mlad...

Prapori pionirjev in borcev plapolajo v vetru, medalje kurirjev-borcev se svetijo v soncu. Prvo pomladansko cvetje je pokrilo tla trga z najlepšim imenom – Titovega trga, s katerega je odšla kurirčkova pošta.

Pionirski odred Pinka Tomažiča – Koper
Pionirski odred Janka Premila-Vojka Koper

Tradicije niso le rože na grobu padlega partizana

Tradicije narodnoosvobodilnega boja tudi niso samo proslave ob obletnicah slavnih bitk, komemoracije in obujanje spominov. Tako so razmišljali že 1974. leta v občinah Novo mesto, Samobor, Jastrebarsko, Ozalj, Metlika, Krško in Brežice, ko so se začeli dogovarjati o uresničitvi zamisli o ustanovitvi Skupnosti spominskega področja Žumberak-Gorjanci; skupnosti, ki naj bi povezovala izvirna izročila naše revolucije in NOB z današnjim časom in razvojem teh krajev.

Od ideje do dejanskega samoupravnega dogovarjanja in končno dogovora je poteklo nekaj časa. In tako je 1978. leta skupnost doživela tudi formalno potrditev. Zajema ozemlje osmih sedanjih občin, petih v SR Sloveniji in treh v SR Hrvaški.

O osnovnih ciljih te skupnosti ter o delu na področju tradicij smo se pogovarjali z generalom Radem Bulatom, ki predseduje odboru za pripravo simpozija na teme NOB in starejše zgodovine v Žumberku in Gorjancih. Ta naj bi bil prihodnje leto.

Tovariš Bulat, kako to, da je prišlo do zamisli o skupnosti?

Osnovni cilj te skupnosti je, da po vzoru vzajemnosti in sodelovanja dveh narodov v preteklosti, še zlasti pa v času NOB, naprej razvija in neгуje dragocenosti teh pridobitev in da z združenimi naporji, s pomočjo širše družbene skupnosti spodbudi in pospeši družbenoekonomski razvoj tega območja. Kajti ti kraji še vedno spadajo med najbolj nerazvita območja obeh republik.

To so kraji, ki so bili med zadnjo vojno večji del časa osvobodjena partizanska ozemlja tako v Sloveniji kot na Hrvaškem. Žumberak je bil zemljepisno izredno občutljivo območje, na stičišču Italije, Nemčije in NDH, prav tako Gorjanci.

Zaradi te in še vrste drugih okoliščin je bil ta del Hrvaške in Slovenije pomemben tako za našo partijo kot tudi za partizansko vojsko. Pri tem pa je seveda treba poudariti, da je bila še kako pomembna usmerjenost ljudi v teh krajih.

Vezi med Slovenci in Hrvati so bile spletene že pred vojno, saj so nastajale tako iz socialnoekonomske nuje kot tudi z ženitvami na to in na ono stran Kolpe.

Zaradi vsega tega je torej vzklila ideja Žumberak-Gorjanci.

Zdaj je to že resničnost. Kako skupnost deluje?

Njeno delovanje je urejeno na delegatski osnovi. Skupščina izbira izvršni odbor, naše metode dela so usklajene in enotne, za posamezna področja delovanja pa smo ustanovili tri odbore: za družbenoekonomski razvoj, za informiranje in propagando ter za razvijanje revolucionarnih tradicij.

Žumberški kraji so pred vojno doživljali podobno usodo kot belokranjski, le da se je v Beli krajini po vojni položaj v marsičem popravil, na Žumberškem je pa še vedno bolj slabo. Število prebivalstva se zmanjšuje, ljudje se odseljujejo. S skupnimi močmi bomo skušali storiti kaj več za te kraje.

Kaj pa odbor, ki mu predsedujete vi? Je že začel delovati?

Da, naredili smo nekakšno »inventuro« krajev in dogodkov pomembnih v času NOB. Izpostavljamo posameznih dogodkov ima namen poudariti njihov poseben pomen za razvijanje in krepitev NOB, bratstva in enotnosti hrvatskega, slovenskega in srbskega naroda. S tem ne skušamo zmanjševati pomena širine in raznovrstnosti drugih oblik sodelovanja v narodnoosvobodilnem gibanju v teh krajih na

slovenski in hrvaški strani, ampak se dejansko osredotočijo na tiste dogodke, ki so v partizanskem bojevanju pomenili sodelovanje partizanskih enot z ene in druge strani Kolpe. To velja za napad na sovražno postojanko na Catežu pri Brežicah junija 1942, pa za srečanje na področju Pogane jame - Orahovice in za vrsto akcij, formiranje operativnih štabov (Žumberačko-pokupskega in Belokranjskega (Krškega) partizanskega odreda, Prve kordunaške brigade, hrvaških in slovenskih brigad...).

Sedaj moramo pripraviti zemljevid z označenimi dogodki in z legendo. Prav tako bo treba pripraviti primerna besedila za turistični - zgodovinski vodič.

Imeli smo že tri sestanke in se dogovorili, da bomo razmišljali o načinih, kako bi bilo najprimerneje obeležiti kraje skupnih bojev. Nedvomno je eden takih krajev Pogana jama, kraj prvega srečanja slovenskih in hrvaških partizanov. Kraj leži približno na osemsto do devetsto metrih nadmorske višine in bi lahko bil imenitna izletniška točka. Zaenkrat res še ne vemo, kako bi bilo temu kraju najprimerneje dati poudarek, vendar gredo razmišljanja v smeri, naj ne bi postavljali spomenikov, ki bi bili sami sebi namen. Dokler se po ozki makadamski cesti težko pride tja, je najbrž prva naloga, da se tu poskrbi za ureditev infrastrukture - se pravi tudi ceste.

Drug tak kraj je Suhor v Sloveniji. Bitka za osvoboditev Suhorja je bila po roški ofenzivi najmočnejša v letu 42. Partizanske enote pa so prav v tej bitki zadale odločilen udarec beli gardi, ki v Beli krajini ni več imela oporišča. Za hrvaške partizane je bila ta bitka izredno pomembna zaradi zahodnega dela Žumberka, ki je bil v nadaljevanju osvojen (s partizansko zmago v bojih za Krašič 1. januarja 1943. leta).

Slišati je, da prav vi pripravljate monografijo o bojih za Suhor?

Dan osvoboditve Suhorja je občinski praznik Metlike. Že dolgo so želeli monografijo o bojih za Suhor. Tako so me tovariši v Metliki, kadarkoli sem se oglašil pri njih, nagovarjali, naj začnem pisati. Na osnovi takih razmišljanj sem predlagal ustanovitev uredniškega odbora. Tega smo res ustanovili in se že dvakrat sestali ter se pogovarjali o osnovnih izhodiščih za sestavo knjige. Doslej smo že sklenili, naj bi imela knjiga več poglavij, med njimi tudi eno o bitki za Suhor. Ko bomo začeli z delom, bomo morali poleg skrbi za točno navajanje zgodovinskih podatkov misliti tudi na to, da vse skupaj ne bo suhoparno!

Torej naj bi bili izrazi razvijanja tradicij izraženi na različnih področjih?

Čimbolj se morajo dotikati današnjega časa. V spomin na boje hrvaških in slovenskih partizanov, Trinajste proletarske in Četrte kordunaške, pa Prve, Druge in Tretje SNOUB bi tako lahko vsako leto organizirali srečanja rezervnih vojaških starešin, pri čemer bi lahko mlajši rodovi proučevali potek nekdanjih bitk, se seznanjali s terenom, z akcijami prebivalstva... Menim namreč, da je tak pristop ne le funkcionalno koristen, ampak tudi neposredno približuje mladim čas vojne, taktatne razmere in deloma tudi vzdušje.

Simpozij, ki sva ga v začetku pogovora omenila, naj bi prispeval nove kamenčke k mozaiku podobe NOB in vstaje ter k poznavanju in razumevanju boja na meji dveh republik.

Dogovorili smo se, da bomo prihodnje leto organizirali znanstveni simpozij, na katerem naj bi bile vse teme (zgodovinske in druge) vezane na področje Žumberka in Gorjancev. Ta hip še ni jasno, če bomo res lahko takšno srečanje pripravili v tako kratkem času. Raje malo počakamo, pa potem predstavimo zares kakovostne referate. Tako se bi izognili ponavljanju že znanih stvari in dali ustvarjalcem dovolj časa za poglobljeno delo.

RADE BULAT: rodil se je 1920. leta v Glini, se šolal v Glini, Novi Gradski, Vukovarju in Sisku ter Zagrebu, kjer je vojna prekinila njegov študij na elektrotehniški fakulteti. Član SKOJ je bil že od 1936. leta, član partije pa od 1939. leta. Je eden od organizatorjev vstaje na Hrvaškem. Sodeloval je pri proglašitvi vstaje in jo vodil na območju Petrove gore. V NOB je opravljal različne naloge: bil je sekretar kotorskega komiteja KPH Vrginmost in Vojnić, komisar odreda »Perna«, oficir glavnega štaba partizanskih odredov Hrvatske, komandant Severnodalmatinskega odreda, komandant 13. proletarske brigade »Rade Končar«... Po vojni je aktivno deloval v JLA in je še danes aktiven družbenopolitični delavec. O partizanskem bojevanju na območjih Žumberka, Pokolpja in Korduna je napisal številne članke in dve knjigi.

Ko se že ves čas pogovarjava o skupnem hrvaško-slovenskem bojevanju, ali niste bili prav vi pogosto med tistimi borci, ki so se bojevali v Žumberku in Beli krajini?

»Res je, tam sem bil. Poznam ljudi in kraje in zato vem, kaj nam je pomenilo med NOB prijateljstvo in sodelovanje, bratstvo in enotnost.

Poznate pa tudi temno stran, tisto najmračnejšo, ki je porajala ustaška klanja in uničenja celih vasi. Napisali ste knjigo »Pričevanja iz Petrove gore«, ki je prejela tudi četrtjulijsko nagrado.

»Napisal sem to knjigo. Moral sem jo napisati. O NOB na Kordunu je bilo že mnogo napisanega, vendar pa ne toliko, da bi bilo že vse povedano. S svojo knjigo sem želel spodbuditi še nadaljnja raziskovanja tistih vprašanj, ki so dajala na področju Korduna in še posebno Petrove gore splošno karakteristiko narodnoosvobodilnemu boju v prvih dneh vstaje, že

1941. leta. Trudil sem se kar najbolj odkrito spregovoriti o uspehih kot tudi o porazih in težavah.

Pisali ste partizanski dnevnik?

Od začetka avgusta 1941. leta sem si zapisoval posamezne dogodke in to mi je v marsičem olajšalo delo pri knjigi.

Rade Bulat je pisal o junastvih in porazih, pa tudi o predanosti ljudi Korduna, Banije in Bosanske krajine partizanski vojski. Zato tudi ni mogel mimo zločinov, ki so jih storili ustaši nad srbskim prebivalstvom in vsemi, ki so simpatizirali s partizani. V hišah so goreli ljudje, kri je tekla dobesedno v potokih. In zaradi tako razgrnjene podobe lastnih doživetij med NOB iz njegove »Petrove gore« kot tudi iz prve knjige »Žumberak in Pokolpja v narodnoosvobodilnem boju« še toliko bolj izstopata bratstvo in enotnost med našimi narodi in brez dvoma se tudi zato loteva pisanja o bojih za Suhor.

Bojana Žokalj-Jesih